

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 6 кастрычніка 1989 г. № 40 (3502) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

КАЛОНА

30 верасня. Мінск.

«Чарнобыльскі шлях»

...Рушылі па асявой. Аказваецца, Ленінскі праспект настолькі шырокі, што на ім хапіла месца і для дзесяткаў тысяч людзей і для няспыннага транспартнага патоку. Вось у вакне шыкоўнага замежнага аўтобуса, які плыў насустрач, хтосьці з турыстаў ускінуў руку ў інтэрнацыянальным жэсце — «Вікторыя!»

Перамога? Мы — пераможцы?

(Працяг на стар. 2).

КАЛОНА

(Пачатак на стар. 1).

Нагодай, з якой сабралася і рушыла Калона, мяркую, даруецца мне тут асабісты матыў. Некалькі месяцаў назад, спякотным літэньскім днём зусім іншы аўтобус, прапылены і траскі «ЛАЗ» давёз мяне да родных мясцін на Краснапольшчыне, у вёску Крыжальці. Гэта ў сямі кіламетрах ад таго саду пад Наваельняй, дзе зарэгістравана выпраменьванне інтэнсіўнасцю ў 399 кюры; адсюль кіламетраў дваццаць да тых самых Мхінічаў, ля якіх, кажуць, «саджалі» радыеактыўныя аблокі.

Зрэшты, не ў тым справа, «саджалі» ці не. І нават не ў паслядзакрывацым пейзажы, які даваўся ўбачыць. І не ў густа, неахайна наляпаным асфальце ля прызначаных пад высяленне вёсак, жыхары якіх некалі марылі пра звычайную гравійку. І не ў тым, што ёсць больш «брудныя» ці больш «чыстыя» мясціны...

У лесе, які сцяной насунуўся на дзедаву сядзібу, на зарослых, ледзь прыкметных ужо сцяжынах, дзе шукаў, як цяпер разумею, учарашні дзень, адчуў я дагэтуль нязнамае. Адчуў не да вер — да травы, да куста з малінамі, да гэтай вольгі, сонцам залітай дубровы. І ўсвядоміў, што з гэтым недаверам давадзецца жыць. Такая вольгі «вікторыя»...

КАЛОНА рушыла па праспекце. Галоўная сталічная магістраль на некалькі гадзін зрабілася «чарнобыльскім шляхам», месцам правядзення агульнаацыянальнай грамадзянскай акцыі, наладжанай Народным фронтам па просьбе жыхароў «зоны асаблівага ўвагі», ці, называючы рэчы сваімі імёнамі, зонай экалагічнага бедства.

У гэты дзень мы засвойвалі адзін з урокаў новай філасофіі. Галоўная каштоўнасць — чалавек, жыццё людскія — не жвір, ахвярнасць мае сэнс тады, калі яна — усвядомленая.

Думаецца, такі пункт гледжання ўмацоўвае нашу еднасць перад абліччам агульнай бяды. І не дазваляе ўспрымаць як штосьці палярнае маніфестацыю і суботнік, рэзальную мітынг і зварот канферэнцыі, клопат аб нацыі і клопат аб мільярдах рублёў.

Менш за ўсё хацелася б згладжваць вострыя вуглы, прыцішваць супярэчнасці. Наш час канфліктны наскрозь. І гэты дзень, і гэтая Калона больш чым пераканаўча сведчылі: калі «неметазгоднай» лічыцца акцыя, якая збірае тысячы і тысячы людзей, значыць, у кагосьці памылковае ўяўленне пра метазгоднасць.

СЛОВЫ... Іх шмат гучала ў гэты дзень. На маршы, на мітынг, на прэс-канферэнцыі. Гаварылі народны дэпутат і пенсіянерка, камуніст і беспартыйны, акадэмік і рабочы, прафсаюзны лідэр і настаўніца, член урада і святар...

Калегі-журналісты са штотдзённых газет перадалі ўжо галоўны сэнс, сутнасць сказанага. Мне ж думаецца зось пра што: якія словы, з якой інтанацыяй прамоўленыя і наколькі гучна, найбольш адпавядаюць становішчу, у якое ўсе мы трапілі!

«Патрабуем» ці — «просім!» «Ліквідацыя вынікаў» ці — «выратаванне нацыі!» «Прыцягнуць да адказнасці» ці — «даць ацэнку!» «Баставаць» ці — «увайсці з хадайніцтвам!»

Чытаем артыкулы, зазіраем у спецыяльную літаратуру, распытваем вучоныя і медыкаў. Бэры, кюры, рэнтгены... Стронцы, цэзіі, плутоній, «гарачыя часцінкі»... Часам здаецца, што мы імкнёмся пераканацца, як усё кепска і безвыходна.

Але ж мы людзі. І нават марнуючы адпущанае нам, больш за ўсё баімся няпэўнасці, адсутнасці, сэнсу свайго існавання. Што дасць палёгку — праклёны, маленні, грошы, дазіметры, практы... што! Што ўмацуе наш дух і волю, загартуе нашу веру!

Андрэй ГАНЧАРОВ.
Фота Я. КОКТЬША.

Мільёны —

у фонд Чарнобыля

Па ініцыятыве шэрагу вытворчых калектываў, вучоных Акадэміі навук БССР, а таксама Белсаўпрофа, ЦК ЛКСМБ і Магілёўскага абкома КПБ 30 верасня быў праведзены рэспубліканскі суботнік. З высакароднай мэтай папоўніць фонд сродкамі, якія накіроўваюцца на ліквідацыю вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, 2 мільёны 358 тысяч чалавек занялі рабочыя месцы.

Больш за мільён сельскіх працаўнікоў і работнікаў перапрацоўчых прадпрыемстваў выйшлі на ўборку бульбы, агародніны і садавіны, ільну, нарыхтоўвалі кармы. У дзень суботніка прыкметна рушыў наперад фронт работ на будаўнічых аб'ектах рэспублікі. Усяго ўзвядзеннем дамоў і добраўпарадкаваннем тэрыторыі было занята 188 тысяч чалавек.

Парадавалі транспартнікі. Напрыклад, работнікі Беларускай чыгункі прадаставілі ў гэты дзень для адгрузкі бульбы 920 вагонаў, што дало магчымасць задаволіць усе заяўкі грузаадпраўшчыкаў. У сістэме Міністэрства транспарту БССР у суботніку ўдзельнічала 80 тысяч чалавек, было прыцягнута больш чым 21 тысяча грузавых аўтамабіляў, 8 тысяч аўтобусаў. Аб'ём перавозак склаў 594 тысячы тон. Асабліва масавым быў суботнік у раёнах, якія пацярпелі ад чарнобыльскай аварыі.

Паводле папярэдніх дадзеных, у фонд ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС будзе пералічана звыш 8 мільёнаў рублёў.

БЕЛТА.

На суботніку

Па ўсёй Беларусі прайшоў суботнік, грошы з якога пералічаны ў фонд Чарнобыля. У ім удзельнічалі і супрацоўнікі часопіса «Полымя». Яны працавалі на ўборцы бульбы ў калгасе імя ЦК КПБ Пухавіцкага раёна. Таксама адбылася сустрэча з кіраўніком гаспадаркі Фёдарам

Уладзіміравічам Супруном. Ён раскажаў, што сёлета ў калгасе атрымалі неабліга ўраджай збожжавых — амаль 38 цэнтнераў з гектара і бульбы — 260 цэнтнераў. Старшыня падзянаваў пісьменнікам за ўдзел у суботніку.

В. ШАНТЫКА.

ПРЫНЦЫПЫ І КАМПРАМІСЫ

Рэпартаж з пасяджэння рабочай групы Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР

Усё менш часу застаецца да прыняцця законаў, на падставе якіх будуць выбірацца народныя дэпутаты ў Вярхоўны Савет БССР і ў мясцовыя Саветы рэспублікі. Хутка пачаўся вынікі работнай групы Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Яе члены вольга ўжо месяц вывучаюць шматлікія прапановы, якія паступілі ў ходзе абмеркавання законапраектаў, выпрацоўваюць іх новую рэдакцыю.

На чарговым пасяджэнні рабочай групы, якое адбылося 29 верасня, пабываў наш карэспандэнт.

Амаль 45 тысяч — столькі паступіла ў Прэзідыум Вярхоўнага Савета прапаноў, скіраваных супраць выбараў ад грамадскіх арганізацый. Гэтая лічба прагучала на пасяджэнні групы пры абмеркаванні артыкула 1 Закона «Аб выбарах народных дэпутатаў Беларускай ССР». За захаванне квоты для грамадскіх арганізацый у будучым Вярхоўным Савеце — усяго некалькі лістоў. Здавалася б, пытанне яснае. Але можна зразумець і аўтараў такіх пільмаў — скажам, членаў таварыства інвалідаў. Яны заклапочаны тым, каб пра іх інтарсы не забыліся будучыя парламентарыі.

У прыцыпе члены рабочай групы адназначна выказаліся за роўнае і прамое выбарчае права без усялякіх выняткаў яшчэ ў ходзе абмеркавання Закона «Аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР». У выніку вострых дыскусій былі прыняты рашэнні аб скасаванні інстытута перадвыбарчых акруговых сходаў і аб альтэрнатыўнасці выбараў (унясенні ў выбарчы бюлетэні не менш як двух кандыдатаў). Група, такім чынам, даволі рашуча выказалася за дэмакратызацыю Канстытуцыі рэспублікі, і перш за ўсё — выбарчай сістэмы.

Цяпер рабочай групе заставаўся «ўсяго толькі» ўвязаць гэты праект законаў аб выбарах у Вярхоўны і мясцовыя Саветы з тэкстам новай рэдакцыі асобных артыкулаў Асноўнага Закона БССР. Праца, на першы погляд, руцінная. Але кожны артыкул, абзац ці нават радок у ім абмяркоўваліся на пасяджэнні наколькі ўзважана і ўсебакова,

настолькі, часам, і эмацыянальна.

Наогул, падставы хвалявання ў членаў групы былі. Работа над законапраектамі заняла больш часу і сіл, чым меркавалася. Не ўдалося ўключыцца ў запланаваны тэрмін падрыхтоўкі новай рэдакцыі. Гэта не магло не адбіцца і на ходзе пасяджэння, на якім давалася прысутнічаць. Але не было тут ні празмернай нервовасці, ні гарачкі. За рабочым сталом панавала дэмакратычная і разам з тым дэлававая атмасфера, кожны мог прыводзіць свае аргументы «за» ці «супраць», выказаць і адстойваць свае прапановы, свае прыцыпы, свой пункт погляду.

Па многіх спрэчных пытаннях удалося знайсці кампрамісныя рашэнні. Скажам, законапраект аб выбарах прадугледжвае, што расходы, звязаныя з падрыхтоўкай і правядзеннем выбараў, робяцца за кошт дзяржавы. «Для гэтых мэт», — сказана ў праекце, — не могуць выкарыстоўвацца сродкі прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый і грамадзян». Народны дэпутат СССР А. Дабравольскі выказаў сумненне, што гэтае палажэнне не будзе парушацца на практыцы. Ён прапанаваў: для таго, каб не было парушэнняў, дазволіць працоўным калектывам і асобным грамадзянам перадаваць грашовыя сродкі на выдзяленне выбарчай кампаніі ў выбарчы камісіі, якія дзялілі б гэтыя сродкі на роўныя долі паміж усімі кандыдатамі. А на што канкрэтна пойдзюць грошы — гэта камісіі павінны ўзгадняць з самімі кандыдатамі. Ніякай уніфікацыі перадвыбарчых «праграм» і біяграфій

кандыдатаў, напісаных «пад капірку», быць не павінна. Пасля доволі бурных спрэчак і сумненняў папраўка Дабравольскага, калі можна тут скарыстаць тэрмін з практыкі заходніх парламентаў, была ў аснове сваёй прынята.

Найбольшы напад, можна сказаць нават — сур'ёзную канфрантацыю ўнутры рабочай групы выклікала абмеркаванне артыкула 13 праекта Закона «Аб выбарах народных дэпутатаў Беларускай ССР». Дакладней — той часткі артыкула, дзе гаворыцца аб адказнасці за заклікі да байкатавання выбараў.

На думку доктара юрыдычных навук А. Лейзерава, такое законапалажэнне мела б сэнс толькі ў тым выпадку, калі б удзел у выбарах быў бы абавязковым для грамадзяніна (як, напрыклад, у Бельгіі). А паколькі саветская Канстытуцыя пакідае грамадзянам права ўдзельнічаць або не ўдзельнічаць у выбарах, то павінна быць і права заклікаць іншых ісці або не ісці на выбары.

Яго падтрымалі народныя дэпутаты СССР А. Дабравольскі і І. Абрамеўка, а таксама дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Г. Ерамеў (ён удзельнічае ў пасяджэннях на правах запрошанага). Ерамеў, у прыватнасці, настойваў на тым, што трэба дамагацца прыняцця сапраўды дэмакратычнага закона аб выбарах, які сам па сабе не даваў бы падстаў для байкоту, а не выступаць супраць магчымасці яго правядзення. Па словах жа Дабравольскага, існуючая фармулёўка артыкула 13 прыроўнівае людзей, якія будуць выступаць супраць правядзення выбараў, скажам, па палітычных матывах, да ашуканцаў, паклёпнікаў і да т. п.

Супрацьлеглы пункт погляду ў катэгарычнай форме выказаў начальнік кафедры вышэйшай школы МУС БССР М. Кудзінаў. Байкатаваць выбары, заявіў ён, гэта значыць зры-

АД ЦІХАЙ БЕСЯДЗІ...

У Касцюковіцкім раёне прайшло Рэспубліканскае свята паэзіі, прысвечанае 75-годдзю з дня нараджэння Аркадзя КУЛЯШОВА

...Гэтыя радкі на слыху, бадай, у кожнага:

Бывай, абуджаная сэрцам, дарагая, Чаму так горка, не магу я зразумець. Шкада зарані мне, што ў небе дагарае На ўсходзе дня майго, якому ружавець.

Праўда, калі перачытаеш сёння гэтую лірычную тугу паэта па першым, страчаным назаўсёды, каханні, слова «горка» на-

бывае і іншы сэнс. Горка і таму, што і куляшоўскія мясціны забруджаны радыёнуклідамі і пастаўлена пытанне аб адсленні жыхароў Саматэвіч і некаторых іншых вёсак Касцюковіцкага раёна. Гэты тужлівы роздум не мог не кранацца сэрца і тых, хто ехаў у мінулы суботу на рэспубліканскае свята паэзіі, прысвечанае 75-годдзю з дня нараджэння А. Куляшова. У прадстаўнічую дэлегацыю, якую ўзначальваў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч,

увайшлі вядомыя беларускія літаратары, а таксама пісьменнікі з саюзных рэспублік — удзельнікі семінара перакладчыкаў беларускай літаратуры на мовы народаў СССР, што завяршыўся днямі ў Іслачы.

Сустрэча з мясцовым кіраўніцтвам, якая адбылася на мяжы Клімавіцкага і Касцюковіцкага раёнаў, трылогі гэтага не развясла. Сапраўды, як даведліся госці з расказу першага сакратара Касцюковіцкага райкома партыі У. Адашэвіча, ра-

ваць дзяржаўнае мерапрыемства, ісці супраць Савецкай улады! Яго пазіцыю падтрымалі начальні аддзела агульнага нагляду Пракуратуры БССР М. Купрыянаў, намеснік загадчыка юрыдычнага аддзела Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. Васілевіч, некаторыя іншыя члены групы.

— Мы проста баімся адмысці ад старых уяўленняў, старых канонаў, — сказаў народны дэпутат СССР ад камсамола І. Абрамчык. Ён заклікаў прысутных успомніць, што падобная пазіцыя прывяла ў свой час да прыняцця тых палажэнняў саюзнага заканадаўства аб выбарах, ад якіх цяпер адмовіліся практычна ва ўсіх рэспубліках.

Страсці вакол гэтага, на першы погляд, не такога ўжо значнага пытання разгарэліся настолькі, што загадчык аддзела па рабоце Саветаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета І. Ліхач, які веў пасяджэнне, быў вымушаны аб'явіць «тайм-аут», як у хакейным матчы. Пасля перапынку размова пайшла на больш спакойных тонах, але знайсці кампраміс у той дзень усё ж не ўдалося. Разгляд пытання быў перанесены на адно з бліжэйшых пасяджэнняў.

Больш узаемаразумення бы-

ло пры абмеркаванні артыкула 18 — аб парадку і нормах утварэння выбарчых участкаў. Удзельнікі пасяджэння выказалі за тое, каб выбарчыя ўчасткі ў ваенскіх часцах утвараліся не пазней, чым за два месяцы да выбараў. Словы ж «а ў выключных выпадках не пазней чым за пяць дзён да выбараў» аднадушна было вырашана скасаваць.

Усяго на пасяджэнні было разгледжана 19 артыкулаў праекта закона аб выбарах народных дэпутатаў Беларусі з 59-ці. Кароткі рэпартаж не дае магчымасці расказаць пра ўсе папраўкі і дапаўненні, унесеныя ў ходзе абмеркавання. Варта ўсё ж сказаць пра важнае ўдакладненне, зробленае на пачатку пасяджэння, якое тычыцца палажэння Канстытуцыі БССР аб рэферэндумах. Паводле новай рэдакцыі, на рэферэндум (усенароднае апытанне) будучы выносіцца пытанні аб грамадска-палітычным ладзе і нацыянальна-дзяржаўнай будове рэспублікі, а таксама пытанне аб выхадзе са складу СССР. Астатнія важныя пытанні дзяржаўнага, эканамічнага і палітычнага жыцця рэспублікі павінны рашацца яе Вярхоўным Саветам. Нават на падставе ўсяго аднаго пасяджэння рабочай гру-

пы Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР можна было пераканацца, што нагрузка на членаў групы выпала вялікая. Многія артыкулы даводзіліся не толькі рэдагаваць ці дапаўняць, але, фактычна, перапісваць цалкам. І ўсё гэта, як ужо гаварылася, ва ўмовах жорсткага цэйтноту. Зразумела, і тая адказнасць, якую нясе кожны з членаў групы перад тысячамі аўтараў пісем, удзельнікаў сходаў і мітынгаў, якія таксама дасягаюць свае рэзультаты ў Прэзідыум, перад мільёнамі выбаршчыкаў рэспублікі.

Каб прыспешыць сваю работу, група вырашыла збірацца не раз, а некалькі разоў на тыдзень. Па меры гатоўнасці ўсе матэрыялы перадаюцца ў камісію заканадаўчых меркаванняў Вярхоўнага Савета БССР. Апошнія слова будзе за дэпутатамі Вярхоўнага Савета. Вельмі важна, аднак, — і пра гэта гаварылася на пасяджэнні рабочай групы, — каб законапраекты ў новай рэдакцыі былі як мага хутчэй апублікаваны. Зробленую работу павінна ацаніць шырокая грамадскасць. Гэта, як можна спадзявацца, дазволіць замацаваць важныя дэмакратычныя змены, якія ўносяцца ў законапраекты.

Віталь ТАРАС.

неабгрунтаваны, бо ў ёй гаворыцца пра выбары ў народныя дэпутаты СССР. Выбары народных дэпутатаў саюзных рэспублік маюць свае асаблівасці. Так, у праектах законаў аб выбарах у мясцовыя Саветы РСФСР і ў некаторых іншых саюзных рэспубліках выбары дэпутатаў ад грамадскіх арганізацый не прадугледжаны. Між тым ніхто іх у парушэнні Канстытуцыі СССР не папракае.

Камізм становіцца ў тым, што калі нават прызнаць неабходнасць капіравання Канстытуцыі СССР адносна выбараў, то пры ўсім жаданні захаваць яе нам не атрымаецца. Бо калі мы адмовімся ад выбараў ад грамадскіх арганізацый, то, канечне, не будучы захаваны ў поўнай меры артыкулы 95, 97 і 98. Але калі мы захаваем за гэтымі арганізацыямі права выбару сваіх дэпутатаў, то яшчэ ў большай ступені парушым гэтыя ж артыкулы, бо пазбавім савецкіх грамадзян усеагульнага, роўнага і прамога выбарчага права.

М. МІСЮК,
член-карэспандэнт АМН СССР,
прафесар.

ХТО Ж ХВАЛЯЮЕЦА?

Вопыт выбараў у народныя дэпутаты СССР паказаў, што абсалютная большасць дэпутатаў, выбраных у выбарчых акругах, з'яўляюцца членамі КПСС. Можна спадзявацца, што гэта адбудзецца і пры выбарах у мясцовыя Саветы. У такім выпадку незразумела, навошта прадастаўляць КПБ права выбару дадатковай колькасці дэпутатаў? Ці не таму, што некаторыя кіраўнікі з вышэйшага эшалона хваляюцца, што народ іх не падтрымае? Але калі яны сапраўды гэтага баяцца і не давяраюць народу, то ім не месца сярод народных дэпутатаў БССР. Ужо калі хто і мае патрэбу ў гарантаванні прадстаўніцтва ў Вярхоўным Савете БССР, дык гэта беспартыйныя, колькасць якіх вялікая, а народных дэпутатаў ад іх можа аказацца вельмі мала. У такім выпадку, пра які блок камуністаў і беспартыйных можна будзе гаварыць?

Думаю, нельга не прызнаць, што праект змен і дапаўнен-

няў Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР у першапачатковым варыянце не адпавядае духу часу.

Для таго, каб ён з'явіўся крокам наперад у далейшым развіцці дэмакратыі, неабходна ўнесці ў яго такія змены, якія забяспечылі б народу ўсеагульнае, роўнае і прамае выбарчае права. А гэта можа быць дасягнута толькі тады, калі мы адмовімся ад прадастаўлення грамадскім арганізацыям самім выбіраць сваіх кандыдатаў у народныя дэпутаты, не будзем праводзіць акружных перадвыбарчых сходаў, а ў выбарчыя бюлетэні будзем уключаць не менш двух кандыдатаў. Не сумняваюся, што такая думка большасці выбаршчыкаў, і не ўлічваючы яе значыць рабіць памылку.

Некаторыя юрысты сцвярджаюць, што пры адмаўленні ад выбараў ад грамадскіх арганізацый будзе парушана Канстытуцыя СССР. Гэтыя апасенні

дзяцільная абстаноўка не з лепшых. Канечне, ёсць і чыстыя зоны, але ў цэлым... Нездарма, як засведчыў Уладзімір Сцяпанавіч, сёлета на Касцюкоўшчыне не вырошчвалі грэчні, лубіну, ільну — аказаецца, гэтыя сельскагаспадарчыя культуры вельмі хутка набіраюць з глебы радыеактыўнасць. Ды людзі працуюць, выконваючы сваю спрадвечную, нялёгкую хлебаробскую работу.

І, канечне ж, руляцца, каб давесці да ладу ўсё, што тычыцца памяці свайго знакамітага земляка. У мясцовай сярэдняй школе, якая носіць імя А. Куляшова, створаны літаратурны музей. Экспазіцыя яго падобрана з густам, хораша аформлена. Спецыяльны манет-дыярама ўзнаўляе куток Саматэвіч тагін, якім ён выглядаў у гады маленства А. Куляшова.

Хата месцілася ледзь не на самым беразе рэчкі, на той час хуткапльынай. Цяпер у гэтай будыніне таксама жывуць. Мемарыяльная ж дошка на сцяне нагадвае: «Тут нарадзіўся і жыў народны паэт Беларусі Арыадзін Куляшоў». Ля гэтай хаціны і адбылася ўрачыстасць з нагоды юбілею пэньра.

Задумана, мілагучная песня кіранула наваколле. Пасвятлілі твары тутэйшых людзей. Яшчэ б! Гэта мелодыя, якую любіць яны з маленства. Падабалася песня і А. Куляшоў.

Цяпер жа заспяваў мясцовы фальклорны калектыў. Адкрываючы ўрачыстасць, настаўнік Саматэвіч сярэдняй школы імя А. Куляшова, дырэктар пазтавага музея Я. Шаройка з прызавага гаварыць аб тым, як звязанае ў Саматэвічах і наваколных мясцінах памяць аб А. Куляшове, падірэсліваў значэнне і месца яго паэзіі не толькі ў беларускай, але і ў сусветнай літаратуры.

Ля былога куляшоўскага до-

ма, які стаіць на ўзгорку, праз рэчку пракладзены мост. Па традыцыі ў Саматэвічах яго называюць Куляшоўскім. «Куляшоўскі» — танкую назву даў свайму вершу і малады паэт М. Мельнікаў. Верш прагучаў на свяце...

Асенні дзень кароткі, таму госці паспешаліся да будынка сярэдняй школы, пасадзілі там дрэўцы. Паінулі надпісы ў кнізе наведвальнікаў музея.

Чарговы маршрут — у калгас «Кранштат». У мясцовым Палацы культуры не сказаць, каб яблыку не было дзе ўпасці, але было людна. На ўрачысты вечар, прысвечаны памяці А. Куляшова, сабраліся хлебаробы, мясцовая інтэлігенцыя, вучні.

Першы сакратар Касцюковіцкага райкома партыі У. Адашкевіч, які адкрыў вечар, яшчэ раз нагадаў прысутным, што менавіта тут, на касцюковіцкай зямлі для А. Куляшова пачаліся сцэжкі, што затым вывелі яго з берагоў ціхай Бесядзі ў вялікі акіян літаратуры.

Вядучы вечара Н. Гілевіч падкрэсліў важнасць вядомай ісціны: не адным толькі хлебам жыве чалавек. Забыццё гэтай ісціны прыводзіць да таго, што церпіць не толькі культура, але і ўсе нашы справы. Хіба культурныя людзі, сначаў прамоўца, маглі б дапусціць такое, што здарылася ў Чарнобылі? Культурна ж — гэта не толькі вонкавы паводзіны, але і адносінны да самой працы, да людзей, да тых, што жывуць сёння, і да нашых продкаў. Аснова ж культуры — мова, а мова — аснова жыццяздольнасці нацыі.

Ніл Гілевіч гаварыў далей аб адраджэнні беларускай нацыі, якое адбываецца сёння, дзюкую перабудове, далейшай дэмакратызацыі ўсяго жыцця. Зазначыў, што падобныя рэспубліканскія святыя паэзіі сталі традыцыйнымі. Гэтае, якое

прышло на касцюковіцкую зямлю, працяг папярэдніх. Талант А. Куляшова, зробленае ім, заслугаючы такой увагі.

Выступаючы на вечары, Янка Брыль успомніў, як уразіў яго верш А. Куляшова «Ліст з палону», гаварыў пра іншыя творы паэта, прыгадаў, якім душэўным, таварыскім чалавечым быў А. Куляшоў. У яго творчасці, сказаў Я. Брыль, спалучаны вялікае, высокае з простым, зямным, чалавечым...

Сваімі думкамі аб паэзіі А. Куляшова падзяліліся на вечары прадстаўнікі братніх літаратур: А. Чакану (Малдавія), С. Мурадзян (Арменія), А. Пухаеў (Паўднёвая Асеція), Н. Нарматаў (Узбекістан), П. Мыццюла (Эстонія).

Цёпла сустрэклі зямлякі Аркадзін Куляшоў выступленні П. Маналла, П. Прыходзькі, В. Аюлавай, Г. Пашкова, Ю. Свіркі, К. Камейшы, Г. Дзімітрыева, В. Зуёніка, А. Гардзіцкага, М. Кенякі, І. Аношкіна, А. Письмянікова і М. Мельнікава. Лепшыя самадзейныя калектывы Касцюковіцкага і Хоцімскага раёнаў пазнаёмілі прысутных са сваімі песнямі і танцамі.

На зваротным шляху ўдзельнікі свята адхіліліся ад запланаванага маршруту. У Мсціславе яны пабывалі ля будынка, у якім раней знаходзіўся педагогічны тэхнікум, дзе вучыўся А. Куляшоў. Потым паехалі ў бок Малой Багацькаўкі, да Мансіма Гарэцкага.

Пад'ехаць да самай вёскі не ўдалося — вясенняя гразь, дарога ж звычайная, прасёлкавая. З шасейкі накіраваліся пешкі. І не пашкадавалі пабачыць хату Гарэцкіх, у якой мяркуецца адчыніць неўзабаве музей пісьменніка. Сёе-тое ўжо і зроблена. Сустрэліся і са сваяччай М. Гарэцкага.

У рэспубліканскім свяце паэ-

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Да 40-годдзя ўтварэння ГДР

У сувязі з 40-годдзем утварэння Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі Генеральны консул ГДР у Мінску В. Янда даў 2 кастрычніка прэс-канферэнцыю для журналістаў — прадстаўнікоў рэспубліканскага друку. Адбылася цікавая, шчырая размова. На шматлікія пытанні журналістаў адказвалі В. Янда і другія супрацоўнікі консульства.

4 кастрычніка ў Мінску ад-

быўся ўрачысты сход, прысвечаны юбілею ГДР. Сход адкрыў сакратар Мінскага гаркома КПБ П. К. Краўчанка, даклад зрабіла намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай. На сходзе выступіў таксама В. Янда.

У гэтыя дні ў рэспубліцы адкрыецца стаўшая традыцыйнай дэкада кніг ГДР.

ТБМ у Англіі

Нядаўна на адрас нашага штотыднёвіка прыйшла тэлеграма з Лондана за подпісам вядомага вучонага загадчыка кафедры Лонданскага ўніверсітэта Джыма Дзінгла, які даўно і стала займаецца беларускай мовай і літаратурай (сёлета ў студзені ён наведаў Беларусь і рэдакцыю нашай газеты, у прыватнасці (гл. «ЛіМ» за 8.IV). У сваёй тэлеграме Джым Дзінгл паведамляе, што ствараецца Брытанскае аддзяленне Таварыства беларускай мовы і просіць

даслаць праграму таварыства і яго статут. У склад ініцыятыўнай групы, якая займаецца гэтым пытаннем, апрача нашых суродзічаў-беларусаў, што жывуць у Англіі, увайшлі вядомыя вучоныя-англічане, што даследуюць і вывучаюць нашу культуру. Гэта, у прыватнасці, перакладчыца В. Рыч, літаратурназнаўца А. Макмілін, музыказнаўца, даследчык беларускай музыкі, юрыст па адукацыі Гай дэ Пінарда і іншыя.

«300 пытанняў і адказаў пра Беларусь»

Пад такой назвай ТБМ імя Францішка Снарыны, статут якога нядаўна быў афіцыйна зацверджаны, вырашыла стварыць беларускі размоўнік. У гэтую кнігу павінны увайсці найбольш цікавыя звесткі па гісторыі, літаратуры, мастацтве, навуцы, народнай творчасці, архітэктуры, мове, географіі нашай рэспублікі. У стварэнні гэтага выдання можа прыняць

удзел кожны жадаючы, таму ў бліжэйшы тэрмін просім даслаць цікавыя, на вашу думку, паведамленні і факты, што тычацца згаданых тэм, на адрас нашай рэдакцыі, альбо на адрас СП БССР: 220600 ГСП, г. Мінск, Фрунзе, 5. Пажадана, каб вашы пытанні і адказы былі напісаны на асобных картках і выкладзены ў сціслай форме.

Сабор перададзены веруючым

У пісьме нашай чытачкі з Гомеля В. Казінковай («ЛіМ» за 28 красавіка) і ў калектыўным звароце групы дзенаў культуры (нумар за 18 жніўня г. г.) узнімалася пытанне аб вяртанні веруючым праваслаўнага кафедральнага сабора — помніка архітэктуры пачатку XIX ст. (Гомель). Гэтымі днямі выкан-

ком Гомельскага гарадскога Савета народных дэпутатаў разгледзеў пытанне і прыняў рашэнне аб перадачы сабора веруючым для вынарыстання па прамоу прызначэнню.

За апошнія паўтара гады ў рэспубліцы перададзены веруючым ужо 129 храмаў (цэркваў, касцёлаў і г. д.).

НАШ КАР.

Запрашае Дом літаратара

З кастрычніка 1989 года пачаўся новы сезон работы Дома літаратара СП БССР. Як і ў мінулыя гады, ён дасць магчымасць сустрэцца з пісьменнікамі, дзелачкамі культуры, вядомымі артыстамі, абмеркаваць праблемы літаратуры і мастацтва.

Шмат хто ўжо добра знаёмы з творамі пісьменніка, перакладчыка і драматурга Алеся Асташонка. Прэм'еры яго новай кнігі «Фарбы душы» прысвечаны вечар, на які Дом літаратара запрашае 10 кастрычніка ў 19.00. Вечар адкрывае і вядзе Г. Колас выступляць У. Арлоў, Л. Галубовіч, А. Мінкін, П. Ламан. Будзе дэманстра-

вацца новы кароткаметражны мастацкі фільм «Сон» рэжысёра У. Бокуна.

19 кастрычніка мае адбыцца творчы вечар вяломага паэта-песенніка Алеся Ставера — сёлета ў яго юбілей.

Двойчы на месці, па пятніцах, адбываецца прагляд новых мастацкіх фільмаў (13 і 27 кастрычніка). Прагляд пачынаецца ў 18.30, білеты можна набыць з 18.00.

Чарговыя заняткі народнага ввечэрняга ўніверсітэта літаратуры адбудуцца 26 кастрычніка, пачатак у 19 гадзін.

В. ТАМАШЭВСКАЯ,
метадыст Дома літаратара.

Дом, дзе нарадзіўся А. Куляшоў.

Малая Багацькаўка. Дом Гарэцкіх.

зі, прысвечаным 75-годдзю з дня нараджэння А. Куляшова, прыняла ўдзел сакратар Магілёўскага абнома партыі Л. У. Пакуш, прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў Касцюковіц-

кага раёна, сястра А. Куляшова Надзея Алксандраўна, Уладзімір КРУК (фота), Аляксей МАРЦІНОВІЧ, спецыяльны карэспандэнт «ЛіМа».

Нагзённыя радкі

Кастусь ЦВІРКА

Іх заклік

Усе — мітынгаваць даволі! Досыць!
Зноў вас, харошых, у аглоблі просяць!
Нашто спрачацца вам, крытыкаваць?
Ад вас адно патрэбна: працаваць!
Валам рабочым, вам цяпер без слова
Цягнуць патрэбна воз перабудовы!
А мы за вас, і ціхіх, і слухмяных,
Зноў будзем думаць ды спускаць вам
планы.
Усе будзе вам, каб толькі вы маўчалі

Ды нас, уладакрадаў, не чапалі.
Ну, а каб быў парадак, паганялаў
Для вас, паверце, знойдзеца нямала.
Каб аніто з вас не хадзіў улегцы,
Трымаць мы будзем моцна ўлады
лейцы.
Вас будзем зноў у воз свой запрагаць
Ды ў рай дубцамі, неразумных, гнаць!

«У рамках дзеючых структур»

Вось вы казалі — «народны фронт».
А што, хіба мала нам народнай
улады? Мы ж можам, і зусім паспя-
хова, вырашаць нашы праблемы ў
рамках дзеючых структур.
З аднаго інтэр'ю.
Так, добра зведалі ўсе мы
На ўласнай скуры, мностве скур,

Як вырашаюцца праблемы
У рамках дзеючых структур!

Хто не драцвеў з нас — і не трошкі —
Перад сталом, дзе чын, як мур?
Што ж, для яго мы — толькі мошкі,
Найнадакучлівыя блошкі
У рамках дзеючых структур.

Мы ўсе ў гульні ягонай — пешкі,
І нас такі во пампадур
Як хоча, соўвае без спешкі,
Гуляе намі зноў (ці ж смешкі?)
У рамках дзеючых структур.

У рамках дзеючых структур
Спазналі мы — ці помняць вёскі? —
Разгул крывавай харчразвёрсткі,

Архіпелаг ГУЛаг найгорсткі,
Лубянкі, Курапатаў вёрсты,
Дзе клалі нас — за турам тур —
У рамках дзеючых структур.

У рамках дзеючых структур
Ступіць самім нам не давалі.
Нас догмаў пугамі вязалі,
Усе думкі нашыя кіззалі
Ды рот нам кляпам затыкалі —
Сядзі, бы пад карчом пячкур!

Дык зноў у «рамкі» заганыць нас?
Зноў падганяць усіх пад шнур?
Зноў, бы падвопытных, трымаць нас
У рамках дзеючых структур?

ПАКАЗЧЫКАМ «дзеяснасці» газетнага матэрыялу, яго, так бы мовіць, «работы» ў грамадстве з'яўляецца розгалас сярод чытачоў, а найперш — уздзеянне на іх. Аб тым, які гэты розгалас і гэтак уздзеянне, рэдакцыя мяркуе ў першую чаргу па чытацкіх допісах-водгукках. Чым больш водгукнаў, чым больш чытачоў узялося за пярэ, каб падзяліцца аб прачытаным думкамі і ўражаннямі, тым лепш, тым больш задаволена і рэдакцыя, і аўтар публікацыі.

Водгукі чытачоў, вядома, рэдка калі бываюць адназначныя. Як кажуць, што ні чалавек — то і густ, характар, узровень дасведчанасці, адукаванасці, разумення тых ці іншых праблем і г. д. Таму, ставячы на газетную паласу той ці іншы матэрыял, рэдакцыя, бадай, і не разлічвае на аднадушную падтрымку ці непрыняцце выказаных у ім думак і меркаванняў. Тым не менш прысма, калі публікацыя знаходзіць дружнюю падтрымку ці, прынамсі, усеагульную зацікаўленасць. Паразумеласць з чытачом — фактар дзейнасці, актывізацыі і натхняючы.

Багатую пошту выклікаў артыкул доктара гістарычных навук Л. Лыча «Назвы бацькаўшчыны: вярнуць страчанае» («ЛіМ» за 4 жніўня г. г.). Шматлікія чытачы выказваюць удзячнасць аўтару, спадзяюцца, што страчаныя гістарычныя назвы будуць адноўлены, вернуты да жыцця.

Падтрымлівае пафас артыкула і наш даўні чытач і аўтар з Гомеля, былы газетчык і партыйны работнік, заслужаны работнік культуры БССР Р. Каплан. Ён піша: «У артыкуле... шмат слушнага. Правільна ставіцца пытанне аб неабходнасці навадзення парадаку ў географічных назвах, адраджэння тых назваў, якія маюць каштоўнае значэнне для гісторыі і культуры нашай рэспублікі». А вась з некаторымі канкрэтнымі прыкладамі, якія згадвае ў сваім артыкуле Л. Лыч, Рыгор Львовіч не згодны і робіць некалькі ўдакладненняў. У прыватнасці, ён не падтрымлівае думку аб вяртанні вёсцы Роза Люксембург Ельскага раёна былой назвы Аляска.

«Думаецца, — піша Р. Каплан, — калі б Л. Лыч быў дасведчаным ў гісторыі гэтай вёскі не толькі з афіцыйных даведнікаў апошняга часу, ён бы не зрабіў такога вываду. Вёска Аляска (менавіта так, а не Аляска, як сказана ў артыкуле) мела яшчэ адну назву — Анзельмаўка. Жылі ў вёсцы пераважна немцы. Разам з суседняй, таксама нямецкай, вёскай Найманаўка яна ўваходзіла ў калгас імя Тэльмана нацыянальнага Роза-Люксембургскага сельсавета. Гэта былі савецкія немцы, працавітыя людзі, добрыя суседзі. Яны жылі ў міры і згодзе з навакольнымі беларускімі і украінскімі сялянамі, апрацоўвалі зямлю і гадалі жывёлу, спявалі нямецкія песні, вучылі сваіх дзяцей на роднай мове ў Роза-Люксембургскай нямецкай ся-

мігадовай школе, атрымлівалі нямецкія газеты і кнігі з Масквы і Рэспублікі немцаў Паволжа. Усе гэта было парушана ў другой палове 30-х гадоў. А калі пачалася вайна, жыхары гэтых нямецкіх вёсак былі вывезены ў глыб краіны, на ўсход, а назва сельсавета і яго цэнтра засталася. Думаецца, гэтую назву трэба для гісторыі зберагчы, хоць бы ў знак памяці аб людзях, якія там жылі не адзін дзесятак гадоў».

З Глыбокага Віцебскай вобласці прыйшоў водгук на пуб-

лікацыю В. Грыцкевіча «Доказы мёрскага прапагандыста» («ЛіМ» за 1 верасня г. г.). Прислаў яго наш даўні чытач А. Бабіч. «Трэба такіх артыкулаў, — лічыць ён, — больш, каб мы, чытачы, маглі бачыць і разумець, дзе праўда, а дзе крыўда, каб нікому не было панадна пусцаць пыл у вочы». А далей Аляксандр Уладзіміравіч звяртае ўвагу на такую акалічнасць: «Мяне вельмі ўсцешыла напісанне Мёры. У народзе і сёння інакш не пачуеш, як «паехаў у Мёры», «мёрскі настаўнік» і г. д. Толькі асобныя службоўцы чамусьці вымаўляюць назву горада Міёры, у адпаведнасці з прынятым невядома кім і з якою прычынай напісаннем. Вось я і парадаваўся, што ў нашым друку аднаўляюцца праўдзівыя назвы нашых гарадоў і паселішчаў».

Служба зваротнай сувязі

ЗАЦІКАЎЛЕНАСЦЬ, ПАРАЗУМЕЛАСЦЬ...

Рэдакцыйная пошта ўжо не першы год (з пачатку перабудовы) фіксуе цікавасць грамадскасці рэспублікі да айчынай і сусветнай гісторыі. Цікавасць гэтая натуральная: сённяшні дзень вымагае асэнсавання мінулага, ягоных урокаў. Настаўнік гісторыі Палачанскай СШ Маладзечанскага раёна Л. Дыкцяроў адгукнуўся на артыкул С. Таляронка «Жнівень і верасень 1939 года: погляд праз паўстагоддзя» («ЛіМ» за 25 жніўня г. г.). У артыкуле выказана новая версія аб тым, — піша чытач, — што ініцыятыва ў падпісанні савецка-германскага дагавора аб ненападзе зыходзіла не ад Гітлера, а ад Сталіна. Такое сцвярджэнне не бяспрэчнае, але дае пэўны імпульс у вывучэнні савецка-германскіх адносін напярэддні вайны. Нестандартныя разважання аўтара артыкула і пра падзеі ад 3 да 17 верасня. Тут жа прыведзены некаторыя новыя факты, якіх раней я не сустракаў у нашай гістарычнай літаратуры. Дзякуй вам за такія артыкулы.

Яны аказваюць немалую дапамогу ў выкладанні гісторыі ў школе.

Яшчэ адзін тэматычны пласт рэдакцыйнай пошты — выбарчы. Узнік ён на пачатку года, калі краіна рыхтавалася да выбараў і выбірава народнага дэпутатаў СССР, і не танчэ сёння, у дні абмеркавання новых выбарчых дакументаў. Але ў гэтым аглядзе звернем увагу на два лісты крыху іншага плана. Лісты гэтыя прыйшлі ў адказ на публікацыю ў штоднёвіку «выбарчага дзённіка» І. Чыгрынава «Як я выбіраўся» («ЛіМ» за 1 верасня г. г.). Рэдакцыя бласлаўляла ў свет гэтую публікацыю з думкаю пра тое, што «ўрокі выбараў народнага дэпутатаў СССР, вопыт іх правядзення будзе карысны для новай выбарчай кампаніі». Чытачы ж (прынамсі, тыя, што прysłалі водгукі) звярнулі ўвагу на іншае. Так, А. Гальмак з Полацка лічыць публікацыю «абразай жыхароў Бабруйска», «помстай паважанага пісьменніка бабруйчанам за свой «пралёт» на выбарах». Вялікі ліст на гэтую ж тэму, прыйшоў з Бабруйска. Яго прислаў сакратар парткома заводу звышбуйнагабарытных шын ВА «Бабруйскшына» В. Мікульскі. Ён піша, што пасля прачытання «дзённіка» ў яго склалася ўражанне, што з ім гуляюць у «сапсаваны тэлефон». Прычыну параження пісьменніка на выбарах аўтар допісу тлумачыць «адсутнасцю яснай пазіцыі па многіх пытаннях». В. Мікульскі абурэцца тым, што, на яго думку, аўтар «выбарчага дзённіка» шмат што «передерживает», падае суб'ектыўна, намякаючы на нейкі «мясцовы патрыятызм», «брудныя пытанні прыхільнікаў канкурэнта», «альянс двух другіх кандыдатаў», «непрадуманы падбор давераных асоб» і г. д. Мо і не ўсе з гэтых заўваг і папракаў слухныя, аднак жа відавочна, што для некаторых з іх аўтар публікацыі, пэўна, сапраўды даў падставы.

Чытачы з задавальненнем адзначаюць, што наша грамадства стала больш адкрытым і інфармаваным, менш стала тайнаў і сакрэтаў, якія раней хаваліся ад народа. Мінуў і той час, калі за сямю пячаткамі былі пытанні і праблемы, звязаныя з нефармальнымі аб'яднаннямі, з Беларускай народным фронтам за перабудову «Адраджэнне». Гучыць у пісьмах і думка аб тым, што карэнных змен у краіне не бу-

дзе датуль, пакуль не будзе змен у самой партыі. Пра гэта сведчыць і пошта, выкліканая публікацыяй былога партыйнага работніка П. Лебедзева «А хваля коціцца, шуміць...» («ЛіМ» за 8 верасня г. г.).

Настаўнік з вёскі Даўбені Валожынскага раёна І. Карабан піша ў сваім лісце: «Дзякуй П. Лебедзеву за тое, што не збаяўся сказаць праўду і паставіць кропкі над «і». Хоць дыскрымінацый!»

Па сутнасці пра гэта ж — і ліст ветэрана вайны і працы з г. Багародзіцка Тульскай вобласці, нашага пастаяннага і ўважлівага чытача Я. Кохана. Вось радкі з ягонага ліста: «Нефармалы, на маю думку, — дзецішча часу перабудовы. А адміністрацыйна-камандны апарат за доўгія гады сталіншчыны і брэжнеўшчыны звык быць ісцінай у апошняй інстанцыі, што на сёння з'яўляецца ўчарашнім днём. Яго прыхільнікі безнадзейна адсталі ад жыцця. Замест пленнага дыялога з нефармаламі, актыўнымі сіламі за перабудову, за адраджэнне беларускай нацыі, культуры, мовы, апарат на-старому «бдительно» праводзіць сваё выпрабаванае забараняльніцтва».

Два кароткія лісты прыйшлі на публікацыю А. Залескага «Аб 9-ці тэзісах Уладзіміра Конана» («ЛіМ» за 15 верасня г. г.). Студэнт Брэсцкага педінстытута У. Лупакоў, звяртаючыся да А. Залескага, піша: «Папрашу Вас толькі аб адным: у наступны раз, калі што будзеце пісаць пра БНФ, калі ласка, не пішыце «так званы БНФ». Мне, на жаль, невядомыя Вашы заслугі ў гістарычнай навуцы, але калі я дзе-небудзь напісаў бы пра Вас «так званы прафесар» ці «так званы нейкі доктар гістарычных навук», Вам было б крыўдна, мяркую. БНФ, паважаны Адам Іосіфавіч, існуе, працуе, і пагарджаць, закрэсліваць яго не трэба».

Салідарная з брэсцкім студэнтам і навучэнца аднаго з мінскіх тэхнікумаў І. Рабецкая, якая гаворыць: «Спрэчкі, палеміка — карысная справа, але яны спараджаюць ісціну толькі ў тым выпадку, калі апаненты ставяцца адзін да аднаго па-

мяркоўна, не абражаюць адзін аднаго наवेशваннем ярлыкоў. Якраз апошняе актыўна ўжывае прафесар А. Залескі».

Чытачку з Маладзечна Н. Шунько ўзрушыла выступленне ў «ЛіМ» В. Быкава «Погляд збоку» (нумар за 8 верасня г. г.). «Аўтар быццам падслухаў мае меркаванні і думкі, — піша Наталля Фёдарына, — асабліва нахонт праблемы аседласці». Далей яна дзеліцца ўражаннямі ад сітуацыі ў пасёлку Чысць, дзе працуе завод парашковай металургіі, а зараз будзеца домабудаўнічы камбінат. На гэтыя будоўлі запрашаліся і запрашаюцца шматлікія спецыялісты здалёк і зблізку, яны прыязджаюць, атрымліваюць кватэры, карыстаюцца іншымі сацыяльнымі аб'ектамі, але многія з іх не ўкараняюцца на новым месцы, не прырастаюць душою да новых мясцін, шукаюць, як шукалі і дагэтуль, таго месца, дзе, ім здаецца, будзе лепш. «Не баліць ім сэрца за нашу зямлю, мову, культуру, звычай, — піша чытачка. Бо што і кажаць — яны ўсяго толькі «пералётныя птушкі». А нашы мясцовыя людзі гадамі і дзесяцігоддзямі не могуць атрымаць ці палепшыць жыллё. А ў канцы ліста яна з болей гаворыць ужо пра іншае: «Крычыць маё сэрца ад таго, што так і не адчынілі ў горадзе беларускага класа, і дзяўчынка мая вучыцца не на роднай мове».

Скончыць агляд вырашылі мы пісьмом В. Голуба, аўтара сумна вядомай публікацыі ў «Вячэрнім Мінску» за 25 жніўня «Мова ці эканоміка?» Яго закранула рэпліка «...і мінскага лектара», змешчаная ў штоднёвіку за 1 верасня пад подпісам «Лімавец». Ён спрабуе спрачацца з лімаўцам, спасылаючыся пры гэтым на высокую філасофскую аўтарытэты і матэрыі. Толькі, даруйце, увесь гэты «інцыдэнт» пачаўся з таго, што В. Голуб паставіў пытанне рубам: «Мова ці эканоміка?» Гэта і сталася прычынай рэплікі лімаўца. Чаго ж крыўдаваць? А між тым, тав. Голуб і ў гэтым сваім лісце ў «ЛіМ» абурэцца: «...шмат яшчэ ў нас аматараў маштабных спраў за кошт казны, у якой і так у бягучым годзе не хапае больш за 100 мільярдаў рублёў».

Пытанні развіцця мовы, адраджэння нацыянальнай культуры, міжнацыянальных адносін, нацыянальнай палітыкі — пытанні далікатныя, тонкія. Да іх ставіцца трэба вельмі аспарожна, беражліва, бо за пагарду да нацыянальных праблем заводзіцца плаціць надта ж дарагой цаной. Цаной, якая не вымяраецца сумай грошай ці колькасцю іншых матэрыяльных здабыткаў.

Тут мы з чытачом В. Голубам паразумеласці, на жаль, не знайшлі. Ды толькі — ці наша ў тым віна?

Адзел пісьмаў і грамадскай думкі «ЛіМа».

НАЦЫЯ без засведчаня ў помніках і асэнсаванага ў кнігах свайго мінулага — не жыццёвая нацыя. Грамадзянін без гістарычнай самасвядомасці — не дасканалы грамадзянін. Занадта катэгарычна? Так, катэгарычна, таму што гэта — аксіёмы. Элементарныя ісціны. Гэта гаварылася і гаворыцца безліч разоў на розных мовах свету. І калі некаторыя нашы сучаснікі ўсё ж не могуць гэтага пачуць — дык толькі таму, што яны вельмі не хочуць гэтага пачуць. Таму і трэба паўтараць, аж пакуль не пачуюць і не зразумеюць усё.

У народзе абавязкова павіна жыць памяць пра гераічнае мінулае. Абавязкова! У фальклоры яна замацоўваецца ў гераічных песнях і казках, паданнях і легендах — інакш скажаць, у гераічным эпасе. Уласна, з жыццёвай неабходнасці гэты эпас і ўзнікаў. Значэнне гэтага добра разумелі і Купала, і Колас, і Багдановіч, і Гарэцкі, і Гарун, і Ластоўскі, і іншыя выдатныя дзеячы беларускага нацыянальнага адраджэння. Разумелі, што без уласнай дзяржаўна-палітычнай гісторыі, без высокага і слаўнага ў гэтай гісторыі, народная памяць аслабне, бо яна сілкуецца не толькі трагедыямі, але і гераікай. Яркі прыклад, які пацярджанае слухнасць сказанага, — памяць аб Вялікай Айчыннай: колькі ў ёй гераічнага, якія высокія парывы чалавечага і народнага духу засведчаны, якія подзвігі ўвечаваны!

Невыпадкова ворагі нацыянальнага адраджэння Беларусі — як царысты-вядзюжэйнікі, так і польскія шавіністы — стараліся забіць і заглушыць у памяці нашага народа менавіта гэта: найбольш гераічныя моманты яго гісторыі, якія сведчаць пра вышынню яго духу, пра яго жыццяздольнасць і сілу волі, пра яго неперажывальнае імкненне да свабоды і незалежнасці. А найбольш тое, што ў яго некалі была свая дзяржаўнасць, хоць і незвалася дзяржава іншым, не сучасным імем.

Сто пяцьдзесят гадоў з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага — адно з самых дарагіх для нашай памяці сыноў Бацькаўшчыны. Вялікі юбілей вялікага грамадзяніна, а праходзіць больш чым сціпла. Выдалі томик яго спадчыны, Дошку на доме павесілі. (Такую, што глядзець сорамна). Невялічкую навуковую канферэнцыю правялі. Гэткі ж невялічкі наладзілі вечар у Доме літаратара (замест вялікага ў тэатры оперы і балета)... Аказваецца, нават рэспубліканскага юбілейнага камітэта не было. На такую дату! На 150-ы ўгодкі найвялікшага беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата! Дарэчы, помню, як святкавалі ў Расіі такія ж даты Герцена, Бялінскага, Дабралюбава, Чарнышэўскага... Два непараўнальны ўзроўні. Два зусім розныя падыходы: мудры дзяржаўны і — убогі правінцыйны...

А паміж тым цікавае да яго асобы, да яго лёсу і яго жыццёвай справы — у шырокіх колах грамадства, асабліва ў асяроддзі моладзі, расце. Постаць яго ўсё больш хваляе, вобраз яго ўсё больш хваляе сённяшніх маладых мастакоў і літаратараў, навукоўцаў, настаўнікаў, студэнтаў... Чым і чаму? Сваёй велічнасцю, вядома.

У нацыянальным мастацтве і літаратуры павінен быць вялікі эпічны герой — ідэал чалавеча-грамадзяніна, чалавеча-патрыёта. Мастакі гэта адчуваюць, разумеюць, што без такога ідэала (героя) падточваюцца і слабеюць маральныя сілы нацыі, дух народа. У Каліноўскім увасоблены ў найвышэйшай ступені тыя рысы, якія для лепшых мастакоў заўсёды бы-

лі і заўсёды будуць крыніцай творчага натхнення. Каліноўскі — гэта высакароднасць ва ўсім: у кожным слове і ў кожным учынку, у самай вялікай грамадскай і самай нязначнай асабістай справе.

Каліноўскі — гэта мужнасць, беззапаветнасць і самаахвярнасць у барацьбе за волю і шчасце народа.

Каліноўскі — гэта той узровень духоўнай і маральнай культуры, які сёння нам бацьчыца ў чалавеку далёкай будучыні.

Каліноўскі — гэта ўвасобленне адзінства пачуццяў патрыятызму і інтэлектуальнага адраджэння былі — і ў ідэалогіі, і ў палітыцы — прараднікам ідэі незалежнасці, што, заўважым, зусім не прычыла ленин-

крыўд. Гэта выдатна разумеў У. І. Ленін, які неаднойчы гаварыў аб гэтак званым «нацыяналізме прыгнечаных нацый» і аб неабходнасці адраджэння яго ад нацыяналізму нацый пануючых. На вялікі жаль, гэтага не разумелі многія прадстаўнікі партыйнай і Саветскай улады на Беларусі як у перыяд падрыхтоўкі і здзяйснення Кастрычніцкай рэвалюцыі, так і ў наступныя гады. Дакладней скажаць — і ва ўсе наступныя дзесяцігоддзі, бо азначанае неразуменне беспераходна дэкагнулася аж да нашых дзён.

Вядома, многія лідэры беларускага нацыянальнага адраджэння былі — і ў ідэалогіі, і ў палітыцы — прараднікам ідэі незалежнасці, што, заўважым, зусім не прычыла ленин-

вістыкі, географіі, краязнаўства, гісторыі культуры... Маю на ўвазе, на-першае, тых, што плённа працавалі на Беларусі ў 20-я гады, а пасля былі беспадстаўна абвінавачаны ў контррэвалюцыйна-антысавецкай або шпіёнскай дзейнасці і рэпрэсаваны (напрыклад, гісторык Усевалад Ігнаціўскі, мовазнаўца Сцяпан Некрашэвіч, літаратуразнаўца Вацлаў Ластоўскі, географ Аркадзь Смоліч, краязнаўца Мікола Каспяровіч і многія іншыя); па-другое, некаторыя нашых вучоных дакастрычніцкай пары, зусім несправядліва занябаных і адрынутых толькі на той падставе, што яны не былі марксістамі і наогул займалі ў гра-

і п'ес гістарычнага зместу — і нібыта нікога не хваляе, мы не проста задаволілі іх год на такую літаратуру (а ён сёння ўжо вялікі), — мы значна пасунем наперад справу нацыянальна-патрыятычнага выхавання ў рэспубліцы. Мы абавязаны прыйсці да такога становішча, калі ніводнай больш-менш значнай гістарычнай асобы не застаецца забытай. А пакуль што — пытанні, пытанні, пытанні: дзе раманы або аповесці пра Кірылу Тураўскага? Пра князя Усяслава? Пра князя Міндоўга? Пра вялікага князя Вітаўта? Пра Міколу Гусоўскага? Пра Льва Сапегу? Пра Сымона Буднага? Пра Васіля Цяпінскага? Пра Сімяона Полацкага? Пра Паўлюка Багрыма? Пра Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча? Дзе кнігі пра Аляся Бурбіса? Пра Сцяпана Булата? Пра Ігнація Буйніцкага? Пра Каруся Каганца? Пра Браніслава Тарашкевіча? Хто пачынаў нацыянальна-вызваленчы рух на Беларусі? Хто пачаў і падхапіў заклік Багушэвіча? Купала, Колас, Багдановіч, Гарэцкі і іншыя прыйшлі тады, калі ўжо моцна разгарэлася полымя вызваленчых ідэй, калі ўжо досыць шырока лунаў кліч: беларускі народ, выходзьце на гістарычную арэну! А хто былі тыя самыя першыя, што гэтыя ідэі сфарміравалі, што гэтыя клічкі кінулі? Само ж па сабе ўсё гэта не зрабілася? Чаму ж мы не гаворым пра іх — гэтых першых, пра іх жыццё і лёс? Чаму ўжо многія пакаленні беларусаў не ведаюць іх імёнаў? Гаварымся, што ёсць свая суверэнная дзяржава — БССР, што беларуская нацыя прызнана народам свету і займае законнае становішча сярод усіх нацый планеты, а пра тых, з каго ўсё гэта пачалося, маўчым?

А між тым — у кожнай славянскай краіне пра ідэалаў нацыянальнага адраджэння, пра тых, што стаялі каля яго калыскі, створана вялікая гістарычная і мастацкая літаратура. У тых краінах гэта — нацыянальныя героі, пра іх не толькі пішучы, ім прысвячаюць кіна- і тэлефільмы, малююцца іх партрэты, ім ставяцца помнікі... Там ёсць разуменне, што эпоха нацыянальнага адраджэння — гэта надзвычайны перыяд у гісторыі народа, калі вырашаліся вызначальныя для яго лёсу пытанні, абуджаліся рухаючыя сілы нацыянальна-вызваленчай рэвалюцыі, нараджаліся вялікія постаці грамадска-палітычных і культурных дзеячых. Ёсць разуменне, што сучасная дзяржаўная самастойнасць іх краіны, іх нацыянальная стабільнасць — гэта гістарычны вынік той гераічнай эпохі, вынік дзейнасці тых апантаных, самаахвярных людзей — пачынальнікаў... А ў нас? Многія многія выдатныя сыны і дачкі Бацькаўшчыны або не ўспамінаюцца наогул, або і горш таго — аплёваюцца... Плюндрыцца і ахайваецца тое, чым трэба ганарыцца!

Каму і за што ставяцца на радзіме помнікі, адкрываюцца музеі? Пытанне якое бязьвама лішняе. Хіба не зразумеда — каму? Таму, чыю памяць народ глыбока шануе, каго ён вельмі любіць і любіць, каго асабліва ўдзячны — ці за грамадзянскія подзвігі, ці за таленавітую навуковую або мастацкую творчасць...

У нас, у Беларусі, на вялікі жаль, усё яшчэ не пастаўленыя помнікі і не адкрыты музеі нават у гонар тых сыноў і дачок народа, якія гэтага несумненна заслужылі, імёны якіх у рэспубліцы, можна сказаць, легендарныя, вядомы людзям амаль ад калыскі, з ранніх гадоў дзяцінства... Няма, напрыклад, музея вялікага рэвалюцыянера-дэмакрата Кастуся Каліноўскага, няма помніка выдатнай патэсе-рэвалюцыянерцы Цётцы... Ужо колькі пакаленняў беларусаў вырасталі, уваходзілі ў жыццё з іх імёнамі ў сэрцы і берагуць іх як свяшчэнныя сімвалы роднага краю, барацьбы за свабоду і шчасце народа...

(Працяг на стар. 12).

Перабудова і мы: урокі, трылогі, спадзяванні

Ніл ПЛЕВІЧ

МІЖ БЫЛЫМ І НАСТУПНЫМ

С Ш Ы Т А К П Я Т Ы

У пераломныя, лёсавызначальныя моманты гісторыі — а якраз гэтакі момант мы цяпер перажываем — роля і значэнне такіх легендарных вобразаў асабліва ўзрастае.

«Дзеці, каб ніхто вас не мог ашукаць, цяпер ужо разважце між сабой, якой вам свабоды трэба і якім адзіным спосабам мужык яе здабыць можа». Чытаю гэтыя і іншыя яго заклікі-звароты да беларускіх мужыкоў — і думаю: як жа трэба было ненавідзец рабства, у якім выміраў — фізічна, духоўна і маральна — народ, і як жа трэба было спачуваць няшчаснаму «беларускаму рабу», каб кінуць гэты кліч, паўстаць і пайсці за яго на смяротную бітву!

Мы яшчэ на ўвесь голас не казалі, што калі б не Каліноўскі, не рэвалюцыйная атмасфера, ім і яго палітыкамі створаная на Беларусі, не было б першага вялікага народнага паэта Францішка Багушэвіча, не было б Адама Гурыйвіча і Янкі Лучыны, не было б таго асяроддзя, у якім жыла памяць 1863 года — не толькі памяць, але і ідэі, у якім тэлеі, як вуголле ў попеле, думы пра вызваленне — пакуль не прыйшоў іх гістарычны час.

Чытаю публіцыстыку Каліноўскага, а ў памяці словы Леніна: «Зварот з рэвалюцыйнай прапаведдзю да народа не прападае нават тады, калі цэлыя дзесяцігоддзі аддзяляюць сябу ад жыва».

Нацыянальнае адраджэнне ў Беларусі, буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя і яе вынікі для вырашэння нацыянальнага пытання, рухаючыя сілы гэтай рэвалюцыі на нацыянальных ускраінах Расійскай імперыі, — усё гэта з'явы, вядома ж, вельмі складаныя і разабрацца ў іх няпроста. У прыватнасці асаблівай увагі, аб'ектыўнасці і сумленнасці патрабуе ад вучоных-гісторыкаў пытанне аб адносінках да буржуазна-дэмакратычнай і затым сацыялістычнай рэвалюцыйнай лідэраў беларускага нацыянальнага адраджэння. Не можа быць сумнення, што ў большасці сваёй гэта былі вялікія патрыёты Бацькаўшчыны, шчырыя перад народам і ўласным сумленнем руліўцы ў справе ажыццяўлення сацыяльных і нацыянальных ідэалаў працоўных Беларусі. Яны аказаліся спадчынікамі выхаванага за стагоддзі недаверу да цэнтральнай — маскоўскай — улады, якая ніколі не ішла наустрач жыццёвым інтарэсам нацыянальных меншасцей, спадчынікамі перайшоўшых у кроў, у гены, нацыянальных

скай праграме РСДРП на нацыянальным пытанні. Як толькі некаторыя з іх убачылі і пераканаліся, што ў Саветскай Беларусі пачалося палітычнае ажыццяўленне іх запаветных ідэалаў («Беларусь на куце ў хаце сваёй села, Чарка меду ў руцэ, Пазірае смела») — яны шчыра паверылі новай, большавіцкай уладзе і гэтак жа шчыра прапанавалі свае паслугі, уключыліся ў вялікую культурна-навуковую і грамадска-палітычную працу, сталі віднымі дзяржаўнымі дзеячамі, акадэмікамі і г. д. Пасля, як мы ведаем, бадай што ўсе яны без вынятку, былі беспадстаўна рэпрэсаваны і загублены. У маральным плане яны былі подла і гнісна абмануты, на іх шчыры дзвер новай улады адказала ганебным вераломствам. Цяпер яны разбілі-таваны, а грахі ім усё ж прыліваюцца ранейшыя. Напрыклад, у артыкулах пра Язэпа Лёска цытуюцца яго публічныя выказванні 1918—1920 гадоў, без абзначэння даты. Але паслухайце, таварышы гісторыкі, шануючыя, што ж вы робіце? Гэта ж, выбачайце, элементарна непрыстойна. Хіба што-небудзь падобнае саветскі акадэмік Лёска гаварыў пасля 1923 года, калі ў рэспубліцы быў узят курс на беларусізацыю і пачала паспяховая ажыццяўляцца ленинская нацыянальная палітыка? У вас ёсць доказы, падставы сумнявання ў шчырасці яго супрацоўніцтва з Саветскай уладай? Дык дакажыце ў такім разе! Але не спасылайцеся на тое, ад чаго ён сам, як і акадэмік Ластоўскі і іншыя, адмовіўся і што яму Саветская ўлада даравала, кіруючыся прынцыпамі гуманнасці і разуменнем, у поўнай згодзе з Леніным, што талентамі трэба даражыць і ўсяляк садзейнічаць таму, каб яны служылі народу. Дайце ж ім і цяпер, сёння, паслужыць свайму народу, не закраслівайце іх імёны і іх навуковыя здабыткі.

Аналізуйце, крытыкуйце, спрачайцеся — але не закраслівайце. Перамажыце ў сабе страх, што вас абвінавачаць і вы страціце становішча. Павучыцеся ў гэтых мудрых папярэдніках, у якіх любоў да Бацькаўшчыны была за ўсе страхі вышэй.

Найвялікшы рускі паэт сказаў: «Непавага да продкаў ёсць прыкмета дзікуства і варварства». Гэта цалкам датычыць і нашых адносін да продкаў-вучоных, у прыватнасці — да тых, што маюць вялізныя заслугі ў галіне беларускай гістарыяграфіі, літаратуразнаўства, лінг-

мадска-палітычным жыцці не самыя прагрэсіўныя пазіцыі (напрыклад, знакаміты ў свой час навуковец і літаратар Аляксандр Ельскі).

Тое, што імёны гэтых і многіх не названых тут вучоных былі надоўга выкінуты за борт, нанесла непараўнальную шкоду як развіццю навукі і беларускай нацыянальнай культуры, так і патрыятычнаму выхаванню народа. Замест таго, каб даць іх працам аб'ектыўна навуковую ацэнку, сказаць, што ў іх каштоўнае, прымальнае і абавязкова прыгоднае для карыстання — мы іх закраслілі і ўжо колькі дзесяцігоддзяў робім выгляд, што іх проста няма. А між тым — і гэта, бадай, самае страшнае — амаль ніхто з даследчыкаў гісторыі беларускай культуры без гэтых забароненых, выкінутых з навуковага ўжытку прац не абыходзіцца: ціхенька, употайкі, па-зладзейску яны выкарыстоўваюцца, — без паспаслак на аўтараў. Дый як без іх абысціся, калі ў іх не толькі багаты фактаграфічны матэрыял, а і слушны думак — дай божа! Паколькі аўтары — нябожчкі, то фактычна ўчыняецца... марадзёрства. Але, здаецца, нашу навуковую грамадскасць гэта ўжо не вельмі бянтэжыць — на фоне таго зладзейства, што працвітае паўсюль у краіне і што стала (божа ты мой мілы!) нормай нашай грамадскай маралі.

Пачатак распрацоўкі гістарычнай тэматыкі ў нашай мастацкай і дакументальна-мастацкай літаратуры ёсць. Але менавіта толькі пачатак. Сітуацыя з гістарычнай самасвядомасцю нашага народа на сёння такая, што ад зробленага пачатку нам трэба рашуча ісці далей — пісаць пра канкрэтныя эпохі, падзеі і эпизоды ў гісторыі Беларусі, пра канкрэтныя гістарычныя дзеячы дзесяткі і сотні новых твораў у самых розных жанрах. Добра было б у гэтым сэнсе паглядзець на вопыт літаратурных братаў нашых народаў дый узяць з іх прыклад. Вунь колькі гістарычных раманаў паяўляюцца на Украіне, у Грузіі, у Арменіі! А колькі вершаваных драм па гісторыі Літвы напісаў адзін Ю. Марцінкевічус (якія, дарэчы, датычаць і нашай гісторыі). Рускі пісьменнік Сяргей Аляксееў выдаў кнігу «Сто апавяданняў з рускай гісторыі». Падумаць толькі: адзін — і аж сто апавяданняў гістарычнай тэматыкі! Восем яны, вартыя пераймення прыклады. Калі мы дадзім чытачам хця б некалькі сот (!) дабрэных раманаў, аповесцей, паэм

Сшытыя I—IV з публіцыстычнага цыкла Н. Плевича «Між былым і наступным» друкаваліся ў нумарах «ЛіМа» за 17 і 24 лютага, 10 і 17 сакавіка.

Анкета «ЛіМа»: слова публіцыстам

Працягваем цыкл публікацый, прысвечаных надзвычайным праблемам розных літаратурных жакраў. На гэты раз у гаворку ўключаюцца пісьменнікі-публіцысты. Мы звярнуліся да іх з наступнымі пытаннямі:

1. Ці ёсць, на Ваш погляд, такія зоны ў грамадскім жыцці, у жыцці наогул, у якія па-ра-

нейшама публіцысту заглябляцца «непажадана», а то і небяспечна!

2. Ці даводзілася Вам бачыць рэальны плён Вашых выступленняў у друку!

3. Ваша думка пра сучасную публіцыстыку, у прыватнасці, рэспубліканскую. Наколькі задавальняе Вас яе ўзровень, яе баявітасць!

4. Ваша заповітная пісьменніцкая мара!

Ігнат ДУБРОЎСкі

ТАКАЯ Ў МЯНЕ МАРА...

Перабудова грамадства — дэмакратызацыя, галаснасць, пашырэнне і ўважэнне новых форм уласнасці — дае шырокі прастор для публіцыстыкі, як і для мастацкай творчасці наогул. Ніякіх забаронных тэм для публіцыстыкі, калі мець на

ўвазе задачы і характар перабудовы, не павінна быць, за выключэннем ваеннай і дзяржаўнай тайны, якія вызначаюцца вышэйшымі органамі ўлады. Гэта ў грамадскім жыцці. У жыцці наогул для публіцыстыкі ёсць непарушная тай-

на інтымных адносін між людзьмі, — яна павінна асцярожна кранацца душэўных тайн чалавека, захаванне якіх з'яўляецца важнейшай умовай свабоды асобы.

У сапраўднасці ж не ўсё яшчэ адкрыта для публіцы-

тыкі, нават у тым плане, як гэта афіцыйна дазволена. Далейка не ўсё падае наша статыстыка аб стане вытворчасці, культуры, грамадства наогул. Без патрэбы закрыты многія аддзелы архіваў. Перашкаджаюць часам публіцыстам у дасупе да многіх ведамасных матэрыялаў і спраў бюракраты. «Матэрыялы ёсць, але, на жаль, інструкцыя аб унутрыведамасным іх скарыстанні яшчэ не скасавана».

РЭАЛЬНЫ ПЛЕН выступленняў у друку мае два аспекты: а) непасрэдна ўплыў на працоўную, творчую дзейнасць, паводзіны тых асоб і калектываў, пра якія ішла гаворка ў публікацыі; б) выхавальны ўплыў на грамадства, на фарміраванне грамадскай думкі.

Не магу сказаць, каб усё, што мной напісана і друкавалася, мела непасрэдна ўплыў на дзейнасць канкрэтных асоб, калектываў. Але ўсё ж цешу сябе тым, што мая праца ў публіцыстычным плане не была марнай. Былі творы, якія мелі і канкрэтны ўплыў. Прыгадаю некалькі выпадкаў.

Нарыс «Светлы шлях» (1957) пра падзеі ў калгасе той жа назвы Пінскага раёна. У ім расказвалася, як з прыходам новага старшыні, Паўла Паўлавіча Шаманскага, па ра-

шэнню праўлення калгаса былі самавольна прададзены непатрэбныя гаспадарчы старыя бычкі, якіх трымалі на фермах па дырэктыве зверху дзеля статыстыкі, каб не зменшыць лік пагалоў жывёлы. Прадаваць жывёлу ў той час калгасы маглі толькі з дазволу раённага кіраўніцтва. Калгаснікі «Светлага шляху» рашуча адмовіліся саджаць бульбу лысенкаўскім квадратна-гнездавым спосабам, скарацілі непамерна вялікія плошчы пасеву кукурузы, вызначаныя дырэктывым планам. Такія адважныя ўчынкі былі ў той час як сенсацыя. Нарыс знайшоў шырокі водгук чытачоў, у прыватнасці працоўнікоў калгасаў і саўгасаў. Кіраўнікі некаторых гаспадарак, як паведамлялася ў пісьмах на імя аўтара, наслідалі прыкладу калгаса «Светлы шлях».

Кніга нарысаў «Гамоніць Палессе» (1977) была тэмай актыўных спрэчак на рэспубліканскай нарадзе меліяратараў. Знайшла яна шырокі водгук і ў чытачоў, аб чым мяркую па пісьмах і тэлефонных званках.

Можна прыгадаць і нарыс «Пераступіце парог» (1958), заглавак якога быў звернуты да кіраўніцтва былога Халопніцкага раёна. У нарысе выкрываліся грубыя, зьяважлівыя адносіны некаторых кіраўнікоў да калгаса і калгаснікаў,

вана ў газетах. «На вашу адказнасць. Калі нехта ўбачыць, у вас будучы вялікія непрыемнасці», — «Дык што мне, сушыць сухары?» — «Вы не жартуйце. Гэта вельмі сур'ёзна».

На шчасце, мабыць, «ніхто» не бачыў перадачы, сігналы не паступіла, затое я неўзабаве сустрэў у кіёску паштоўку з краявідам Мінска: набярэжная Свіслачы і вядомы будынак буйным планам. Паштоўка была надрукавана ў Маскве мільённым тыражом. Вось вам і сакрэты!

Ніколі не забуду, як ганялі мяне па выдавецтвах: з «Ураджая» ў «Беларусь», адтуль назад з кнігаю нарысаў «Зялёны трохкутнік», дзе я пісаў пра бульбу, яблыкі і мёд. Здавалася б, каб баяцца, нарысы друкаваліся ў часопісе. Асцярожны рэдактар, знешне так падобны да Тургенева, адкідаў чупрыну і даводзіў мне: «У часопісе нарысы друкаваліся ў розных нумарах, а тут будучы пад адной вокладкай. З бульбай кепска, у садах бедлам, пчолак патруцілі. Усё мажаш чорнай

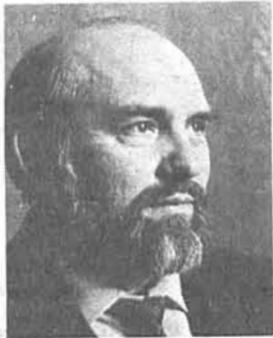
фарбай. Так не пайдзеццэ...» І ўсё ж кніга выйшла, неба не ўпала на зямлю, рэдактара не знялі, былі добрыя рэцэнзіі, мяне прынялі ў Саюз пісьменнікаў. А справа, на жаль, не палепшылася, ні з садамі, ні з пчоламі.

Але гэта ўжо адказ на другое пытанне, хоць я не адказаў яшчэ на першае: ці пра ўсё можна пісаць зараз? Так, амаль пра ўсё. О, гэтае кароткае слоўца «амаль»! Па-ранейшаму закрыты архівы КДБ, партыйныя архівы. Зацікавілі мяне матэрыялы аднаго пленума ЦК КПБ 50-х гадоў, але, на жаль, атрымаць іх пакуль што не ўдалося.

Цяпер наконіт плёну выступленняў. Сілу друкаванага слова я ўсвядоміў рана. Летам 1954 года пасля заканчэння першага курса Магілёўскага культасветвышэйшага прыхаў дамоў на канікулы. Тады актыўна ўкаранялася кукуруза. Поплаў каля Бясыдзі ўзаралі і пасялі «каралеву палёў». Пасялі, ды не даглядалі. Ідучы на раку, я часта бачыў, як ніш-

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

АБУДЖАЦЬ ДУМКІ І ПАЧУЦЦІ

Першае пытанне, сам факт яго пастаноўкі, сведчыць пра вялікія змены ў грамадскім жыцці. Яшчэ недалёка тая часы, калі дазвалялася крытыкаваць толькі калгаснага брыгадзіра ці зменнага майстра на заводзе. Пра старшыню калгаса ці начальніка цеха пісалі з аглядак, райком партыі ўвогуле рэдактары газет раілі не чапаць, а пра абком нават і не заікайся. Многа было недарэчных забарон, самадурства,

недасведчанасці, сляпога выканання інструкцый, а ўсё разам часта псавала кроў публіцыстам.

У рэдакцыях і выдавецтвах расплазілася цэлая плейма «дазіметрыстаў»: пішы, каб не пераважала чорная фарба, паболей ружовага тону, каб весяліў душу, каб лашчыў вока бліскуча-залацісты лак. Канфліктаваць можа толькі добрае з вельмі добрым — і ніякіх табе пра-

лем. Мы — аптымістычнае грамадства, мы пабудавалі развіты, ці як тады пісалі — спелы сацыялізм. А вакол сакрэтнасці. Здавалася, што ўсё жыццё засакрэчана. Даходзіла да кур'ёзаў. Неяк пазваніла цэнзар — я працаваў тады на тэлебачанні — і запатрабавала зняць перадачу пра аматарскае кіно, маўляў, у кадры краявіды Мінска, Свіслачы і будынак штаба БВА. Здымаць было позна, праграма надрука-

вай установы. Такое ж меркаванне на вусях тых, хто жыў, праце сёння на забруджанай радыенуклідамі тэрыторыі. Нібы падслухаў аўтар боль чалавечы.

Роздум, развага, перасцярога — на працягу ўсёй эпопеі.

Гэта крык душы, гэта споведзь сына перад бацькамі, якія засталіся ў радыяцыйнай зоне, перад родным кутком, перад скалечанай зямлёй. Гэта крык душы тых, хто адселены, каго сілай адарвалі ад зялёнага саду, ад калодзежа са студзёнай вадой, ад бацькоўскай хаты.

«Папрырасталі людзі душой і целама да сваёй зямлі, іх, як дрэва, можна толькі з каранямі вырываць». Так, многія развіталіся назаўсёды з бацькоўскімі каранямі. Можна, і ніколі не вернуцца туды, дзе раслі, вучыліся, кахалі, а цяпер тая мясціна забруджана «мірным атамам». «А жыццё... Яно жорсткае. І памылак не даруе. Якіх бы і хто калі б ні рабіў... І думаць, ох, як думаць трэба, перш чым што-небудзь рабіць... Нават — перш чым брацца рабіць...»

«Родны кут» — гэта роздум пра перажытае, пра будучае, напамінак нашчадкама пра непаўторнасць свайго краю. Праблема вёскі, праблема жыцця працоўнікоў надзвычай хваляе пісьменніка. Захапляецца працавітасцю, цягавітасцю, сціпласцю чалавека працы. Ніколі ён не чакаў выгод, цягнуў сваю лямку і зімой, і ле-

там, і ў будні, і ў святы, бо трэба было жыць, гадаваць дзяцей з мазалю, а дзеці — адзіная ўцеха.

Але ці заўсёды дзеці адказвалі шчырасцю, любоўю? Аўтар папярэджае нас, каб не спазніліся часам да сваіх дарагіх маці, бацькі, напамінае нам, каб паспяшаліся, падарылі ім скупыя мінуткі радасці — сваёй толькі прысутнасцю. А гэта шчаслівая хвіліна прадоўжыць ім жыццё.

Хваляюць пісьменніка сённяшнія перамены ў жыцці, у кіраўніцтве, у адносінах паміж людзьмі. Абураецца на рэўнадушных, высмейвае кар'ерыстаў, тых, хто шукае цёплых месц у жыцці, асуджае ананімшчыкаў, якія спадцішка мяшаюць жыццё з дэкорам глядзіць на тых, хто адстае ад імклівага часу, застаўляе задумацца некаторых кіраўнікоў гаспадарак, устаноў: ці ў сваім крэсле сядзяць?

... Будзем жа спадзявацца на лепшае, будзем упарта змагацца з нябачнай смерцю.

«І колькі, колькі будзе працягвацца гэтае змаганне, гэтая барацьба?»

Я думаю, пакажа час, хто мацнейшы: радыяцыя ці чалавек.

Вялікі дзякуй майму земляку Барысу Іванавічу Сачанку за «Родны кут», за памяць для тых, хто будзе жыць на гэтай збаледай зямлі.

Раіса МІЛУН, настаўніца.

г. Нароўля.

«А талант ад душы...»

У зборніку «Пошук радасці» Віктара Шніпа ёсць такія радкі:

А талант ад душы,
Не ад святога духу.
А без душы паэт,
Нібы рака без руху.

Гэта сказана як на адным дыханні.

Яшчэ ў пару першых публікацый Віктара Шніпа ў рэспубліканскім друку я «сачыў» верш «Закінута хата» («Маладосць», 1981, № 10):

Хата анямелая, сівая,
Са старой бусялянкай,
як вялком,
Вокнамі задумна пазірае,
Склаўшы рукі на дзвярах замком.

Гэты верш цытую па памяці. Як можна «расшыфраваць» яго? Цэлы шэраг вобразаў, звязаных у тургі вузел — «анямелая, сівая» хата пазірае, «склаўшы рукі замком», — накіраваны супраць сацыяльнай несправядлівасці на вёсцы. Тут і боль па родных мясцінах, і туга па нечым дарагім, навак згубленым у жыцці.

Як бачым, пішучы аб наба-лельным, паэт узнімае актуальныя пытанні. Абнаўленне жыцця на вёсцы, экалагічна разнаўленне духа чалавека-асобы, — усё гэта архіважна.

З вялікім сарказмам гаворыцца ў зборніку пра ўсё нікчэмнае, шэрае, што нас акружае ў рэчаіснасці, што сустракаецца амаль кожны дзень:

Чарга завулак затапляе,
Чарзе паветра не хапае...

Такога ж вострага сацыяльнага напрамку і тья творы, якія прысвечаны праблеме урбанізацыі, праблеме ўземаадносін людзей і абставінах вялікага горада («З верхняга паверха», «Жанчына прыехала з вёскі»).

Тэлефон, ванна, поўны камфарт — прывілей горада. Але існуе, гне ў крук чалавека дыскамфарт спустошаных душ. Як быць з такой «прывілеяй» гарадоў? В. Шніп не мае рэцэпта ад дадзенай хваробы, яго абавязак — прымусяць задумацца нас, папярэдзіць ад паспешных крокаў і вывадаў.

Лірычны герой зборніку «Пошук радасці» — шукальнік. Ён шукае свайго месца ў жыцці, шукае адказу на гамлетаўскае пытанне «быць ці не быць?» і разам з тым, герой В. Шніпа — вельмі прости, зямны чалавек, з усімі чалавечымі радасцямі і заняткамі.

Асобна трэба спыніцца на вершах-замалёўках. Што іх вызначае? Унутраная экспрэсія вобраза, і зноў жа — сцвярдзенне добра, светлых пачаткаў на зямлі.

Як з прывязяў, з маланак Зрываюцца грамы,
Ля хат раўчук балбоча, —
А ўвесну быў нямы.

Адчыняючы ўласнае «акно» ў навакольны свет, паэт, адчуваецца, любіць быць сам-насам з матунай-прыродай. Тонка разумеючы яе непапулярны характар, падмячаючы, у захапленні ёю, і нечаканя, невера-

Чытач дзеліцца ўражаннем

Боль і надзеі людскія

Без хвалявання і смутку нельга чытаць кнігу Барыса Іванавіча Сачанкі «Родны кут». Мой лёс у многім супадае з лёсам галоўных герояў твора. Праўда, я нарадзілася ў першы дзень вайны і толькі прынесла сваім бацькам больш клопатаў у такі суровы час.

Колькі раз тапталі нашу родную зямлю ворагі! Колькі здэкаў, уніжэнняў цяпеў беларускі люд! Выстаяў, вытрымаў усё, акрыяў, падняўся на ногі, вышэй падняў галаву.

Але новая бяда ўскалыхнула не толькі Беларусь, але ўвесь свет.

«Чарнобыльская бяда многаму навучыць, перасцеражэ. Шкада, што яна не абмінула наш з табой родны кут. Вось жа скажы — такі вялікі зямны шар, столькі набудавана ўсюды гэтых самых атамных электрастанцый, а расплавацца даводзіцца нам з табою, — нашым сваякам, землякам», — так разважаюць галоўныя героі апавесці «Родны кут» — Іван Пастушок і Андрэй Лобач, атамнік і кіраўнік навуко-

а то і проста разбэшчанасць адказных работнікаў раёна. Па матэрыялах нарыса былі зроблены адпаведныя аргументы.

Варта сказаць і ўвогуле пра беларускую нарысістыку. Яна зрабіла нямала практычнага, але найбольш у фарміраванні грамадскай думкі, што нельга недаацэньваць.

Станоўчы ўплыў у гэтым сэнсе мелі нарысы Янкі Брыля, Янкі Сіпакова, Святланы Алексіевіч, Валлянціна Мысліўца, Міхася Герчыка, Сцяпана Кухарава, Васіля Якавенкі, Анатоля Казловіча, Яўгена Будзіна і іншых.

Не абыйшла беларуская публіцыстыка і міжнародныя праблемы. З нарысамі, памфлетами, эсэ, публіцыстычнымі артыкуламі выступалі Кастусь Кірзенка, Барыс Сачанка, Анатоль Вярышкі, Анатоль Кудравец, Савелій Паўлаў і іншыя.

Ёсць і недахопы ў нашых творах: не хапае глыбокага мастацкага і сацыяльнага аналізу разглядаемых пытанняў, не хапае завостранасці, канструктыўнасці ў вывадах, вузкае кола праблем. Наогул, пісаць цяпер, як пісалі да XXVII з'езду КПСС, да Чарнобыля, — нельга.

У плане плюралізму варта ўвагі публіцыстаў грамадская дзейнасць прадстаўнікоў рэлігійных культур. У юнацкія га-

ды я быў заўзятым бязбожнікам, прымаў актыўны ўдзел у антырэлігійнай прапагандзе. Пасталеўшы, бліжэй адчуўшы жыццё, глыбей пазнаўшы нашу рэчаіснасць, даўно пераканаўся, што мы робім вялікую памылку, не прызнаючы за рэлігію станоўчага грамадскага значэння. Я і цяпер застаюся перакананым матэрыялістам, але Біблію дома маю даволі ўжо даўно.

У нас зараз шмат пішуць пра упадак маралі, дабрачыннасці, міласэрнасці. Рэлігія можа сыграць немалую ролю ў выхаванні гэтых якасцей.

СУЧАСНАЯ НАША журналістыка актывізавалася, падае шмат цікавых матэрыялаў у газетах, на тэлебачанні і радыё. І ўсё ж застаецца пажадца большай паўнаты інфармацыі аб падзеях і з'явах, што адбываюцца ў нашым грамадстве. Напрыклад, паведамляецца, што саўгас такі-то перайшоў на самаакупнасць і самафінансаванне, аб тым жа, на чым грунтуюцца такое рашэнне — баланс прыбыткаў і выдаткаў, ступень задавальнення вытворчых і сацыяльных патрэб за кошт уласных сродкаў, — ні слова. А каб паказаць гэта дастаткова жых-небудзь двух-трох радкоў, і сутнасць з'явы чытачу будзе яснай.

Не пазбавілася яшчэ журна-

лістыка ад агульных, шаблонных фраз, якія не нясуць, як кажуць самі журналісты, пэўнай нагрукі. Пажадана было б бачыць і чытаць больш крытычных, больш вострых матэрыялаў аб цяжкім ходзе перабудовы, аб сілах, якія супрацьстаяць ёй.

Не «вылечылася» наша журналістыка і ад такой хваробы, як кампанейшчына. Была, напрыклад, прынята пастанова аб барацьбе з п'янствам. Газеты, тэлебачанне, радыё пашумелі з паўгода і аціхлі. Сёння зноў шмат шуму ў газетах, ідзе кампанія па абавязковаму паўсюдному ўкараненню арэнды, хоць у сутнасці арэнды — што яна такое, якой павінна быць — далёка не ўсё ясна. У гэтай важнай справе шмат фармалізму, ёсць паказуха і проста фальш.

І ўсё ж нельга не прызнаць, што журналістыка значна актывізавалася, што яна стала адной з самых магутных сіл перабудовы.

Я НАЛЕЖУ да таго пакалення, якое памятае Кастрычніцкую рэвалюцыю з першых яе дзён да сённяшніх і якое марыла бачыць сваю краіну на ўзроўні самых перадавых у свеце. Крытэрыем былі Злучаныя Штаты Амерыкі. У нашага пакалення быў

вялікі маральны стымул — мы стваралі новае, сацыялістычнае грамадства, у якім будзе поўнае задавальненне матэрыяльных і духоўных патрэб усіх грамадзян. Такая перспектыва патхняла, і людзі працавалі ахвотна, самааддана. Але заповітай мары мы не дасягнулі...

Вялікую надзею абуджае перабудова нашай краіны. Дэмакратызацыя грамадства прывядзе да дэмакратызацыі прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці, да пераходу яе на кааператыўную аснову ў самых разнастайных формах: вытворчых кааператываў, арэнды, таварыстваў, асацыяцыі і інш. А ў сельскай гаспадарцы яшчэ і да сямейных ферм. Кіраваць такой вытворчасцю стануць выбарныя органы, рэгуляваць яе — сацыялістычны рынак. За дзяржавай застаюцца чыста дзяржаўныя клопаты. Абарона краіны, замежныя і ўнутраныя справы, ахова грамадскага парадку, ахова здароўя, адукацыя, прагназіраванне навукова-тэхнічнага прагрэсу, статыстычны ўлік, юрыдычныя і крымінальныя справы і іншыя.

Такая мая заповітай мара, такой хацелася б бачыць нашу краіну ў выніку перабудовы, а народы яе — у непарушнай еднасці.

чылі кукурузу свінні, цяляты. Не вытрымаў такой безгаспадарчасці, напісаў у раённую газету. Праз колькі дзён мой допіс надрукавалі, старшыню калгаса выклікалі на бюро райкома і ўляпілі суровую вымову. У вёсцы мяне адразу прызвалі «карэспандэнтам», а старшыню калгаса, чалавек наезджы, пажадаў са мною пазнаёміцца: «Ну, навошта ж ты пісаў у газету? Калі бачыш непарадак, дык скажы бы мне». А я ў адказ: «Так бы вы і паслухаліся мяне...»

Захоўваюцца ў маім архіве лісты з калгаса імя Дзяржынскага Калінкавіцкага раёна: ездзіў туды разбіраць скаргу, напісаў у «Сельскай газете» артыкул. Старшыню, выпіхоў і грубіяна, знялі з пасады, людзі ўздыхнулі з палёгкаю.

Вядома, лягчэй аб'явіць вымову ці зняць каго з пасады пасля выступлення ў друку. Куды цяжэй змагацца з прычынамі, што нараджаюць злужыванні і бязладдзе. Радуюся, калі чытаю ў газеце ці чую па радыё

пра калгасы, дзе ўкараняецца безадвальнае ворыва. Змагацца за гэта пачаў больш як дзесяць гадоў назад. Пра людзей, прыхільнікаў ворыва без плуга — беларусаў-цалінікаў, механізатараў з Гродзеншчыны Генадзі Ткачука, агранома з Брэстчыны Івана Данілевіча (цяпер ён дырэктар саўгаса) — пішу і ў кнізе нарысаў «Хлеб і мужнасць». Думаю, што гаспадарчы разлік, экалагічная сітуацыя прымусяць усіх укараняць глебаахоўную сістэму, бо яна павышае ўрадлівасць зямлі, вынішчае пустазелле, эканоміць паліва, зберагае тэхніку, час. За полем без плуга — будучыня.

Іншы раз бывае прыкра, калі рэагаванне фармальнае. Летась я надрукаваў у «Звяздзе» артыкул «Дзе канчаецца асфальт». Гаварылася ў ім і пра вёску Максімаўку Маладзечанскага раёна, у якой нарадзіўся выдатны дзеяч рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі, шчыры працаўнік на ніве нашай культуры Сымон Рак-Міхайлоўскі. Жыццё яго трагіч-

на абарвалася ў гады сталіншчыны. У вёсцы ўстаноўлены мемарыяльны знак у яго памяць. І перад самай Максімаўкай канчаецца асфальт — як рэчка ў пустыні знікае ў пясок. Пасля выступлення газеты запыталі некалькі калдобін, пафарбавалі цагляны будан на аўтобусным прыпынку, паставілі новую шыльду: раней была на беларускай мове, цяпер на рускай. Вось такое рэха публікацыі ў партыйным друку...

Нялёгкі хлеб журналіста, літаратара-публіцыста. Мабыць, таму слабы прыток маладых сіл у публіцыстыку. Зрэшты, апошнім часам газеты, асабліва рэспубліканскія, сталі цікавейшымі, трапляюцца смелыя, яркія выступленні маладых журналістаў, некаторыя з іх смела стукваюцца ў дзверы пісьменніцкага саюза. Актыўна працуе, да прыкладу, Васіль Шырко, напісаў цікавую кнігу пра людзей калгаса імя Леніна Акцябрскага раёна, нашчадкаў слаўтай Рудабелкі. Між іншым, чаму раён не но-

сіць гэтую назву, навошта было пераймяноўваць?

З прыхільнасцю сачу за творчасцю паэта і публіцыста-аграрніка Змітрака Марозава, Алякся Шагуна, які баявіта, з веданнем справы піша пра навукоўцаў. З журналістаў-раёншчыкаў абнадзейвае Пятро Рабянок, які працуе ў Рэчыцы. Чога ж не хапае нашай публіцыстыцы? Здаецца, ёсць і смеласць, і кампетэнтнасць. От каб трэшчыкі болей мастацкай вобразнасці, бляску, займальнасці, каб чалавек чытаў і адравацца не мог. Як умею зацікавіць, да прыкладу, Анатоль Казловіч.

Некалі Кузьма Чорны запісаў: «Сіла нашай літаратуры не ў тым, што яна прыгожа можа расказаць, як пабудаваны камбінат, а ў тым, каб яна хвалявала чытачоў, абуджала лепшыя іх думкі і паучыці, гартавала іх. Гэта — простае прызначэнне мастацтва. Давайце думаць пра літаратуру як пра мастацтва».

Давайце, браткі, гэтаксама думаць і пра публіцыстыку.

годныя з'явы, ён імкнецца як мага наблізіцца да ісціны. Ён гатоў не толькі «спазнаць зямную цішыню» (верш «Ля кастра»), але — што вельмі важна — умею засяродзіць увагу на галоўным, выказаць тым самым свае філасофскія адносіны да рэчаіснасці:

Яднае нас цяплом агонь
І раздзяляе дымам нас.

Зацывтаючыся пейзажнай лірыкай паэта, разумееш: якая непарыўная сувязь паміж табой і навакольным светам, як усё ўземазалежна на нашай зялёнай планеце! Чалавек і прырода — гэта заўсёды адзінае цэлае.

Слабай, на мой погляд, з'яўляецца нізка вершаў, прысвечаная вечнай, як сама прырода, тэме кахання. І хоць тут таксама прысутнічае шчырасць, ёсць пошук, вершам не хапае логікі, арыгінальнасці мыслення. Часам вобразы паўтараюцца.

У заключэнне хачу пажадаць чытачу яшчэ раз перачытаць кнігу паэта з Валожыншчыны «Пошук радасці».

М. КУРЫЛА.

Урокі дабрны

Гора на дваіх — паўгора, радасць на дваіх — дзве радасці. Менавіта такі эпіграф, на маю думку, можна паставіць да новай кніжкі апавяданняў Міколы Янчанкі «Жменька жалудоў».

Я — першы чытач твораў пісьменніка. Трыццаць гадоў мы разам працуем у рэдакцыі раённай газеты. І хаця я заўсёды блізка ўспрымаю ўсё новае, што выходзіць з-пад пера М. Янчанкі, выкласці пісьмова свае думкі яшчэ не адважвалася. Кожны раз захапляюся майстэрствам пісьменніка, умемнем тонка, паслядоўна і дакладна перадаць дзіцячую псіхалогію.

Новы зборнік «Жменька жалудоў» увабраў у сябе немудрагелістыя па зместу апавяданні з такімі, здавалася б, вядомымі прапіснымі ісцінамі, але, чытаючы іх, як бы дакранаешся да светлага, чыстага, узнёслага...

«Гарлач малака». Ці не балада гэта пра адданасць, дабрны і спагаду чалавечай душы? Калі чытаеш апавяданне «Ау, добры чалавек», як бы іншымі вачамі пачынаеш глядзець на даўно вядомае, твор абуджае пачуццё вялікай ашчаднасці да таго, што нам дорыць прырода. Наогул, асобныя творы Міколы Янчанкі з'яўляюцца своеасаблівым кодэксам паводзін на прыродзе, пранікнуты актыўнай стваральнай любоўю да яе.

Чытаеш пра «ружовае воблака» квітнеючага саду і ўяўляеш, як бацька з сынам «аплылі па краі гэтага воблака». І самазбыўны спеў салаўя, і мяккая рачная вадыца, якая стому знімае — гэта непасрэдна зносіны з роднай прыродай, умемне знайсці простыя, шчырыя і ад-

крытыя формы суіснавання з ёю («Свае дарожкі»).

Як можна лета ў серванце схаваць? Твор гэтак і названы — «Лета ў серванце». А загаловак, лічу, знаходка аўтара — трапны і... незвычайны.

І «Жменька жалудоў» — з якой паслядоўнасцю, неназойліва наводзіць бацька маленькую Прысцьку на думку падзяліцца радасцю з людзьмі.

Прыкладна ў такім жа плане пададзены і «Лепшы букет», дзе маленькая Воля падарыла радасць класу, падзяліўшы кветкі са свайго букета на ўсіх вучняў.

Ёсць у зборніку і гумарыстычныя творы — «Лётчыкі», «Прамудзёр». «Прамудзёр» — так прызвалі Янку за яго вынаходствы. З цікавасцю, з усмешкай чытаеш пра яго штукарствы...

Умемне бачыць у чалавеку толькі лепшае — дабрны, спагаду, імкненне падзяліць яго боль, памножыць радасць — вось што характэрна для новага зборніка апавяданняў Міколы Янчанкі. І гэтым ён безумоўна краме сэрцы маленькіх чытачоў.

Д. ШНЭУР.

г. Рагачоў.

«Який гарний сад!»

Нядаўна ў мае рукі трапіла кніга перакладаў Хведара Жычкі «Вокны ў сад». Я прачытала

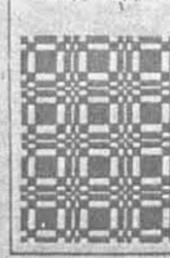
яе з вялікім задавальненнем. Як цудоўна гучыць на беларускай мове Пушкін, Лермантаў, Бунін, Шчыпачоў! Не бяруся ацэньваць пераклады з польскай, балгарскай, славацкай і чэшскай моў, а вось за пераклады ўкраінскіх твораў ад шчырага сэрца скажу дзякуй.

Да прыкладу, пераклад верша Івана Франка «Ізноў ажывае надзея». Тут, бадай, кожны радок можа засведчыць высокую творчую адказнасць перакладчыка. Але найбольшае захапленне выклікалі ў мяне пераклады твораў Лесі Украінкі. Тут я адчула нейкую асаблівую павагу і любоў беларускага паэта да творчасці нашай паэтычнай зоркі. Мне здаецца, што беларусам, якія не ведаюць украінскай мовы, можна даверыцца перакладчыку, бо ён амаль цалкам захаваў тэхніку вершаскладання пэўнага тону. Гэта адносіцца перш за ўсё да вершаў «Стаяла я і слухала вясну», «Слёзы-перлы». Дарэчы, хочацца прыгадаць і пераклад драмы-фееры «Лясная песня», які быў выдадзены ў Мінску ў 1971 годзе да 100-годдзя з дня нараджэння паэтэсы. Чаму б беларускім тэатрам не паставіць «Лясную песню» ў перакладзе на родную мову?

Таццяна НЕШЧЭРЭТ, актрыса.

г. Запарожжа.

УЛАДЗІСЛАВ
НЯДЗВЕДСКІ

У. НЯДЗВЕДСКІ. Такія думы і словы. Кніга паэзіі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Кніга Уладзіслава Нядзведскага «Такія думы і словы» папоўніла «Бібліятэку беларускай паэзіі», заснаваную ў 1972 годзе. У яе увайшлі лепшыя вершы і паэмы, якія раней змяшчаліся ў зборніках «Вясновыя бароны», «Запрашэнне», «У лясной старане», «Размова з адсутнымі». Дзень сённяшні ў гэтых творах паяднаны з мінулым, у прыватнасці, з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны.

Бібліятэка
дзяржаўнай літаратуры
народаў СССР

ЗАЛАТЫ КАРАВАЙ

ЗАЛАТЫ КАРАВАЙ. Творы пісьменнікаў Казахстана і казахскага фальклору. Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

Кожную чарговую кнігу «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР» сустракаеш як яшчэ адзін уклад у справу творчых кантактаў і ўзаемаўздзяў. На гэты раз адбылася сустрэча з братнім Казахстанам. Своеасаблівым эпіграфам да аднаго з успрымаецца верш Я. Янішчыцы, у якім выказана любоў да гэтай зямлі: «Сістра мая, паэзія і песня — о гэта ты, казахская зямлі!»

Колькі слоў пра казахскую літаратуру для дзяцей, узадаванаю на фальклорных традыцыях, гаворыць лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Казахстана ССР імя Абал М. Алімбаеў — «Кветкі паэзіі ў падарунак».

У кнізе змешчана падборка фальклорных твораў «3 народнага», а таксама вершы, апавяданні прадстаўнікоў розных творчых пакаленняў.

Як і папярэднія тамы «Бібліятэкі...», «Залаты каравай» ілюстраваны работамі мастакоў братняй рэспублікі. Творы па-беларуску загучалі дзякуючы Х. Жычкі, А. Клышкі, С. Панізіну, М. Танну, А. Грачанікаву, С. Законнікаву, М. Мятліцкаму, В. Гардзею і іншым.

На працягу дзесяці гадоў выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна Анатоль Белы калекцыяніруе творы беларускага мастацтва. Багаты ў яго і збор, прысвечаны першадрукару, філосафу і асветніку Францішку Скарыне. Менавіта А. Белы стаў у 1986 годзе арганізатарам першай выстаўкі «Скарыніна», якая праводзілася з нагоды першых Скарынінскіх чытанняў у Мінску.

Пасля гэтай выстаўкі А. Белы працягнуў папулярызацыю свайго скарынінскі збор, набываючы, як новыя творы беларускіх мастакоў, прысвечаныя першадрукару, так і выкананыя раней. У чарговую экспазіцыю, названую «Францішак Скарына і яго час», увайшло 170 работ жывапісу, графікі, эскізы, скульптуры, медалернага і дэкаратывна-прыкладнага мастацтва.

Каталог выстаўкі «Францішак Скарына і яго час», складзены самім А. Белым, выпушчаны Добраахвотным таварыствам аматараў кнігі БССР і клубам калекцыянераў Беларускага фонду культуры.

ТАМАРА ДОУНАР, жонка загінуўшага старшага лейтэнанта Пятра ДОУНАРА:

«Атрымала ліст: «Не хвалюйся, калі няма пісьмаў. Пішы на стары адрас». Два месяцы маўчаньня. Я не ўяўляла, што ён у Афганістане. Сабрала чамаданы, каб ехаць да яго на новае месца службы.

Ён не пісаў, што на вайне. Загарае, ловіць рыбу. Прыслаў фатаграфію: сядзіць на востраве, калені на пяску. Я не ведала, што там забваюць, страляюць, пакуль ён не прыехаў у водпуск. Тут я зразумела, што ён на вайне, што там забваюць. Раней ён ніколі не гуляў з дачкою, у яго не было бацькоўскіх пачуццяў, можа, што яна маленькая. Прыехаў, гадзінамі сядзіць і глядзіць на малую, а ў вачах такая туга, што мне страшна. Раніцай устае туга, завяздзе яе ў сядзік. Любіў пасадзіць на плечы і неспі. Увечары забяраў. Хадзілі мы ў тэатр, у кіно, але больш за ўсё яму хацелася быць дома.

У каханні стаў прагным, іду я на работу ці на кухню гатую—яму і гэтага часу шкада: «Пабудзь са мной. Сёння можна і без катлет. Папрасі адпачынак, пакуль я тут...» Надшоў дзень адлятаць, ён знарок спазніўся на самалёт, каб нам яшчэ два дні пабыць разам.

Апошняя ноч... Было так хараша, што я расплакалася... Я плачу, ён маўчыць, толькі глядзіць-глядзіць. Потым кажа:

— Тамарка, калі ў цябе будзе другі, не забывай гэта.

Я:
— Ты звар'яцеў! Цябе ніколі не заб'юць! Я цябе так кахаю, што цябе ніколі не заб'юць.

Засмяяўся:

— Ну што ты, я ж дужы.

Ён быў метр дзевяноста ростам. Дзяцей больш не хацеў:

— Вярнуся... Тады народзіш... Што ты з ім рабіць адна будзеш?

Я навучылася чакаць. Але калі я бачыла пахавальны аўтобус, мне рабілася блага, я гатова была крычаць, плакаць. Прыбегу дадому, вісець бы абраз, стала б на калені і маілася б: «Выратуйце мне яго! Выратуйце!»

Тым днём я пайшла ў кіно. Гляджу на экран і нічога не бачу. Усярэдзіне незразумелы непакрой: недзе мяне чакаюць, трэба некуды ісці, ледзь даседзела да канца сеанса. У гэты час, напэўна, ішоў бой...

Тыдзень я яшчэ нічога не ведала. Але ўсё гэты час не знаходзіла сабе месца. Уключу тэлевізар—выключачу. Вазьму кнігу—кідаю. Хадзіла, як нармальна. Я нават атрымала два яго лісты. Звычайна радалася, цалавала іх, а тут залавала: калыкі мне цябе яшчэ чакаць?!

На дзевяты дзень у пяць гадзін раніцы прыйшла тэлеграма, мне прасунулі яе проста праз дзверы. Тэлеграма была ад яго бацькоў: «Прыязджай. Загінуў Пеця». Я адразу раскрычала. Пабудзіла дзіця. Што рабіць? Куды ісці? Грошай не было. Якраз тым днём павінен быў прыйсці яго атэстат. Памятаю, загарнула дачушку ў чырвоную коўдру, выйшла на дарогу—аўтобусы яшчэ не ходзяць. Спынілася таксі.

— У аэрапорт,—кажу таксісту.

— Еду ў парк.—І зачыняе дзверцы.

— У мяне муж загінуў у Афганістане...

Моўчкі выходзіць з машыны, памагае сесці. Завязджаем да сярэдняй, я пазычаю ў яе грошы. У аэрапорце няма білетаў да Масквы, а мне страшна выняць з сумачкі тэлеграму і паказаць. А раптам гэта няпраўда? Памылка. Калі буду думаць, што ён жывы, тады ён і будзе жывы. Я плакала, усе на мяне глядзелі. Пасадзілі да Масквы ў «кукурузнік». Ноччу прыляцела ў Мінск. Трэба далей, у Старыя Дарогі. Таксісты ехаць не хочуць, далёка—сто пяцьдзесят кіламетраў. Прашу. Мало. Адзін згадзіўся: «Давай пяцьдзесят рублёў, павязу».

У дзве гадзіны ночы пад'язджаю да хаты. Усе плачуць.

— Можа, гэта няпраўда?

— Праўда, Тамара. Праўда.

Раніцай ідзем у ваенкамат. Адказ ваенны: «Калі прывязуць, тады вам паведамыць». Чакаем яшчэ двое сутак. Звонім у Мінск: «Прыязджайце, самі забірайце». Прыязджаем, у аб'явенніку кажуць: «Яго памылкова завезлі ў Баранавічы». Гэта яшчэ сто кіламетраў, у нас аўтобус не запраўлены. У Баранавічах у аэрапорце нікога нідзе няма, рабочы дзень скончыўся. У буды дзядзі вартаўнік:

— Мы прыехалі...

— Вунь там,—паказвае ў далейшы

куток,—нейкая скрыня ляжыць. Паглядзіце. Калі ваш—забірайце.

У полі стаяла брудная скрыня, на ёй крэйдой напісана: «Старшы лейтэнант Доўнар». Я адарвала тое месца, дзе ў труне ваконца: твар цэлы, але не паголены ляжыць, і не памыў нічога, труна малаватая. Пах... Нахіліцца, каб пацалаваць, нельга... Так мне вярнулі мужа...

Я ўкленьчыла перад тым, што некалі было самым дарагім.

Гэта была першая труна ў вёсцы Языль Старадарожскага раёна. У людзей памятаю адно—іх у вачах. Ніхто не разумеў, што адбываецца. Як і завошта? Апусцілі яго ў дол. Не паспелі ручнікі, на якіх апускалі, выцягнуць, як раптам—страшны гом і град, памятаю град, як белы гравій на бэзавай квецені, хрустае пад нагамі. Сама прырода была супраць. Я доўга не магла паехаць з яго хаты, таму што тут была ягоная душа. Бацька, маці... Мы мала гаварылі. Мне здавалася, што маці мяне ненавідзіць: я жыву, а яго няма. Я выйду замуж, а яе сына

ра зачынена. Тэлеграмы не даў. Я не ведала. У сярэдняй дзень нараджэння—я там. Ён адчыніў дзверы: гучная музыка, смех... Сеў на табурэтку і заплакаў. Кожны дзень сустракаў мяне: «Іду да цябе на работу, калені дрыжаць. Як на спатканне». Успамінаю, як купаліся. Сядзелі на беразе і палілі вогнішча.

— Ты не ведаеш, як не хочацца гінуць за чужую радзіму.

А ўначы:

— Тамарка, не выходзь больш замуж.

— Навошта ты так кажаш?

— Бо вельмі кахаю цябе. І не ўяўляю, што ты будзеш з некім...

Часам мне здаецца, што я жыву доўга-доўга, хоць успаміны адны і тыя ж.

Была дачушка маленькая, прыходзіць з садзіка:

— Сёння мы расказвалі пра сваіх татаў. Я сказала, што мой тата—ваенны.

— Чаму?

— Яны ж не спыталі: ёсць ён ці

У пяць гадоў я яму падарвала першы альбом. Іх у яго чатыры—дзіцячы, школьны, ваенны (калі ён у вайсковым вучылішчы вучыўся) і «афганскі» (з тых фатаграфій, што ён прывёў). У дачкі свае альбомы, я жонкаму рабіла. Я любіла дом, дзяцей. Вершы ім пісала:

Прабіўся праз вясновы снег
Падзенніка лісток.

Калі мяна ўзяла разбег,
Радзіўся мой сыноч...

У школе мяне вучні раней любілі. Я была вясёлая...

Дом любіў гуляць у казакоў-разбойнікаў: «Я—смелы». Яму было пяць гадоў. Танечцы—дзевяць, мы паехалі на Волгу. Сышлі з парохода, ад прыстані да бабылінага дома—паўкіламетра. Саша ўперся, як цвічок:

— Не пайду. Барыце мяне на рукі.

— Такага вялікага, ды на руках?!

— Не пайду і ўсё.

І не пайшоў. Гэта мы яму ўвесь час напаміналі.

У дзіцячым садзе любіў танцаваць. Былі ў яго такія чырвоныя штонкі, шаравары. Ён у іх сфатаграфаваньне. Фатаграфія гатая ёсць. Збіраў маркі да вусмагта класа—засталіся альбомы з маркамі. Потым пачаў збіраць значкі—засталіся скрынкі са значкамі. Захапіўся музыкой. Засталіся касеты з яго любімымі песнямі...

Усё дзяцінства марыў стаць музыкантам. Але, пэўна, урасло, усмагталася ў яго тое, што бацька—вайсковец, што жы-

«МЫ ВЯРТАЕМСЯ АДТУЛЬ...»

Сьвятлана Алексіевіч

Старонкі з кнігі «ЦЫНКАВЫЯ ХЛОПЧЫКІ» — маналогі тых, хто прайшоў Афганістан

не будзе. Цяпер яна кажа: «Тамара, выходзь замуж». А тады я баялася спатыкацца з ёю вачамі. Вацька ледзь розум не страціў: «Свалата! Такага хлопца ўгробілі! Забілі!» Мы з маці казалі яму, што Пецю ордэнам знагародзілі, што Афганістан нам патрэбен, абарона паўднёвых рубяжоў... Ён слухаць не хацеў: «Свалата! Забойчы!»

Самае страшнае было пасля. Самае страшнае—звыкнуцца з думкай, што мне не трэба чакаць. Мне няма каго чакаць. Раніцай прачынаюся мокрым ад перапалоху: «Пеця прыедзе, а мы з Алеськай жывём па іншым адрасе». Мне трэба было ўцяміць, што цяпер адна і буду адна. А я тры разы на дзень зазірала ў паштовую скрынку. Ды вярталіся да мяне толькі мае лісты, якія ён не паспеў атрымаць, са штампам «Адрасат выбыў». Я разлюбіла святы. Перастала хадзіць у госці. У мяне засталіся толькі ўспаміны. Мяне радалі толькі згадкі. Прыгадалася лепшае.

...Першы дзень мы з ім танцавалі. Другі—гулялі ў парку. На трэці дзень нашага знаёмства ён прапанаваў выйсці за яго замуж. У мяне былі жаніх. Заява ляжала ў загсе. Я сказала яму пра гэта. Паехаў і пісаў лісты вялікімі літарамі на ўсю старонку: а-а-а-а! У студзені абяцаў: прыеду і пажэнімся. А ў студзені я замуж не хачу. Я хачу вяселле вясной! У Палацы шлюбаву. З музыкнай, кветкамі.

Было вяселле зімой, у маёй вёсцы. Смешна і спехам. На каляды, калі варажак, мне прысніўся сон. Мама раніцай расказвае:

— Мама, бачыла я прыгожага хлопца. Ён стаяў на мосце і клікаў мяне. На ім вайсковая форма. Але калі я падышла да яго, ён пачаў аддаляцца, аддаляцца і зусім прапаў.

— Не выходзь за вайскоўца замуж, адна застанешся,—сказала мама.

Ён прыехаў на два дні:

— Пойдзем ў загс,—ад парога.

У сельсавеце паглядзелі на нас:

— Навошта вам два месяцы чакаць? Ідзіце па каньяк. Мы вас аформім...

Праз гадзіну мы былі мужам і жонкай. Мядзеліца на вуліцы.

— На якім таксі ты павязеш малалодку жонку?

— Заразі!—падмае руку і спыняе трактар «Беларусь».

Гадамі я бачыла сны, як мы страчаемся на трактары. Едзем... Восем гадоў, як яго няма. Сніцца часта. У сне я ўсё час яго прашу: «Ажаніся са мной яшчэ раз». Ён мяне адштурхвае: «Не! Не!» Я яго шкадую не таму, што гэта быў мой муж. А такі мужчына! Вялікае дужае цела. Шкадую, што не нарадзіла ад яго сына. Такіх нават у горадзе рэдка бачу. Апошнім разам ён прыехаў у водпуск, а кватэ-

няма. Яны пыталіся, хто ён. Падрасла. Калі я за што сярдую на яе, раіць:

— Выходзіла б ты, мамулька, замуж...

— Якога б ты хацела татку?

— Я хацела б свайго татку...

— А не свайго якога?

— Падобнага...

Мне было дваццаць чатыры гады, калі я засталася ўдавою. Першыя месяцы падышоў бы да мяне любі мужчына, тут жа выйшла б замуж. Губляла розум! Не ведала, як уратавацца. Вакол ранейшае жыццё: хто дачу будзе, хто машыну купляе, у кагосяці кватэра новая—патрэбен дыван, чырвоная плітка на кухню. Чужое нармальнае жыццё даказвала мне, што ў мяне не такое. Мэбля я толькі цяпер стала купляць. У мяне не падымалі рукі пячы пірагі. Хіба ў маім доме можа быць свята? Той вайною ўва ўсіх было гора, ува ўсёй краіны. Кожны кагосяці страціў. Ведаў, за што страціў. Бабы хорам галасілі. У кулінарным вучылішчы, дзе я працую, калектыву сто чалавек. Я адна, у каго муж сёння загінуў на вайне, пра якую іншыя толькі ў газетах чыталі. Калі я першы раз пачула на тэлевізары, што Афганістан—наша ганьба, хацела разбіць экран. Тым днём я другі раз мужа пахавала...

Кацярына Мікітаўна ПЛАЦЦЫНА, маці загінуўшага маёра Пятра Пляццына:

«Першую я нарадзіла дзяўчынку. Напярэдадні муж казаў, маўляў, усё роўна, хто будзе, але лепей дзяўчынка, пасля ў яе паявіцца брацік, а яна будзе яму штурочкі на чаравічках завязваць. Так і выйшла...

Муж пазваніў у бальніцу. Адказалі:

— Дачка.

— Добра. Дзве дзяўчынкі будуць.

Тут яму сказалі праўду:

— Ды сын у вас... Сын!

— Ну, дзякуй! Ну, дзякуй вам!

За сына стаў дзякаваць.

Першы дзень... Другі... Трэці... Усім прыносіць нянечкі дзяцей, а мне не. Ніхто нічога не гаворыць. Пачала я плакаць, паднялася тэмпература. Прыйшла доктарка. «Чого вы, мамачка, трывожыцеся? У вас сапраўды волат. Ён яшчэ спіць, не прачынаецца. Ён яшчэ не прагаладаўся. Вы не хвалюніцеся». Прывялі, разгарнулі яго, ён спіць. Тады я супакойлася.

Як назваць сына? Выбралі тры імені: Саша, Алёша, Міша. Усе падабаюцца. Прыходзіць да мяне дачка з бацькам, і Танечка паведамае: «Я збегі пагула...» Што за «збегі»? Аказваецца, яны пакідалі паперкі ў шапку і жэрабя цягнулі. Два разы выцягнулі «Сашу». Гэта ў нас Танечка вырашыла. Нарадзіўся ён цяжкі—чатыры кілаграмы пяцьсот грамаў. Вялікі—шэсцьдзесят сантыметраў. Пайшоў, памятаю, у дзесяць месяцаў. У паўтара года ўжо добра гаварыў, але да трох гадоў не ладзілася ў яго з літарамі «р» і «с». Замест «я сам» выхадзіла «я шам». Свайго сярбунка зваў «Цяглей» замест Сяргей. Выхавальца ў дзесцідзесяці Кіра Мікалаеўна была ў яго «Кілай Калаўнай». Заўсёды пазнаваў партрэт Максіма Горкага: «Гэты дзядзя нясмачна паціць». Убачыў упершыню мора, закрываў: «Я не нарадзіўся, мяне марскою хваляя на бераг выкінула...»

лі мы ўсё жыццё ў вайсковым гарадку: ён з салдатамі кашу еў, машыны з ім чысціў. Ніхто не сказаў яму «не», калі ён паслаў дакументы ў вайсковы вучылішчы, наадварот: «Будзеш, сыноч, Радзіму абараняць». Ён добра вучыўся, у школе заўсёды актыўна бачу. Вучылішча таксама скончыў выдатна. Нам падзякі камандаванне прывісала.

Восемдзесят пяты год. Саша ў Афганістане... Мы ім ганарымся—ён на вайне. Я расказваю сваім вучням пра Сашу і яго таварышаў. Чакаем, калі прыедзе ў водпуск.

Да Мінска мы жылі ў вайсковых гарадах, і засталася звычай: калі дома—не браць дзвярэй на ключ. Ён заходзіць без званка і кажа: «Вы тэлемайстра не выклікалі?» З Кабула яны з сябрамі прыляцелі ў Ташкент, адтуль змаглі ўзяць білеты да Данецка, бліжэй не было. А з Данецка Мінск не прымаў, вылецелі ў Вільнюс. У Вільнюсе цягнулі трэба было чакаць тры гадзіны, гэта ім доўга, калі дом побач, нейкіх дзвесце кіламетраў. Яны ўзялі таксі.

Загарэлы, худы, толькі зубы бялеюць.

— Сыночка,—плачу,—які ты худзенік!

— Мамулька,—падняў і кружыць мяне па пакоі,—я жывы! Я жывы, мамачка! Разумееш, жывы!

Праз два дні—Новы год. Пад ёлку ён схваў нам падарункі. Мне хустку вялікую. Чорную.

— Навошта ты, сыноч, чорную выбраў?

— Мамачка, там былі розныя. Але пакуль мая чарга дайшла, толькі чорныя засталіся. Паглядзі, яна табе пасуе...

У гэтай хустцыні я яго хавала, два гады не здымала.

Ён заўсёды любіў рабіць падарункі, называў іх «сюрпрызкімі». Былі яны яшчэ маленькія, памятаю, прыходзім з бацькам дадому,—няма дзяцей. Я—да сядзеў, я—на вуліцу, няма дзяцей і ніхто не бачыў. Як і загалашу, як заплачу! Адчыняецца скрынка з-пад тэлевізара (купілі тэлевізар і скрынку не паспелі выкінуць), вылазяць адтуль мае дзеці: «Ты чаго плачаш, мамульчэнка?» Яны на стол сабралі, заварылі чай, чакалі нас, а нас няма. Саша прыдумваў «сюрпрызкі»—схвацаў у скрынку. Схаваліся і задрамалі там.

Быў ласкавы. Хлопчыкі рэдка бываюць такімі ласкавымі. Заўсёды пацалае, абдыме: «Мамульчэнка... Мамачка...» Пасля Афганістана яшчэ больш пяшчотны стаў. Усё яму дома падабалася. Але былі хвіліны, калі сядзе і маўчыць, нікога не бачыць. Па начях усюкваў, хадзіў па пакоі. Аднойчы прачынаюся ад крыку: «Успынікі! Успынікі! Мамачка, страляюць...» Другі раз чую ноччу: нехта плача. Хто можа ў нас плакаць? Маленькіх дзяцей няма. Адчыняю яго пакой: ён абхапіў галаву рукамі і плача...

— Сыночка, чаго ты плачаш?

— Страшна, мамачка.—І больш ні слова. Ні бацьку, ні мяне.

Ад'язджаў, як звычайна. Напакла яму цэлы чамадан арэшкаў, пячэння такога. Яго любімае. Цэлы чамадан, каб на ўсіх хапіла. Яны там сумавалі па хатняму...

Другі раз ён таксама прыехаў на Новы год. Спачатку чакалі яго летам. Пісаў: «Мама, нарыхтоўвай паболей кампотаў, вары варэнне, прыеду, усё паем і вып'ю». Са жніўня перанёс водпуск на верасень, хацеў у лес пайсці, лісічкі збіраць. Не прыехаў. На лістападаўскія святы яго таксама няма. Атрымаўшым ліст, маўляў, як вы мяркуюце, можа, мне лепш зноў прыехаць на Новы год: ужо ёлка будзе, у таты дзень нараджэння ў снежні, а ў мамы—у студзені.

Трыццатага снежня... Цэлы дзень дома, нікуды не адлучаюся. Перад гэтым было пісьмо: «Мамачка, заказваў табе загадзя варэнкі з чарніцамі, варэнкі з вшніцамі і варэнкі з тварагом». Вярнуўся муж з работы, парашыл: цяпер ён чакае, а я ў магазін з'езджу, гітары куплю. Раніцай якраз паштоўку атрымалі, што гітары

паступілі ў продаж. Сама прасіў: не трэба дарагую гітару, купіце звычайную, дваровую.

Вярнулася з магазіна, а ён дома.

— Ой, сыночак, правароніла!

Убачыў гітару:

— Якая гітара прыгожая, — і танце па пакоі. — Я дома! Як у вас добра. У нашым пад'ездзе нават пах асбэстам.

Казаў, што ў нас самы прыгожы горад, самая прыгожая вуліца, самы прыгожы дом, самыя прыгожыя акацыі ў двары. Ён любіў гэты дом. Цяпер нам жыць тут цяжка — усё нагадвае пра Сашу, і з'ехаць цяжка — ён тут усё любіў.

Прыехаў ён гэты раз другім. Гэта не толькі мы, дома, але і ўсе яго сябры заўважылі. Ён ім гаварыў:

— Якія вы шчаслівыя! Вы нават сабе не ўяўляеце, якія вы ўсе шчаслівыя! У вас святая кожны дзень.

Я прыйшла з новай прычоскай з цырульні. Яму спадабалася:

— Мамачка, ты заўсёды рабі такую прычоску. Ты такая прыгожая.

— Грошай, сыночак, шмат трэба... Калі кожны дзень...

— Я прывёз грошы... Вярцеце ўсе... Грошы мне не патрэбны...

У сбра нарадзіўся сын. Памятаю, з ім тварам ён напіраў: «Дай патрымаць». Пад кнаец водпуску ў яго разбалела зуб, а зубога ўрача ён байўся з дзяцінства. За руку паяла ў паліклініку. Сядзім, чакаем, калі вырвуць. Гляджу — у яго на твары ажно пот выступіў ад страху...

Калі па тэлевізары ішла перадача пра Афганістан, ён выходзіў у другі пакой. За тымдзень да ад'езду ў яго туга ў вачах паявілася, яна з іх проста выплывала.

Можа, мне гэта зараз так здаецца. А тады я была шчаслівая: сын у трыццацігадоў маёр, з ордэнам Чырвонай Зоркі прыехаў. У аэрапорце глядзела на яго і не верыла: ніякі гэты прыгожы малады афіцэр — мой сын. Я ім ганарылася!

Праз месяц прыйшоў ліст. Ён павішваў бацьку з днём Савецкай Арміі, а мне падзякаваў за прагі з грыбамі. Пасля гэтага ліста са мной нешта здарылася...

Не магу спаць. Вось ляжу... Ляжу... Да пачатку раніцы ляжу з расплюгчанымі вачамі...

Чацвёртага сакавіка бачу сон... Влікае поле і па ўсім полі белыя выбухі... Штосьці ўспыхне... І цягнуцца доўгія белыя стужкі... Саша мой бяжыць, бяжыць... Кідаецца сюд-туд... Няма дзе яму схавання... І там устухнула... І там... Я бягу за ім... Хачу яго перагнаць... Хачу, каб я была наперадзе, а ён за мной... Як калісьці ў вёсцы мы трапілі пад навальніцу... Я яго прыкрыла сабою, ён пада мной цыхнеў шкрабечка, як мышань: «Мамачка, ратуй мяне!» Але я яго не дагнала... Ён такі высокі, і крокі ў яго доўгія-доўгія... Бягу з усіх сіл... Вось-вось сэрца разарвецца... А дагнаць не магу...

...Груннулі ўваходныя дзверы. Заходзіць муж. Мы з дачкою сядзім на дыване. Ён ідзе да нас праз увесь пакой у чаравіках, паліто, шапцы. Такого ніколі не было, ён у мяне акуратны, бо ўсё жыццё ў арміі, заўсёды ў яго дысцыпліна. Падышоў, уклёныў перад намі:

— Дзяўчаткі, у нас бяда...

Тут бачу я, што ў пароднім пакоі ішчэ людзі ёсць. Заходзіць медсястра, ваенком, настаўнікі з майшкілы, знаёмыя мужы...

— Саша! Сыночак мой!!!

Ужо тры гады... А мы дагэтуль не можам адчыніць чамадан... Там Сашыны рэчы... Прывезлі разам з труноў... Мне здаецца, яны Сашам пахнуць.

Яго адразу параніла пятнаццаці асколкамі. Ён толькі паспеў сказаць: «Баляюча, мамачка!»

Завошта? Чаму ён? Такі ласкавы? Як гэта яго няма? Марудна забываюць мяне гэтыя думкі. Я ведаю, што я паміраю — няма больш сэнсу жыць. Іду да людзей, валачу сябе да людзей... Іду з Сашам, з яго імем, раскаваю пра яго... Выступала ў політэхнічным інстытуце, падыходзіць да мяне студэнтка і кажа: «Менш бы гэтага патрыятызму ў яго пахнулі, быў бы жыў». Мне зрабілася блага пасля яе слоў. Я там упала.

Месіць хварала, а пасля зноў пачала хадзіць, выступаць. Дзеля Сашы... Ён не можа знікнуць проста так... Ён не павінен знікнуць проста так...

Алег ЛЕЛЮШЭНКА, радавы, граматыччый:

«Да мяне прабіваўся толькі галасы, як я ні напружваўся, галасы былі безаблічныя. Яны то адыходзілі, то вярталіся. Здаецца, паспеў падумаць: «Паміраю». І расплюшчыў вочы...»

Я апытомеў у Ташкенце на шаснаццаці дзень пасля падрыву. Галава балела ад уласнага шэпту, гучней, чым шаптаць, гаварыць не мог. Сюды трапіў пасля кабульскага шпіталю. У Кабуле мне ўскрылі чэрап — там была каша, выбралі дробныя кавалачкі касцей, сабралі на шрубцы без суставаў левую руку. Першае адчуванне: жаль аб тым, што нішто не вернецца, не пабачу сяброў, а самае галоўнае — не змагу крутнуцца на турніку.

У шпіталі праваліўся без пятнаццаці дзён два гады. Васемнаццаці аперацый — чатыры пад агульным наркозам. Па мне студэнты курсавыя пісалі: што ў мяне ёсць, чаго ў мяне няма. Сам пагаліцца не мог, галілі хлопцы. Першы раз яны вылілі на мяне бутэлекку адэкалону, а я крычу: «Давайце другію!» Няма паху. Я яго не адчуваю. Вывалакі ўсё з тэмбачкі: кілбасу, агуркі, мёд, цукеркі — нішто мне не пахне. Колер ёсць, смак ёсць, а паху няма. Ледзь не звар'яецу! Прыйшла вясна, дрэвы зацвілі, я ўсё гэта бачу, а не адчуваю. У мяне вынялі паўтара кубічнага сантыметра мозгу, і, пэўна, нейкі цэнтр быў выдалены, той, з якім звязаны пах. Я і цяпер, пяць гадоў мінула, не чую, як пахнуць кветкі, дым тытунёвы, жаночыя духі. Адакалон магу ўчуць, калі пах грубы і моцны, але флакон трэба

паднесці пад самы нос. Мусіць, тая частка мозгу, што засталася, узяла страчаную здольнасць на сябе.

У шпіталі атрымаў ліст ад сябра. Ад яго даведаўся, што наш бэтэр падарваўся на італьянскай фугаснай міне. Ён бачыў, як з рухавіком вылецеў чалавек... Чалавек махае рукамі і заціхае... Гэта быў я...

Выпісалі мяне, далі дапамогу — трыста рублёў. Далей жыў, як хочаш. Пенсія — капейкі. Пераходзь на ўтрыманне бацькоў. У майго бацькі без вайны — вайна. Ён ссвеў, гіпертонікам стаў.

На вайне я не надта цяміў, што да чаго, пасля стаў разумець. І ўсё завярцелася ў другі бок...

Прызвалі мяне ў восемдзесят першым. Вайна ішла ўжо два гады, але на «гражданцы» пра яе ведалі мала і гаварылі мала. У нашай сям'і лічылася: калі ўрад паслаў туды войскі, значыць трэба. Так меркаваў мой бацька, суседзі. Не памятаю, каб хто-небудзь меў іншую думку. Нават жанчыны не плакалі, усё гэта было яшчэ далёка і не страшна. Вайна і не вайна, калі вайна, дык нейкая дзіўная, без забітых і палонных. Яшчэ ніхто не бачыў цынкавых труп. Гэта пасля мы даведзілі, што труны ўжо ў горад прывозілі, але хавалі цішком, ноччу, на магільных плітах пісалі памёр, а не загінуў. Але ні ў кога не ўзнікала пытанне: чаго гэта раптам у нас пачалі паміраць дзевятнаццацігадовыя хлопцы? Ад гарэлкі ці ад грыпу, а можа, грыбамі аб'еліся... Плакалі іх блізкія, а іншыя жылі, як і жылі. У газетах пісалі, што нашы салдаты будуюць там масты, саджаюць алеі дружбы, а нашы ўрачы прымаюць роды ў афганскіх жанчын...

У віцебскай «вучэбцы» не было сакрэтаў, што нас уступіць у Афганістан. Адзін прызнаўся, што бацьца, маўляў, нас там усіх перастраляюць. Я стаў ім пагарджаць. Перад самым ад'ездам яшчэ адзін адмовіўся: спачатку хлусіў — няма камсамольскага білета, білет знайшоўся, прыдумаў — дзятчына ў яго раджае. Я лічыў яго ненармальным. Мы ехалі рабіць рэвалюцыю! Нам так гаварылі. І мы верылі. Бачылася наперадзе штосьці рамантычнае.

...Куля натыкаецца на чалавека, ты чуеш — яго не забіць, ні з чым не збытаць — характэрны мокры пляскачык. Знаёмы хлопец побач падае ніц, у адкі, як попел, пыл. Ты пераварочваеш яго на спіну: у зубах заціснута цыгарэта, якую толькі што яму даў... Яна яшчэ гарыць... Першы раз дзейнічаеш, як у сне: бяжыш, валадзеш, страляеш, але нічога не запамінаеш, пасля бою не можаш расказаць. Усё быццам за шклом... Як жахлівы сон бачыш. З перапуду прачынаешся, а ўспомніць нічога не можаш. Каб зведваць жах, аказаецца, яго трэба запомніць, прывыкнуць да яго. Праз два-тры тыдні ад цябе раейшага нічога не застаецца, толькі тваё імя. Ты — гэта ўжо не ты, а іншы чалавек. І гэты чалавек, убачыўшы забітага, ужо не палюбаецца, а спакойна ці з прырасцю думае аб тым, як будзе яго сцягваць са скалы альбо валачы па слякоце на сабе некалькі кіламетраў. Гэты чалавек не ўяўляе, а ўжо ведае, як пахнуць на сонцы вывернутыя вантробы, як не адмываецца пасля пах чалавечага калу і крыві... Як у бруднай лужыне расплаўленага металу выскаляюцца абгарэлыя чарапы — быццам некалькі гадзін назад тут не крычалі, а смяяліся, паміраючы. Ён ужо не можа думаць аб тым, чаму людзі любяць глядзець на смерць. Яму знаёма ўласна і чужое ўзбуджэнне ў прысутнасці забітага: не мяне! Гэта так хутка адбываецца. Вось такое пераўтварэнне. Вельмі хутка. З усімі.

Для людзей на вайне ў смерці няма таемнасці. Забіваць — гэта проста націскаць на спускавы кручок. Нас вучылі: застаецца жыць той, хто страляе першы. Такі закон вайны. «Тут вы павінны ўмець дзве справы — хутка хадзіць і трапіць страляць. Думаць буду я», — гаварыў камандзір. Мы стралялі, куды нам загадаюць. Я быў прывучаны страляць туды, куды мне загадаюць. Страляў, не шкадаваў нікога. Мог бы забіць дзіця. З намі там ваявалі ўсе: мужчыны, жанчыны, старыя, дзеці... Увесь народ...

Ідзе калона праз кішлак. У першай машыне глухне матор... Вадзіцель выходзіць, падымае капот... Хлапчачё, гадоў дзевяці, яму нажом у спіну... Там, дзе сэрца... Салдат і лёг на рухавік... З хлапчача рэштата зрабілі... Дай у той момант каманду — ператварылі б кішлак у пыл... Кожны стараўся выжыць. Думаць не было калі. Нам жа па васемнаццаці — дваццаць гадоў. Да чужой смерці я прывык, а

ўласнай баяўся. Бачыў, як ад чалавека за адну секунду нічога не застаецца. Быццам яго зусім не было. І ў пустой труне адпраўляюць на радзіму парадную форму. Чужой зямлі насыпяць, каб неабходная вага была...

Хацелася жыць. Ніколі так не хацелася жыць, як там. Вернемся з бою, смяёмся. Я ніколі так не смяяўся, як там. Старыя анекдоты ішлі ў нас за першы гаўтанак.

Трапіў фарцоўшчык на вайну. Першым чынам высветліў, колькі чэкаў каштуе адзін палонны душман? Восем чэкаў. Праз два дні пыл слупам ля гарнізона: вядзе ён дзвесце палонных. Сябрук прасіць: «Прадай аднаго за сем чэкаў». — «Ты што? Сам за дзевяць купіў».

Пра грошы гаварылі шмат. Больш, чым пра смерць. Я нічога не прывёз, асколак, які з мяне выцягнулі, і ўсё. Фарфор, каштоўныя камяні, біжутэрыя, дываны... Хто прывозіў з баявых, калі хадзілі ў кішлакі... Хто купляў, мяняў... Ражок патронаў за касметычны набор — туш, пудра, цені для каханай. Патроны прадавалі варанія. Куля вараная не вылятае, а выплёўваецца са ствала. Забіць ёю нельга. Ставілі вёдры ці тазы, кідалі патроны і кіпяцілі гадзіны дзве. Гатовалі вечарам неслі іх на продаж. Бізнесам займаўся ўсе. Камандзіры і салдаты. Герой і баязліўцы. У сталюках знікалі нажы, міскі, лыжкі, вядзельцы. У казармах не далчваліся кубкаў, табурэтак, малаткоў. Прадалі штывы ад аўтаматаў, лостэркі з машын, запчасткі, медалі... У духанах браў усё, нават тое смецце, што вывозілася з гарнізоннага гарадка: бляшанкі з-пад кансерваў, старыя газеты, цэлафанавыя мяшчэкі... Смецце прадавалася машынамі. Вось такая гэта была вайна...

Нас завуць «афганцамі». Чужое імя. Як знак. Метка. Мы не такія, як усе. Іншыя. Якія? Я не ведаю, хто я. Герой ці дурань, на якога трэба пальцам паказаць. А можа, злачынец? Ужо гавораць, што гэта была палітычная памылка. Сёння ціха гавораць, заўтра будзе гучней. А я там кроў пакінуў... Сваю... І чужую... Нам давалі там ордэны, якія мы не носім... Мы яшчэ будзем іх вяртаць... Ордэны, атрыманыя сумленна на несумленнай вайне... Запрашаюць выступаць у школы. А што расказаць? Пра баявы дзеянні не будзеш расказаць. Людзей нецкава забіваць. Пра тое, як я дагэтуль баюся цемнаты, што-небудзь упадзе — здрыгануся? Як бралі палонных, але да палка не даводзілі. За ўсе паўтара года я не бачыў ніводнага душмана жывога, толькі мёртвых. Пра кішлакі пасля артылерыйскай апрацоўкі, падобныя ўжо не на жылі, а на скапане поле? Пра гэта, ці што, хочучь пачуць у нашых школах? Не, там патрэбны героі. А я памітаю, як мы разбуралі, забівалі і будавалі, раздавалі падарункі. Усё гэта існавала так побач, што аддзяліць дагэтуль не магу. Баюся гэтых успамінаў... Адступваюся, уцякаю ад іх... Не ведаю ніводнага чалавека, хто б вярнуўся адтуль і не піў, не курыў. Слабыя цыгарэты мяне не ратуюць, шукаю «Паляўнічыя», якія мы там курылі. Мы іх назвалі «Смерць на балюце».

Не пішыце толькі пра нашае афганскае брацтва. Яго няма. Я ў яго не веру. На вайне нас яднаў страх. Нас аднолькава падманалі, мы аднолькава хацелі жыць і аднолькава хацелі дадому. Тут нас лучыць тое, што ў нас нічога няма. У нас адны праблемы: пенсія, кватэры, добрыя лекі, пратэзы, мэблевыя гарнітуры... Вырашым іх, і нашы клубы распадуцца.

Моладзь да нас не пахінулася. Яна бачыць, што мы на могілках п'яныя, нейкія песні спяваем. Мы незразумелыя ёй. Быццам прыроўнены да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, але тыя Радзіму абаранялі, а мы? А мы злосныя на іх. Яны тут музыку слухалі, з дзятчатамі танцавалі, кніжкі чыталі, пакуль мы там кашу сырую елі і падрываліся на мінах.

Праз дзесяць гадоў, калі ў нас вылезуць нашы гепатыты, кантузіі, малярыя, ад нас будзе пазбавляцца... На рабоце, дома... Нас перастаюць саджаць у прэзідыумы... Мы ўсім абрыдзем... Навошта ваша кніга? Для каго? Нам, хто адтуль вярнуўся, усё роўна не спадабаецца. Хіба раскажаш усё, як было? Як забітыя вярблуды і забітыя людзі ляжаць у адной лужыне крыві, іх кроў перамышалася... А больш каму гэта патрэбна? Мы ўсім чужыя. Усё, што ў мяне засталася, гэта — мой дом, жонка, дзіця, якое яна хутка народзіць. Некалькі сяброў адтуль. Больш я нікому не веру...»

3 паэтычнай пошты

Мікола КАВАЛЕУСКІ

Сябрам

Спроба паэмы-споведзі

I

Мы выйшлі з «Хрушчоўскай Адлігі» — на картах яе не знайсці, як горада продкаў Нямігі, што ўшчэнт зруйнавалі яны. Нас вырасіў падых вясенні влікіх задум і надзей...

...Узніслаці гэтай насенне застоў замарозіў паэмай...

Старэй душой мы заўчасна — юнаці запал не ў цане. Паходня імкненняў пагасла ў бадзёра-параднай мане. Ад сіверу вочы блішчэлі, а думкі душыла духмень, і сэрцы пакутна драгцвелі, адчуўшы, што Сталіна цень знішчае апошняй промінь таго, у што верылі мы... Адлігу хавалі бязмоўе, і прыкрасць шэрасць зімы...

На розум паменшыўся попыт — прыйшла «выканаўцаў» пара. І хоць не цягнула на допыт — сляка аднадуштва віка. Змагацца ўжо сіл не стала: куды уцячэш ад сьмеці? Зламаных жа распач кідала шукаць забыцця у віне. Было нам тым часам па сорак — наперадзе толькі імжа...

...Неяк жахліва-паскорана Айчына да бездані йшла...

II

Здрада Радзіме — злачыства, Здрада сабе — ўжо звычайка: сьвядомасці і дабрачынства яна набыла аблічча.

І роздумы, і сумненні адкінуты бы насланні — разгубленыя пакаленні за праўду прымаюць усё. Цураемс я роднай мовы і бацькаўшчыны сваёй — Душа не трывожыцца, бо мы не памятаем аб ёй. Магічнае слова «трэба» — і Біблія і Закон: патрэбна — сумленнем пагрэбуй, на шчырасць навесь праклён.

Абвергнуць хлусню адразу кінецца толькі прасяк, бо кленчыца штодня не абраза — адданасці сціплай знак.

Пра Піравы перамогі гудзе блсконца медзь — нічога, апроч знямогі, краіне ад іх не мець.

Панорліваасцю бласлоўнай атручан жыцця абсяг — смяротны Чарнобыль духоўны не закаваць ў саркафаг,

...Далёка той час, калі мы абудзіліся ў бядзе: пакуты і сорам Радзімы — плата за здраду сабе...

III

...Красавік так натхнёна віталі, што здавалася, можны гатоў кінуць сэрца на Праўды скрыжалі і ачысціць сябе ад грахоў.

Хвала гэта на выгляд мацнела: Падымала, цягнула, нясла... Толькі неяк нязнач памутнела Скаланутая ёю вада.

Той — смутне аб сіле дыктату. Той — за кірэла-пасаду дрыжыць. Гэты — кідае гучна цытату. Гэты — сіліцца моўчкі пражыць.

Што мы дзеем, унукам пакінем? Што, нарэшце, рыхтуем сабе? Ад таго ўсё залежыць якімі Будучы справы на нашай службе.

Пустазелле калі не адвеем, Абыякава станем араць, Альбо рунь зацярушыць завел — Урадкаю ізноў не сабраць...

«Мы без гриму»

Напярэдадні адкрыцця новага сезона ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР тут адбыўся незвычайны вечар. «Мы без гриму» — удакладняла сцэналія афіша, запрашаючы глядачоў на сустрэчу з калектывам тэатра. Уваход быў для ўсіх — не патрабавалася ніякіх білетаў, і кожны змог выбраць для сябе ўтульнае крэсла ў партэры ці ў бенеары.

На сцэне размясціліся аркестр і хор, ля аркестравай ямы, тварам да залы, уладкаваліся тым, хто аднавіў на пытанні глядачоў, распавядаў пра набыткі мінулага сезона, пра гастрольнае лета тэатра, яго бліжэйшыя прэм'еры і планы, пра маладое творчае папаўненне. Гэта мастацкі кіраўнік ДАВТа А. Анісімаў, галоўны балетмайстар В. Елізар'еў, дырэктар В. Букань, рэжысёр-пастаноўшчык С. Штэйн, кансультант новага опернага спектакля «Маддалена» музыканта Н. Саўкіна... Выконваліся вакальна-сімфанічныя фрагменты з опер і балетаў; дэбютавалі стажыры опернай трупы І. Емяльянаў і А. Гарабец, малады артыст аркестра скрыпач В. Тарабуна; спявалі майстры сцэны А. Саўчанка, В. Цішына. М. Маісеенка; за дырыжорскі пульт выходзілі А. Анісімаў, М. Калядка, В. Лявонаў.

Глядачы даведліся, што тэатр працуе ўжо над операй «Кармэн» і балетам «Спячая красуня», што сёлета некаторыя спектаклі іграюць у рэпертуару будучы іграцца і на сцэне Дзяржаўнага тэатра музыка

медзі БССР, што ў канцэртным выкананні прагучыць оперны шэдэўр Д. Вердзі «Рыгалеа». Намеснік міністра культуры БССР У. Рылатна, удзельнік сустрэчы з глядачамі, вылучыў як самую яркую нядаўнюю падзею ў жыцці ДАВТа паспяховае гастрольнае беларускага балета ў Англіі. Цікава, што ні беларускія трактары, ні «МАЗы» не змаглі прабіцца на англійскі рынак — а наша харэаграфічнае мастацтва завалвала яго з трыумфам. Буйныя газеты Англіі называлі гэтыя гастролі «дзіця перабудовы», бо дасюль тут нічога не ведалі пра савецкае харэаграфічнае мастацтва, апроч балета з Масквы ды Ленінграда. Англійскія крытыкі параўноўвалі наш балет са спектаклямі Вялікага тэатра, які заканчваў гастролі ў Лондане перад прыездам мінскіх артыстаў. Многа добрых слоў было сказана пра мастацтва харэографа В. Елізар'ева, поспех меў і дырыжор А. Анісімаў.

...І вось ДАВТ БССР адкрыў сезон операй У. Солтана «Дзікае палляванне караля Стаха» (творчы калектыв спеціалізацыі адзначаны спецыяльнай прэміяй Мінікульта БССР). Праз дзень адбылася прэм'ера аднаактовай опер «Маддалена» С. Пракоф'ева (першая пастаноўка ў СССР) і «Медзям» Д. Меноцці. А міжнародны дзень музыкі тэатр адзначыў паказам оперы В. Моцарта «Чарадзейная флейта» і аднаактовай спеціалізацыі балетмайстра В. Елізар'ева.

С. ВЕТКА.

Поспех беларускіх лялечнікаў

Дваццаць два творчыя калектывы з адзінаццаці краін узялі ўдзел у Міжнародным фестывалі лялек, які прымаў югаслаўскі горад Загреб. Савецкі Саюз быў прадстаўлены Дзяржаўным тэатрам лялек БССР. Беларускія артысты-лялечнікі выступілі паспяхова, увайшлі ў лік пераможцаў фестывалу, атрымаўшы дыплом 1-й ступені за спектакль «Здарэнне ў горадзе Гога», пастаўлены рэжысёрам Эдзі Майаронам.

Вярнулася з замежных гастролі і другая група тэатра, якая з п'есай «Дзед і жорна» В. Вольскага наведвала некалькі гарадоў Нідэрландаў і дала адзінаццаць спеціальных для юных і дарослых глядачоў.

Вярнулася з замежных гастролі і другая група тэатра, якая з п'есай «Дзед і жорна» В. Вольскага наведвала некалькі гарадоў Нідэрландаў і дала адзінаццаць спеціальных для юных і дарослых глядачоў.

Другі музычны педсавет

Госці з многіх саюзных рэспублік, з Масквы, з Польскай Народнай Рэспублікі прыехалі ў Мінск для ўдзелу ў Рэспубліканскім педагагічным саўеце па музычным выхаванні школьнікаў. Першы такі педсавет адбыўся летась у Гродне. І вось — новая сустрэча работнікаў народнай адукацыі, дзеляючы культуры і музычнага мастацтва, неабыхавых да эстэтычнага, духоўнага выхавання падрастаючых пакаленняў. Наладзіла гэтую сустрэчу Музычнае таварыства БССР пры ўдзеле Міністэрства народнай адукацыі і Міністэрства культуры рэспублікі.

Госці з многіх саюзных рэспублік, з Масквы, з Польскай Народнай Рэспублікі прыехалі ў Мінск для ўдзелу ў Рэспубліканскім педагагічным саўеце па музычным выхаванні школьнікаў. Першы такі педсавет адбыўся летась у Гродне. І вось — новая сустрэча работнікаў народнай адукацыі, дзеляючы культуры і музычнага мастацтва, неабыхавых да эстэтычнага, духоўнага выхавання падрастаючых пакаленняў. Наладзіла гэтую сустрэчу Музычнае таварыства БССР пры ўдзеле Міністэрства народнай адукацыі і Міністэрства культуры рэспублікі.

Два дні ў зале Мінскага музычнага вучылішча вяліся спрэчкі пра стан, праблемы, шляхі палепшэння музычна-эстэтычнага выхавання дзяцей, падлеткаў, моладзі. Гутарку за «круглым сталом» адкрыў старшыня праўлення ІТ БССР М. Дрынеўскі. Удзельнічалі ў ёй кіраўнікі школьных харавых калектываў і прадстаўнікі міністэрстваў, рэдактары Дзяржтэлерадыё і спецыялісты па дашкольным выхаванні, музыканты-педагогі і работнікі філармоніі. Адбылася і работа па сек-

цыях: выкладчыкаў музычных навучальных устаноў і агульнаадукацыйных школ, кіраўнікоў дзіцячых харавых калектываў, музычных кіраўнікоў дзіцячых садоў. Удзельнікі педсавета змаглі наведваць музычны лекторы, які вядзе музыкантавец А. Парэцкі, паслухаць п'есы з «Полцацкага сшытка» ў выкананні ансамбля старадаўняй музыкі «Бахаўскі гурток» Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, якім кіруе Э. Габрыэлян, а таксама з'ездзіць на экскурсію па Мінску.

Перад «свабодным мікрафонам» педсавета выказваліся часам палемічныя, нават супрацьлеглыя меркаванні, але агульны пафас выступленняў быў такі: музычна-эстэтычнае выхаванне ў рэспубліцы, як і ў краіне ў цэлым, апусцілася на на-тастрафічна нізкі ўзровень, і калі не прыняць дзейных захадаў, працэс маральнай, духоўнай дэградацыі людзей будзе незваротны.

Больш падрабязна пра тое, што і як абмяркоўвалася пад час дыскусіі, мы раскажам у лімаўскіх нататках з музычнага педсавета.

Больш падрабязна пра тое, што і як абмяркоўвалася пад час дыскусіі, мы раскажам у лімаўскіх нататках з музычнага педсавета.

Львоўскі тэатр у Брэсце

На гастролі ў горад на Бузе прыехаў калектыв Львоўскага тэатра юнага глядача імя М. Горькага. Для маленькіх берасцейцаў артысты з Львова прывезлі спектакль «Тры Іваны — тры

браты» (п'еса А. Вольскага, пераклад на украінскую мову Б. Чалага). Пастаноўку ажыццявіў галоўны рэжысёр тэатра М. Лукавецкі. Музыка беларускага кампазітара Э. Зарыцкага.

Загаловак для гэтай публікацыі прапанавала вядомая беларуская артыстка, ветэран філарманічнай эстрады Ганна Рыжкова, якая завітала ў рэдакцыю са сваім болам, са сваёй крыўдай, са сваімі трывогамі. Зрэшты, не толькі са

цельскіх эмоцый, і для прафесійнай палемікі.

Праўда, падаецца, што нашы калегі не зусім карэктна скіроўваюць позірк — і свае, і чытацкія — на кашалькі ды кішэні вядомых артыстаў, падлічваючы іхнія «мільёны». Да та

ва публічна, у друку, назваць іх рэкецірамі, вымагацелямі, пакуль іхняе злачынства не даказана ў судзе. Можна слухна абурэння здарэнне ў Мінску з канцэртамі Жэні Белавусава, патрабаваць юрыдычнага даследавання факта зрыву яго

Працяг размовы

Канкурэнцыя ў інтарэсах... рубля?

сваімі... Але перш чым згадаць нашу гаворку, я прапаную невялічку прэлюдыю.

Апошнім часам на праблему жыцця канцэртнага міжволі звяртаюць увагу тысячы людзей — тыя нават, хто не прапагандае музычную класіку, не іграе джаз, не распаўсюджае білеты на кааператывыя канцэрты, не займаецца арганізацыяй гастролі беларускіх артыстаў у роднай рэспубліцы. Дзіва што: прычыны крызісу ў філарманічных справах і пікантныя асаблівасці кааператывунай пільні ў канцэртным жыцці абмяркоўваюць ужо чытачы не толькі «Советской культуры» ці «ЛіМа», а і «Советской Белоруссии», і «Вячэрняга Мінска»... Карэспандэнты БЕЛТА А. Вальвачоў і Р. Новікаў разам са сваімі субсідэнтамі, героямі публікацый на гэтую тэму раз-пораз падкідаюць спажыву і для няспешнай аналітычнай гаворкі, і для абыва-

го ж, не высокія ганарары эстрадных «зорак» прычына фінансаватворчага заняпаду дзяржаўных канцэртных арганізацый — мо ўсё якраз наадварот?

Вядома, што для кожнага куміра папулярнасць, эстрадная слава, натоўпы паклоннікаў, готовых пераплаціць за білет, не бываюць стабільнымі. Неводны кумір не гарантаваны ад раптоўнай страты пецуага голасу, ад няміласці публікі і мізэрнай пенсіі ў старасці. У такім разе можна растлумачыць паводзіны артыста, зразумець ягонае жаданне скарыстаць свой шанец і забяспечыць сабе, сваёй сям'і эканамічна ўстойлівае сёння і «страхоўку» надалей. Іншая справа — чыстай вады дзялкі, якія паразітуюць на папулярнасці ягонага імя, спекулююць гэтым імем, балансуюць паміж законам і беззаконнасцю... Але ж нават у такіх выпадках ніхто не мае пра-

ных выступленняў на стадыёне, але па гарачых слядах рабіць журналісцкія высновы, ужываючы тэрмін «адкрыты шантаж і вымаганне»,—гэта, як бы нам таго ні хацелася, не метады барацьбы з арганізаванай злачыннасцю. Гэта парушэнне закона, перад якім усе мы роўныя: і журналіст, і рэкецір, які можа падаць на неабачлівага журналіста ў суд за паклёп і знявагу асобы.

Але ўсё гэта, у рэшце рэшт, не прасвятляе прычыну саміх крызісных працэсаў у філарманічнай сферы. Есць прынятая тры гады таму пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР аб паліпашэнні канцэртнай справы ў краіне — ды не відаць абгрунтаваных калегіяльных пранаўны наконнт спынення дэструктыўных працэсаў у філарманічным жыцці. Так што невыпадкова серыя тых публікацый БЕЛТА ў розных выданнях зрабілася штуршком да

ТВОРЫ Уладзіміра Караткевіча ўжо зведалі ўласны лёс і вызначылі свае, часам таемныя, стасункі з часам. Гады не аддалілі, а наблізілі іх да нас. Ці, можа, гэта мы, паспытаўшы крызісу веры, ідэалаў, пераасэнсавання гісторыі, сталі бліжэй да філасофскага трагізму светаадчування пісьменніка. Таму мне здаецца, што літаратурнае пацучцё не падманула М. Труха-

Вырашэнне гэтага вобраза, аднаго з цэнтральных у спектаклі, шмат у чым вызначае інтэлектуальны ўзровень пастаноўкі, яе філасофскае гучанне. Смерць стаіць над асноўным канфіктам (у гэтым заклучаецца складанасць выканання ролі), яна каментатар падзей і апанент галоўнага героя — мужыцкага Хрыста Юрася Братчыка. Смерць нясе горкую думку аб марнасці зямнога,

скай катэгорыі, неразгаданай тайне... Але... (гэтыя адвечныя але)... у тэатры няма нічога немагчымага і В. Баркоўскі пацвердзіў гэта яшчэ раз, увасобіўшы другую філасофскую катэгорыю — д'ябла.

У спектаклі яго ключуць Лотрам. Ён з'яўляецца сярод спадарожнікаў, як апошняя надзея на жыццё, на ратунак, на паварот ладдзі. Ён узнікае там, дзе, здавалася, ужо няма ні-

Тэатр

На строме адвечнай ракі

«РОСПАЧ» паводле У. Караткевіча ў тэатры-студыі «Дзе-Я»

на, які паспрабаваў на матэрыяле прозы Караткевіча асэнсаваць вечную праблему выбару паміж прагаю дабыні, страхам смерці і смуткам па ісціне. У спектаклі вольна закампаанаваны тэмы, сюжэты, персанажы з твораў У. Караткевіча. Фабульная сітуацыя запазычана з аповесці «Ладдзя распачы». Яна надзвычай выразная драматычна (увогуле мне здаецца, што проза Караткевіча куды больш тэатральная за ягоную драматургію) — гэта пераправа памерлых праз Лету. Яны адштурхнуліся ад берага жыцця; а да берага мёртвых яшчэ не прысталі, быстрыня ракі закружыла іх, і расказ аб замаяшанні душ, што яшчэ не абарвалі сувязі з жыццём і ўжо адчулі ўладу смерці,—асноўны змест спектакля. Праўда, гэта занадта «плаўная» фраза, яна не перадае сцэнічнай атмасферы. У спектаклі — хуткапіс страху, спадзявання, мары, стэнаграма перадсмяротных успамінаў. Ад гэтага — рваны, блытаны рытм, тэмы, якія раптоўна ўзнікаюць і абрываюцца...

марнасці свету, досыць дэмакратычна, так бы мовіць, у духу часу сцвярджаючы, што канец адзін і для цара, і для яго апошняга раба. Філасофскія тэксты Караткевіча ў вуснах Смерці бліскучыя, глыбокія, паэтычныя, але... (гэтыя адвечныя але!)... Смерць — адзіны персанаж спектакля, які прышоў з аповесці «Ладдзя распачы», і інсцэніроўшчык М. Трухан не змог даць гэтай вобразу належнай дзейнай лініі ў сюжэтным шэрагу раманна. Яе ўзаемадзеянні з героямі засталіся нявыбудаванымі (у нейкай ступені выключэнне складае толькі Юрась). У другой частцы спектакля, з набліжэннем кульмінацыйных сцэн, вобраз Смерці канчаткова адыходзіць на другі план, хоць гэта супярэчыць логіцы драматургічнай канструкцыі. Ладдзя рухаецца да берага мёртвых і ўлада Смерці над героямі спектакля павінна з цягам дзеі мацнець. Рэжысёры і выканаўца ролі Смерці Т. Міронава паспрабавалі дапоўніць драматургічныя пралікі ігравымі сродкамі — «шаманскім» грывам, вострай характарнасцю. У выніку перад глядачамі прадстаў не інфернальны філосаф, а нейкі недарэчны варыянт Бабы-Ягі. Вядома, стварэнне гэтага вобраза — справа нялёгкая. Даць цэла, голас, пластыку няўлоўнай мяжы паміж жывымі і нежывымі, філасоф-

чога, акрамя цемры небыцця. Ён падобны на святара, на князя, на пастуха, які збірае статак пераліканых авечак. Ён ведае, чаго хоча. Лотр упэўнена робіць немагчымае: ён дае падарожнікам адтэрміноўку, ён спыняе ладдзю, вяртае жыццё, патрабуючы ўзамен толькі адно — іх памяць...

«... З імі можна зрабіць што хочаш, Дзядзю трэба забраць і прымусіць думаць па-свойму...»

Памяць — шмат гэта ці няшмат узамен на радасць жыцця, дыхаць, глядзець у неба?.. Трэба проста забыцца на тых, каго любіш, на тое, ува што верыш...

«Сон... Сасніў я сон. Нібыта забыў я сваё імя. І непамысна мне так. Не ўспомню імя — і ўсё. І думаю: ась чорт! Ва ўсіх жа ёсць імя, а ў мяне аднаго няма».

Усе мы, хоць як, хоць калі бачым раз-пораз гэты сон Юрася Братчыка. Тэма памяці, яе страты, яе абуджэння — стрыжнёвая ў спектаклі. Да яе пастанавы вяртаюцца яго героі. Памерці, паводле Смерці, — гэта пазбыцца памяці. Бессмяротнасць — яе захаванне. Бясмяротнасць людзей — умова ўлады Лотра. Вяртанне ім памяці — перамога Юрася Братчыка.

М. Трухан не імкнецца асучасніць Караткевіча: фантастычнае месца дзеяння, эван-

НАШ КАР.

проблемнага артыкула «Валавая арыфметыка», з якім выступіў у «ЛіМе» (22 верасня г. г.) спрактыкаваны філарманічны работнік М. Кашчэўскі. Падобная нагода прывяла да нас у рэдакцыю і заслужаную артыстку БССР Г. Рыжкову.

Дык вось. Ганна Паўлаўна паклала на рэдакцыйны стол выразку з «Вячэрняга Мінска» за 24 жніўня і пачала:

— Прывітаю я з гастролляў — была на Сахаліне — і раптам заўважваю ў старой газеце заглаванне: «Канкурэнцыя ў інтарэсах гледача». І звернуць рубрыка: «3 кампетэнтных крытыкаў». І калі я гэта пачала чытаць, ува мне ўзнікла пачуццё неверагоднага абурэння. Я ўсё сваё артыстычнае жыццё — вось ужо 28 гадоў — чытаю са сцэны сатыру і гумар, прапагандую сумленнае, вострае, з'едлівае, трапае слова нашых літаратараў. І ў мяне проста арганічна, на сцэне і ў жыцці, пагарда і нянавіць да аб'обнаў, да бюракраты!

Публікацыя, пра якую гаварыла Г. Рыжкова, паведамляла, што Мінгарвыканком прынята часовае палажэнне аб парадку правядзення тэатральна-канцэртнай работы ў Мінску. Карэспандэнт БЕЛТА А. Вальвачоў напярэці пракаменціраваў гэты факт Ч. Муліцу — намесніка начальніка ўпраўлення культуры Мінгарвыканкома.

Аказваецца, неабходнасць упарадкавання гастрольнай дзейнасці ў Мінску вымусіла гарвыканком прыняць такое рашэнне, бо з'явілася ўжо шмат газетных пасрэдніцкіх і канцэртных арганізацый, якія запрашаюць гастролёраў, складаюць раз'ездныя шоу, і да руху гэтага часцяком далучаюцца людзі, для якіх «галоўным застаюцца грошы, а клопат пра добрую арганізацыю, высокі

мастацкі ўзровень прапануемых гледачу праграм адыходзіць на другі план». «Часовае палажэнне» будзе скасавана адразу пасля стварэння пры ўпраўленні культуры гарвыканкома «Мінскканцэрта» — арганізацыі, якая і зоймецца тэатральна-канцэртнай работай, атрымаўшы, апроч іншага, права і на самастойную арганізацыю гастролёраў у горадзе.

А як жа цяперашнія канцэртныя ўстановы?

«Няхай будзе канкурэнцыя», — прапануе ўпраўленне культуры Мінгарвыканкома, тым больш што ў гэтай справе яно толькі пазычае «вопыт, назапашаны ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве». І яшчэ працягваюць «вынарыстанне, скажам, залаў пры іх дэфіцыце павінна быць цэнтралізавана. Трэба наводзіць парад і ў графіках гастролёраў... разумна рэгуляваць судзісныя эстраднай і класічнай музыкі... Пазбягаць проста прыкрых накладак. Ці апраўдана, напрыклад, з'яўленне ў адзін час афіш тэатра Алы Пугачовай і Горкаўскага драматычнага? Канечне ж, прыезд у наш горад вядомай спявачкі паніе пустымі заламі на спектаклях гаркаўскага «Мінскканцэрта» жа зможам планавальна заадаць — на год-два наперад, да чаго, дарэчы, заклікаем і ўсе зацікаўленыя арганізацыі».

Дзіўу даецца: няўжо гэта ўсур'ёз? Няўжо «канкурэнцыя» паміж Белдзяржфілармоніяй, Міністэрствам культуры, якія дасюль займаліся наладжаннем гастролёраў, цэнтралізаваным размеркаваннем асноўных глядзельных залаў і, што істотна, не толькі сталічнага горада, а і рэспублікі ў цэлым, — і «Мінскканцэрт» сапраўды дэпамога пазбегнуць блытаніні і хаосу: ці не здарыцца наадварот? І чаму адначасовае выступленне ў горадзе А. Пугачовай і драмтэатра з Горкага

вызначаецца як прыкрыя накладка? У кожнага віду мастацтва свае прыхільнікі... Думаць жа, што адны і тыя ж людзі будуць штовечар купляць шасцірублёвыя білеты на стадыённыя выступленні спявачкі ды яшчэ лічыць іх патэнцыйнымі гледачамі горкаўскага тэатра — гэта, так бы мовіць, не зусім лагічна. А што пуставаў тэатр пад час канцэртаў Пугачовай, дык ён пуставаў і ў іншы час. Тут «прыкрыя накладка» не ў планаванні гастролёраў, а ў масавым эстэтычным выхаванні. І ўжо гэтую наладку «Мінскканцэрт» не пераадоле...

Не хачу рабіць заўчасных высноў. Я толькі разважаю над рашэннем Мінгарвыканкома. Дзеля чаго яно прымалася? Упарадкаваць канцэртнае жыццё — намер, вядома, добры. «Канкурэнцыя» — гэта гучыць сучасна і смела. Ці не паспрабаваць у перабудовачна-гастрольных умовах арганізаваць і нам, таксама ў агульных інтарэсах, свой самаакупны «ЛіМ-канцэрт»? Накіроўваць на гастролі членаў рэдкалегіі, якія маюць дачыненне да музыкі, ды спевакоў, пра якіх пішам, ды паэтаў-гумарыстаў, якія ў нас друкуюцца...

А калі без жарцікаў, дык паслухаем меркаванні Г. Рыжковай:

— Я падумала: няўжо ў Мінгарвыканком няма іншых спраў, які займаюцца мастацтвам, яго прапагандай? За ўсё сваё працоўнае жыццё не ўспомню і выпадку, каб менавіта гарадскія ўпраўленні культуры ілапаціліся пра арганізацыю гастролёраў артыстаў філармоніі. А я аб'ездзіла амаль увесь Саюз. І арганізацыйны канцэрт паўсюль і дасюль няблага займаліся работнікі філармоніі. Дык

што гэта раптам — гарвыканком? Час змяніўся?

Змяніўся. Ды, на жаль, на хвалі перабудовы, пад шум агульных размоў усплыло нямаля непрыемнага. Я заўважаю, як тыя кепсіны артысты і арганізатары канцэртнай дзейнасці, што і пры Брэжневе, і мо нават раней, не дбалі пра тое, каб выхоўваць нашага чалавеча з дапамогай мастацтва, а марылі пра рубель, зарад адкрыта закруціліся вакол гэтага рубля. І выйшлі на свет такія дзялікі, што толькі вакол рубля і круціцца.

Я не ведаю Часлава Муліцу, ніколі пра яго не чула і не хачу знячоўку панкырэдзіць чалавеча. Але ж вельмі насцярожвае мяне ў ягоня гутарцы з журналістам вось гэта: «Вы гаворыце канкурэнцыя, але ці не акажацца «вага» гарвыканкома рашаючым фактарам у такім саперніцтве? — А які гарвыканком у гэтым інтарэсе? — Напрыклад, фінансавы... — Згодна з часовым палажэннем упарадкавання культуры атрымлівае адзін працэнт ад збору на канцэртах у горадзе. Магчыма, для «Мінскканцэрта» адлічэнні ўзрастаюць. Але даходы ў дадзеным выпадку не галоўнае... Уважце сабе адзін працэнт ад збору на стадыённы канцэрте, ад 80 тысяч. Гэта — гарвыканкому, а яшчэ больш — «Мінскканцэрту». Уважце сабе, колькі чыноўнікаў, дзякуючы гэтым, не ім заробленым, сродкам, змогуць спачываць у мяккіх крэслах! А філарманічны адміністратары, срод якіх нямаля чужоўных, улюбленых у мастацтва і адданых справе, будуць тым часам атрымліваць свае капейкі ды кантралявацца менеджэрамі з гарвыканком! Ці ж справадліва гэта?»

Ды і чаму кіраўнікі гарадскога ўпраўлення культуры, перш чым штосьці вырашаць, не прыйшлі да нас у філармонію, не пагаварылі з народам, не параліліся?

У нас, работнікі мастацтва і літаратуры, прызначэнне агульнае: звяртацца да чалавеча, выхоўваць душы нашай моладзі, а гэта вельмі адназначна. Нельга дапусціць, каб да гэтай справы далучаліся дзялікі — канкурываць з імі ў інтарэ-

сах рубля філармонія не будзе, бо яна працуе ў інтарэсах мастацтва, а мастацтва існуе ў інтарэсах чалавеча.

Зноў перачытваю тую жнівеньскую публікацыю, зноў згадваю размову з Г. Рыжковай. І ў мяне, чалавеча быццам старонняга, не звязанага з унутранымі справамі так званага тэатральна-відовішчных прадпрыемстваў, узнікае недавер да перспектывы стварэння новай бюракратычнай структуры — «Мінскканцэрта».

Я думаю пра тое, што яшчэ доўга, відаць, не будзе пастаўлена кропка ў размовах пра перабудову і упарадкаванне канцэртнага жыцця, бо ўсе зацікаўленыя асобы, інстанцыі глядзяць на яго праблемы пакуль што з аднаго, кожны са свайго, боку. І чамусьці не спрабуюць наладзіць дыялог — хоць бы ў друку.

Дарэчы, «ЛіМ» ужо не раз і не два запрашаў выступіць на сваіх старонках кіраўнікоў філармоніі, прадстаўнікоў Міністэрства культуры рэспублікі, запрашэнні прымаліся, але... Але на справе ў рэдакцыю звяртаюцца па ўласнай ініцыятыве зусім іншыя людзі, якім сапраўды набалела, якія гатовы і падыскусіраваць, і памеркаваць разам.

Зараз проста неабходны дыялог, які дапаможа знайсці аптымальную для нашай рэспублікі (а не толькі для яе сталіцы) і абгрунтаваную мадэль канцэртнага жыцця. І калі нашым кампетэнтным чытачам ёсць з чым уключыцца ў такі дыялог, яны знойдуць дарогу ў рэдакцыю.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

гельскія матывы сюжэта, біблейскія імёны Мадалены, Юды, Хрыста. Спектакль засяроджаны на адвечным, агульначалавечым і менавіта праз гэта выйграе ў сучаснасці і нават сіюмінутнасці!

Я глыбока пераканана ў тым, што наспеў час філасофскага тэатра. Не адказаўшы на карэжныя пытанні быцця, грамадства не здолее рушыць далей. Трэба зразумець, нарэшце, чаму з вялікімі словамі на сягах народ дазволіў знішчыць інтэлігенцыю — сваю самасвадомасць і сялянства — свайго карміцеля? Адмовіўшыся ад боскай ідэі, краіна трыццаць гадоў малілася на тырана (паводле моднай версіі, параноіка). І нарэшце, праз семдзесят гадоў, азірнуўшыся наўкола, мы убачылі разабаваную зямлю, руіны бажніц, бязвер'е, эканамічны крызіс... Хто мы? Дзе мы? У чым чэрпаць сілы, дзе шукаць супраціўлення? Як адказаць на пытанні дзяцей? Стваральнікі спектакля «Роспач» прапаноўваюць пачаць з нашай памяці, з узнання яе гістарызму. Час усвядоміць сябе дзецьмі вялікага народа з тысячагадовым лёсам, а не толькі дзецьмі вялікай рэвалюцыі. Трэба зразумець, у што верылі нашы продкі, хоць бы дзеля таго, каб ведаць, ад чаго мы адмаўляемся.

У гаворцы пра гэты спектакль можна, нарэшце, з поўным правам ужыць тэрмін «нацыянальны». Не ў сэнсе беларускамоўнасці і не ў сэнсе нацыянальнай прыналежнасці яго стваральнікаў (тэатр-студыя «Дзе-Я» працуе на дзюх мовах, ставячы рускую літаратуру на рускай, а беларускую — на беларускай). Прыналежнасць да нацыянальнай культуры вызначаецца для мяне стылем мыслення, спробай усвядоміць сучаснасць, абаліраючыся на гістарычны і культурны вопыт свайго народа. Характэрныя вобразы лад, нават этнічны склад персанажаў: беларусаў, іудзеяў, рымскіх місіянераў... Беларусь — скрыжаванні, расцяробы, ростані... народы, рэлігіі, светапогляды...

Можна спрачацца аб мастацкай каштоўнасці спектакля, але тое, што ён мае непасрэднае дачыненне менавіта да беларускай нацыянальнай самасвядомасці, для мяне бясспрэчна. Ён наводзіць і на некато-

рыя думкі з нагоды прыгадавай праблемы, а іменна: пытанне нацыянальнага тэатра ў нас у рэспубліцы нярэдка зводзіцца да колькасці беларускамоўных труп. Іх колькасць, наколькі мне вядома, у бліжэйшыя гады плануецца павялічыць, але гэтая мера, па сутнасці, той самы шлях экстенсіўнага развіцця культуры, які скампраматаваў сябе ў папярэднія гады. Гэта шлях Тарэліна, які любіў, як вядома, абганяць прагрэс. Праблема, мне здаецца, ляжыць па-за сферай упраўленчых рашэнняў, і яна будзе вырашацца толькі па меры таго, як адновіцца і пачне сцвярджацца нацыянальная самасвядомасць беларусаў. Развіццё нацыянальнага тэатра магчыма толькі ў рэчышчы агульнакультурнага працэса, бо ён сінтэтычны па сваёй прыродзе і напярэці залежыць ад поспехаў выяўленчага мастацтва, музыкі, архітэктуры, якія ўваходзяць у яго структуру як кампаненты.

Спектакль «Роспач» цікавы не толькі зместам, узровень якога шмат у чым прадвызначаны самім зваротам да прозы Караткевіча, але і надзвычай цікавай з прафесійнага пункту гледжання эксперыментальнай работай, праробленай сцэнарыстам і рэжысёрамі. У пастаноўцы апрабаваны такія спосабы арганізацыі сцэнічнага дзеяння, якія моцна адрозніваюцца ад агульнапрынятых — адмаўленне цвёрдай сюжэтнай канструкцыі, дзякуючы чаму спектакль нечым нагадвае традыцыйны джэм-сейшн, калі вечарамі адны і тыя ж джазмены імправізуюць на адны і тыя ж тэм з розным вынікам і, натуральна, — з розным поспехам.

На працягу дзюх гадзін на сцэне тэатра «Дзе-Я» імправізуюць на тэмы: грань паміж жыццём і смерцю, уземны ператварэнні жывога і нежывога, дабро, зло, каханне, любоў і нянавіць, адрозненне рэлігіі як вучэння ад царквы як сацыяльнага інстытута. «Інструменты» — вобразы Хрыста, Юды, Мадалены, Ката і «шматлікіх» проста людзей, якія падобныя і не падобныя адзін да аднаго. Спектакль ідзе вельмі няроўна, трупам мала падрыхтавана да такога сцэнічнага існавання, дзе нельга абалірацца на сюжэтную лінію, на бытавыя дэталі,

на жыццёвую логіку. Рэжысёры В. Баркоўскі і М. Трухан паспрабавалі даследаваць у гэтай пастаноўцы выключна тэатральныя сродкі ўздзеяння на гледача, пазбягаючы жыццёпадобства. Сцэнічная пляцоўка — адзіна месца, дзе можа ўзнікнуць такая мадэль падзей, характараў, узаемаадносін. Спосаб яе існавання — толькі гульневая стыхія, мова — толькі мастацкі вобраз, без цытат з жыццёвых рэалій. Хоць гэта больш датычыць да задумы спектакля, як да ягонага ўвасаблення. Вытрымка і густ неаднойчы здраджвалі рэжысёрам. Але цікава, што ўсе няўдалы, на мой погляд, моманты спектакля звязаны з жаданнем пастаноўчыкаў даць простыя тлумачэнні складаным працэсам. Гэта прыводзіла да побытавай логікі і побытавага дзеяння, так, напрыклад, узніклі эратычныя матывы ў адносінах Братчыка і Смерці (?). Лунаючы дух, даруйце, бразнуўся ў лужыну. Між іншым, пралікі гэтыя больш як зразумелыя і падаюцца амаль непазбежнымі. Мы выхаваны на тэатры імітацыі, наш прафесійны вопыт аднастайны і жываць падобныя стэрэатыпы вельмі цяжка. Але «Роспач» — крок да іншага тэатра і сама скіраванасць руху здаецца мне больш важна за вынік, які пакуль што досыць сціплы. У тэатры Трухана — Баркоўскага важнае слова, але не менш выразным могуць зрабіцца шум, святло, пластыка, сцэнаграфічная дэталі.

М. Трухан і В. Баркоўскі зрабілі намаганне пашырыць звыклы арсенал прыёмаў драмы, увёўшы ў дзеянне лялек. Лялькі тут — не функцыянальны персанажы ляльчанага тэатра. Яны не метафарычныя, можна нават сказаць, што іх аблічча малавыразнае — гэта звычайныя самаробкі з матукоў і анучаў, якімі гулялі дзеці да росквіту ляльчонай індустрыі. Лялькі «прадаўжаюць» акцёра, матэрыялізуючы мары герояў, іх страты, іх дзіцячыя ўспаміны — бацькі, мацяры, бабуліныя песні, вёска над ціхай рэчкай (у Ката, што заплакаў — гэта вярхоўка, якую нехта скраў). Сцэна з лялькамі — адна з самых кранальных і эмацыянальных у спектаклі. Услед за ёй страшным кантрастам ідзе эпізод гандлю з Лот-

«Роспач». Сцэна са спектакля.

Фота Т. ХАМІЦЭВІЧ.

рам, дзе цана кожнай ляльчымары аказваецца некалькі мэдзюкоў...

Імпровізацыйнасць акцёрскага існавання нараджае высокі ўзровень эмацыянальных выдаткаў і асабліваю энергетыку спектакля, ці, як зараз прынята гаварыць, яго калектыўнае біяполе. Гэта цяжкі шлях... Стваральнікі спектакля рухаюцца навобамак, інтуітыўна (методыкі ёсць, але чамусьці склалася так, што нам суветная мастацтвазнаўчая думка амаль недаступная, інфармацыйныя каналы працуюць дрэнна). Але гэта «дарога, што вядзе да храма». Сцэнічная дзея скіравава на ўзнікненне такога біяэнергетычнага поля ў глядзельнай зале, калі робіцца магчымым узаемае рэспрадуцыраванне эмоцый і вобразаў паміж публікай і акцёрамі — ці ж гэта не ёсць той тэатр, пра які шмат хто марыў-летуценіў і да якога няшмат каму ўдава-

лася наблізіцца?

Драматызм становіцца аичынага тэатра заключаецца ў доўгай і трывалай адсутнасці летуценняў, што былі «супрацьпаказаны» мятодзе сацрэалізму і сістэме тэатральна-відовішчных прадпрыемстваў, а таксама ў тым, што тэатр доўгія гады маршыраваў пад сцягамі Станіслаўскага, усё больш і больш ад Станіслаўскага аддаляючыся... Абурана адварочваўся ад пошукаў еўрапейскага тэатральнага авангарда, не вымагаючы спасцігнуць іх сутнасці... У выніку складання гэтых і многіх іншых прычын мы маем тое, што маем: вялікія традыцыі, дзесяткі яркіх імёнаў і паўсюдны «сярэдні» узровень, які не паддаецца ніякаму апісанню. Калі перакуць мячы на аралы, відаць, яшчэ можна, дык вось на што перашыць сцягі? Ці мае сэнс — усё спачатку?

Галіна АЛІСЕЯЧЫК.

3 паэтычнай пошты

Уладзімір МАЗГО

Прачнуцца —
І здзівіцца дню,
І сонейку здзівіцца,
Нібы вась так

Упершыню
Нанова нарадзіцца,

Душой уласнаю адчуць
Сваю зямлю,
Край мілья,
І не лапаткі разгарнуць,
А складзеныя
Крылы...

Тут ява
З казкаю мяжуе,
А згадка —
Сэрца апячэ.
На Нёман велічны
Гляджу я,
А ён цячэ,
Цячэ,
Цячэ...

Маўкліва
З вечнасцю гаворыць
Між гонкіх сосен
Трапяткіх.
Услед за ім
Бягуць да мора,
Глыбінь шукаючы,
Рэдкі.

А дзень блакітны,

Дзень пагожы
Бярэ,
Чаруючы,
У палон...
Дзе гэта:
У сэрцы
Ці ў Каложы
Прачнуўся звон?..

Мой сакавік
Павёў адлік
Гадам пражытым,
Калі нябёсы пачалі
Гусцець блакітам.

Штодня
Званчэлі галасы
Вясны-спявачкі.
І прачыналіся
Лясы
Ад зімняй спячкі.

Скакала рэха
Між галін —
Ажно да Горны.
І абуджаліся
Палі
Пад небам зорным.

Адчуў

Бунтоўную вясну
Крылатай мары
І ў нябёсы
Баразну
Праклаў Гагарын,
Каб жыта сеялі
Як след,
А потым —
Жалі.
Каб ні сусед нам,
Ні сусвет —
Не пагражалі...

Жыццё
Губляе сэнс,
Калі жывеш
Без мэты.
А час,
Як экстрасенс,
Намацавае сакрэты.

Як мы раней
Жылі?..
Маліліся
На зоры.
І толькі
На Зямлі
Адчулі
Цэнтр апоры.
Як мы жывём

Цяпер —
На скрыжаванні
Веку?
Ці сябар ты,
Ці звер
Другому чалавеку?..

Хай верш,
Нібы вясно
Трава пасля дажджу,
Асвеціць навізную
Зямлю маю, душу.

Дыхне паветрам свежым,
Разгон свой беручы
Ад соснаў Белаежы
Да лепельскіх лагчын.

Уздыецца на дыбкі
За сонейкам услед.

І,
як Сымон на скрыпцы,
Зайграе на ўвесь свет.

Як радасцю скразною
Праніжа ўсіх, —
Скажу:
Мой верш,
Нібы вясно
Трава пасля дажджу...

МІЖ БЫЛЫМ І НАСТУПНЫМ

(Пачаток на стар. 5).

І — нібыта нікога не хвалюю, што ў Беларусі яны належным чынам не ўвекавечаны. І — ніхто не абуралася на старонках усеагульнага друку, ва ўсеагульным маштабе... А дзе музей вялікага дзеяча нацыянальнай культуры, заснавальніка беларускага тэатра, выдатнага паэта і першага прафесійна-нага драматурга — Вішэнта Дуніна-Марцінкевіча? Дзе помнік вялікаму пісьменніку і вялікаму патрыёту зямлі беларускай Максіму Гарэцкаму? А Браніслава Тарашкевічу? А Уладзіслава Галубку? А Язэпу Драздовічу? А Рыгору Шырму? А Кузьме Чорнаму... Колькі іх, слаўных і славных людзей нашай культуры, памяць якіх на Бацькаўшчыне амаль ніяк не ўвекавечана!..

Вось на якія імёны, калі гаварыць пра музей дзёны помнікі, павінны мы, беларусы, у першую чаргу скіраваць сваю ўвагу. Бо іначай — чым засведчым, што наша нацыянальная мастацкая культура вялікая і што мы яе шануем?

У гістарычным жыцці-быцці беларусаў колькі стагоддзяў назад мелі месца працэсы, якія іначай як нацыянальным няшчасцем і як боскім пракляццем не назавеш. Гаворка — пра масавае апалячванне буйной, а затым і дробнай беларускай шляхты, што мела для Беларусі, для лёсу нацыі, для нашай духоўнай культуры надзвычай цяжкія наступствы. Прыняўшы каталіцызм і польскую культуру, польскую мову і школу, значныя сілы тутэйшай адукаванай грамадскасці, мясцовай інтэлігенцыі к пачатку XIX стагоддзя ўжо амаль зусім страцілі сваю нацыянальную самасвядомасць. І нават тыя з іх, што яшчэ звярталіся ў сваёй літаратурнай творчасці да беларускай мовы, нацыянальна свядомымі патрыётамі Беларусі не былі. (Дарэчы, факт для роздуму: у беларускай літаратуры XIX ст. ёсць выхаванцы візантыйскай культуры роднай мовы не ведалі і пісалі на нова-грэчаскай, аднак заставаліся гарачымі патрыётамі Балгарыі). Нягледзячы на далучэнне Беларусі да Расіі, польскія магнаты і клерыкалы не сумняваліся, што беларуская зямлі належыць ім навек, што канчатковае апаляч-

ванне беларускага народа — пытанне часу, і нават рэзка ўзмацнілі свае намаганні ў гэтым кірунку. Рускія ж афіцыйныя колы і на падзеі 1830 года (лістападаўскае паўстанне), і на падзеі 1863 года глядзелі як на «чыста польскую інтрыгу». Тысячы беларусаў-католікаў, удзельнікаў паўстання, якім кіраваў Каліноўскі, былі выслааны ў Сібір як палякі; так іх і ўспрынялі ў Сібіры, і называлі толькі палякамі, і яны не прэтэставалі, а наадварот, забыўшы, што чыталі «Мужыцкую праўду» Каліноўскага на беларускай мове, пацвярджалі; і зразумела — чаму: іначай іх «грэх» у вачах улады і сібірскага насельніцтва быў бы нашмат большы: беларусы пайшлі супроць рускага цара... Ну, а як палякі — гэта ўжо справа іншая, гэта чужыя, ваявалі вунь колькі з Масковіяй...

Гэта памылковае прызнанне беларускіх шляхціцаў за палякаў было настолькі безагаворачнае, што не падлегла сумненню і ва ўсе наступныя дзесяцігоддзі, ды, па сутнасці, і аж да нашага часу. І ўсе пакаленні нашчадкаў тых ссыльных, што засталіся жыць у Сібіры, лічыліся і дагэтуль лічацца палякамі. Вядома ж, і тыя з іх, што нямаюць прыдбалі для рускай навукі, рускай славы...

Такія «вывяхі» гісторыі, як правіла, не выпраўляюцца. Таму і не застаецца для нас нічога, апрача як сказаць: што зробіш! Бог на нашым баку пакуль што яшчэ ніколі не быў. Пачакаем, пацярпім...

У палітычнай і культурнай гісторыі нашага народа складаная і нялёгка тэма — польскі шавінізм на Беларусі. Па зразумелых прычынах мы асцерагаемся гаварыць праўду аб тым, што ён меў месца на нашай зямлі не толькі ў далёкім мінулым, але і ў досыць бліжнім. Вялікапольскія шавіністы былі рашучымі праціўнікамі культурнага адраджэння беларускай нацыі, вяртання беларускай мове статусу мовы дзяржаўнай (які яна мела ў Вялікім Княстве ў XIV—XVII стст.). Пра гэта трэба помніць, іначай праўдзівага асвятлення гістарычнага лёсу Беларусі не атрымаецца. Трэба ведаць, якія сацыяльныя і палітычныя сілы супрацьдзейнічалі абуджэнню нацыянальнай са-

масвядомасці беларускага народа, станаўленню яго духоўнасці, уздыму яго культуры. Не толькі царызм, а пасля сталінізм і створаная сталінскай гвардыяй адміністрацыйна-бюракратычная сістэма. Успомнім, як душылі беларускі нацыянальна-вызваленчы рух пілсудчыкі, як закрывалі па ўсёй Заходняй Беларусі беларускія школы, выдавецтвы, газеты, часопісы, беларускія нацыянальныя таварыствы і інш. А калі справы павярнуліся так, што беларускія землі былі ўз'яднаны ў адной дзяржаве і на былых «крэсах усходніх» перастала быць дзяржаўнай польская мова — мала хто з былых польскіх культтрэгераў далучыўся шчыра да будаўніцтва беларускай культуры, да стварэння духоўных каштоўнасцей у беларускай мове. Амаль усе яны зрабіліся заядлымі прыхільнікамі і праваднікамі русіфікацыі. Абы не прынізіцца да «хамскай» «тутэйшай» мовы, не далучыцца да культуры, якой калісьці пагарджалі іх продкі!

Паўтараю: пытанне гэта — і складанае, і балючае, аднак жа заплюшчваючы вочы на праўду, на рэальнасць, на факты — нельга.

Што наша гістарычная навука паступова прыйшла да вялікага заняпаду — сёння гэта ні для каго, як кажуць, не сакрэт. Але далёка не ўсе ведаюць, што на самай справе становішча ў гэтай навуцы нашмат горшае, чым мы сабе ўяўляем.

Да 70-годдзя Кастрычніка выйшла ў свет невялікая кніга В. Н. Міхнюка і П. Ц. Петрыкава «Историческая наука Белорусской ССР: 80-е годы». Ну, калі 80-я, падумаў я, значыць — сённяшні дзень гэтай навукі. Самы што ні ёсць сённяшні! Апошняя шэсць-сем гадоў, з якіх два прыпадаюць ужо на эру перабудовы.

На 104 старонцы гэтага каштоўнага даведніка пачынаецца падраздзел: «Доктарскія і кандыдацкія дысертацыі», у ім звышсцёсла прааналізаваны дысертацыі па «розных аспектах гісторыі Беларусі», абароненыя «за перыяд паміж XXVI і XXVII з'ездамі КПСС», г. зн. з 1981 па 1986 год. Карціна адкрываецца такая: доктарскіх дысертацый абаронена шаснаццаць, кандыдацкіх — сто два-

цаць адна. Усяго — сто трыццаць сем. На прыкладзе гэтай дысертацыйна-ўрадлівай пяцігодкі вельмі добра, па-мойму, віды і тэндэнцыя развіцця беларускай гістарычнай навукі і прычыны таго, чаму яна апынулася па сутнасці ў тупіку, чаму сёння да яе так шмат прэтэнзій.

З шаснаццаці доктарскіх на ўсю гісторыю дакастрычніцкай Беларусі — г. зн. на дзесяць стагоддзяў — прыпадае толькі тры дысертацыі; а на савецкі перыяд — г. зн. на некалькі дзесяцігоддзяў — трынаццаць дысертацый. Розніца — уражвае, яна гаворыць пра многае, у прыватнасці — пра меру ісціннасці навуковага прызнання, якое пачынаецца з апантанай цікавасці да «аповесцяў далёкіх часоў» і з прыроднага чуцця да сучаснага ў мінулым, у колісь перажытым продкамі. Але галоўная бяда не ў гэтым, — зрэшты, і жыццё-быццё народа не вельмі ў часе аддаленае можа быць прадметам навуковага даследавання. Галоўная бяда... хацеў бы падабраць больш далікатнае слова, ды не падбіраецца... у тым спекулятыўна-палітычным падыходзе, які ёсць ні што іншае, як прафанацыя гістарычнай навукі. Вось — паводле аўтару кніжкі — тэмы гэтых доктарскіх фаліянтаў. «В навучных трудах... раскрыты аспекты деятельности КП(б)Б по вовлечению трудящихся масс в управление государством, их военнопатриотическому воспитанию в период построения и упрочения социализма». (Дзве дысертацыі). Ну, як працоўныя масы кіравалі ў нас дзяржавай — цяпер мы ведаем добра. І колькі аб'ектыўнай навуковай ісціны ў працах пра гэта «вовлечение» ўявіць не цяжка. «Внимание исследователей привлекли проблемы истории крестьянства Советской Белоруссии, аграрной политики партии в послевоенные годы и в условиях совершенствования социализма». (Тры дысертацыі). Аграрная палітыка пасля вайны, значыць... О, калі пра яе ўсю праўду сказаць!.. А «ва ўмовах удасканалення сацыялізму» — гэта, каменне ж, пры Л. І. Брэжневе? Бо пры ім у нас быў удасканалены, развіты... Аж не верыцца, што гэта на поўным сур'ёзе, што гэты фармулёўкі 1987 года, калі тэма «развітога і ўдасканаленага» ўжо трывала замацавалася на старонках «Вожыка». Але чытаем далей: «Защищены докторские диссертации по таким темам, как деятельность партийной организации республики по укреплению социалистической дисциплины труда на промышленных предприятиях» (адна дысертацыя), «развитие физкультуры и спорта в республике в условиях совершенствования социализма» (адна дысертацыя), «деятельность милиции БССР по охране общественного порядка и борь-

бе с преступностью в период построения основ и дальнейшего упрочения социалистического строя» (дзве дысертацыі). Вось такія, значыць, доктарскія дысертацыі па гісторыі Беларусі... Такія, значыцца, у нас гістарычная навука... Спрабую ўявіць: М. І. Кастамараў: «Дзейнасць па ўмацаванню дысцыпліны працы...», В. В. Ключэўскі: «Развіццё фізкультуры і спорту...», С. М. Салаўёў: «Дзейнасць міліцыі па ахове грамадскага парадку...» Не ўяўляецца! Хіба што як жарт? Бо калі сур'ёзна — дык... звычайны тэмы звычайных рабочых дакладаў на пасяджэнні гарсавета ці, можа, нават і Саўміна... Але — прычым жа тут навука гісторыі?.. Ну, гэта ўжо як хто разумее. «Отметим, — чытаеш далей, — что эти труды в полном соответствии с требованиями ВАК СССР являются самостоятельными исследованиями, в которых осуществлено теоретическое обобщение и решение крупных проблем исторической науки». (Падкрэслена мною. — Н. Г.). Так што — ніякіх жартуў.

Пярэйдзем, аднак жа, да кандыдацкіх дысертацый. Іх, напамінаю, у суме — ажно сто дваццаць адна. Уяўляецца, які бурны росквіт беларускай гістарычнай навукі? Толькі за адну пяцігодку і толькі па гісторыі Беларусі — сто дваццаць адна кандыдацкая дысертацыя! З іх — дакастрычніцкаму перыяду Беларусі прысвечаны семнаццаць дысертацый, гісторыі Беларусі ад Кастрычніка да 1960 года — трыццаць дзве дысертацыі, астатнія семдзесят дзве прысвечаны перыяду БССР з 1961-га па 1980 год. Гэта значыць, на дваццаць гадоў сучаснасці (не пішу: гісторыі, бо — якая ж гэта гісторыя?! — семдзесят дзве дысертацыі!.. Якія тэмы гэтых навуковых даследаванняў? У кніжцы яны, на жаль, не пералічаны. Адно сказана, што іх праблематыка «сфармулявана часце всего по отраслевому принципу». Што значыць «галіновы прынып» у гістарычнай навуцы, мы ўжо бачылі на прыкладзе доктарскіх дысертацый.

Такія пісаліся даследаванні, такія рыхтаваліся кадры вучоных. На вачах усяго грамадства, на ўзроўні здэку не толькі з навукі, але і з усякага здаровага сэнсу, ішла нечуваная прафанацыя навуковай дзейнасці.

Паглядзім на статыстычныя лічбы — дык тытулаваных вучоных-гісторыкаў — хоць гаць гаці! А як падумаеш, што ж канкрэтнага прапанаваць чытачам па гісторыі Беларусі, дык... не надта і разгонішся. Хутчэй за ўсё прыгадаеш працы У. М. Ігнатюскага, А. П. Сяпунова, М. В. Доўнар-Запольскага... Але ж яны ўжо гадоў семдзесят, а то і больш, як не пераывадаліся.

ПАЭЗІЯ ВЫШЭЙ ЗА ТВОРЦУ

Не належу да прыхільнікаў часопіса «Політычэскі сабеседнік». Аднак у дзевятай кніжцы часопіса надрукаваны артыкул Івана Новікава «Ці ўсяляк спадчына — скарб?», з якім я ў многім не магу не пагадзіцца. Шчыра кажучы, нават здзівіўся, што знайшоў у гэтым часопісе бліжнюю мне думку. Тычыцца яна паэтэсы Наталлі Арсенневай, чыё імя згадвалася ў адным лімаўскім артыкуле. Хочацца і мне сказаць некалькі слоў пра гэту паэтэсу і яе спадчыну, але спачатку хачу выказаць адно прынцыповае меркаванне аб нашым сённяшнім стаўленні да Вялікай Айчыннай вайны.

Ці змянілася яе ацэнка? Ці ёсць у гэтай ацэнцы новы акцэнт? Так, безумоўна, ёсць, і з'явіўся ён разам з новым гістарычным бачаннем, разам з пераасэнсаваннем усёй нашай перадаваенай гісторыі на падставе вывучэння і аналізу невядомых раней фантаў і акалічнасцяў. Тут няма патрэбы паглыбляцца ў гэтыя факты і акалічнасці, важны вывад, які з іх вынікае. А вывад гэты дазваляе сказаць, што вайна 1941—1945 гадоў была жорсткім сутыкненнем дзвюх таталітарных сістэм — сталінскага казарменнага сацыялізму і гітлераўскага нацыяналізацыялізму, сутыкненнем, якому папярэднічала тайная змова паміж Сталіным і Гітлерам з яе амаральнымі, імперыялістычнымі «сакратнымі пратаноламі», якія даюць нам у знак і сёння ў сувязі з сітуацыяй у Прыбалтыцы. Яшчэ адзін доказ «геніяльнай прадбачлівасці» генералісімуся, які глядзеў уперад на стагоддзі...

І ўсё ж сутыкненне двух таталітарызмаў для народаў нашай краіны, для Беларусі, можа, у першую чаргу, мела характар вайны айчыннай, справядлівай і высякароднай. Мы баранілі сваю зямлю, сваю Бацькаўшчыну, ды што там — проста сваё фізічнае існаванне як нацыі. Пра што і напамінаюць нам званы Хатыні. Таму прынцыповым застаецца пытанне: на чым банку быў чалавек у гады Вялікай Айчыннай?

Тут нельга ставіць знак роўнасці паміж тымі, хто ў гады грамадзянскай вайны быў у банку белых, як, напрыклад, Іван Бунін і Аляксандр Купрын, і тымі, хто ў Вялікую Айчынную стаў пад штандары гітлераўцаў, як Наталлі Арсеннева, Юрка Віцьбіч і некаторыя іншыя. Тыя, хто ваяваў за белых, заставаліся адданымі сынамі сваёй айчыны, не прымаючы толькі той лад, які прынесла рэвалюцыя, бо сумняваліся, што ён прынясе ім шчасце, створыць рай на зямлі. І ці можна сёння сказаць, што яны абсалютна не мелі рацыі?

Ва ўсякім разе, белыя не былі захопнікамі, не былі акупантамі, а, значыць, нельга лічыць іх здраднікамі Радзімы, нельга атакаваць іх барацьбу супраць бальшавіноў са здрадай айчыны, як гэта рабілася ў сталінскія часы. У грамадзянскай вайне ніхто не мае права называць сваёго праціўніка здраднікам Радзімы (хоць, вядома, называюць), бо грамадзянскую вайну вядуць два лагера аднаго і таго ж народа. Палітычная арыентацыя ў межах сваёй краіны — не здрада.

А вось гітлераўцы былі захопнікамі, акупантамі, і той, хто перайшоў на іх бок, — быў здраднікам.

Наталлі Арсенневу я чуў і бачыў на свае вочы ў 1942 годзе ў Мінску. Смуглявая, зграбная, прыгожая жанчына. На літаратурнай сустрэчы, наладжанай актывістамі так званай Беларускай народнай самапомачы, яна чытала мінчукам вершы пра Бацькаўшчыну, родную прыроду, гістарычныя баллады. Але чытала яна і антысеміцкія вершы, здэклівыя, прасякнутыя нянавісцю, і вершы пра ворагаў-маскалёў, таксама здэклівыя і поўныя нянавісці.

Яна чытала прыемным, мілагучным голасам, усміхалася. Усмішка ў яе была прывабная, мілая. Ды толькі падсвечвала гэту усмішку крывавае зарава над беларускімі вёскамі, якія паліў муж паэткі Францішак Кушэль, камандзір карнага атрада па барацьбе з партызанамі...

Аднак, пагаджаючыся з Іванам Новікавым у ацэнцы Наталлі Арсенневай як здрадніцы, як паслугачкі акупантаў у гады Вялікай Айчыннай вайны, не магу пагадзіцца з тым, што яе літаратурную спадчыну не варта і ўспамінаць. Думаецца, што лепшыя яе вершы варта ўспамінаць, у якой было б сказана пра ганебны, здрадніцкі перыяд яе жыцця. Спашлюся на прэцэдэнт: нарвежскі класік Кнут Гамсун у час акупацыі Нарвегіі гітлераўцамі быў квіслінгаўцам, услаўляў нацыстаў і фюрэра. Шырока вядомы факт, што чытачы па начах кідалі праз плот яму ў двор ягоныя кнігі, выказваючы тым самым пагарду да здрадніка. Але выдатныя творы Гамсуна вышэйшыя за яго самога як чалавек — іх не выкінеш з памяці чалавецтва. Таму справядліва, што кнігі Гамсуна даўно ўжо зноў выдаюцца, у тым ліку і ў нашай краіне. Дык чаму б не выдаць і Наталлі Арсенневу, хоць я, вядома, і не думаю параўноўваць яе талент з гамсунаўскім. Ды ўсё ж талент ёсць талент. Есць у многіх яе вершы жывое, чалавечнае і чалавечнае, прыгожае, — хай яно жыве. Яно не нясе адказнасці за тое чорнае, нялюдскае, што хавалася ў душы не паэткі Наталлі Арсенневай, а Наталлі Арсенневай — абы-вацельні. Паэзія часта бывае вышэй за яе творцу.

Валянцін ТАРАС.

Пятро СУШКО

Бацькава сявенька

I
Там, дзе каменныя жаронцы
Даўно ўжо не малолі жыта,
Вісіць у вузенькай каморцы
Сявенька бацькава,
Забытая.
Мой свет бяскітрасна-наіўны,
Такі,
Як бацькава сявенька,
Зярняты важкія,
Як грыўні,
У снах я сеяў
Шчодрой жменькай.
Я веру,
Што на гэтым свеце
Святлець душою
Ёсць нагоде,
Калі пад небам
На дасвецці
Руноць дружныя ўзыходы.

II
Душою бацька быў паэтам,
Прыроду і жыццё любіў.
Ён старшынё сельсавета
Перад вайной абраны быў,
У марэх абдымаў прасторы.
Людзей да працы заклікаў,
Чытаў аднаўскоўцам творы
Таўлая,
Танка,
Васілька...
Раён быў немцамі забраны.
Запрошчы гнедага каня,
Падаўся ноччу ў партызаны
З сям'ёй паціху старшыня.

III
Сумелі вырвацца з блакады,
Людзей віншуе камандзір.
Бывай,
Чацвёртая брыгада!
Ужо не за гарамі мір.
Яшчэ ў лясах блукалі банды,
Гучалі стрэлы па начах,
Але, прагнаўшы акупантаў,
Нанова жыць народ печаву.
Хоць стан здароўя непрыгодны,
Аднак не прасіць бацька льгот,
Не на заходні,
То на ўсходні,
Працоўны,
Пасылаюць фронт.
Перад дарогаю далёкай,
Хоць для дзяцей
Не меў лэпцей
І на душы было нялёгка,
Усё ж Паўлюк сабраў гасцей.
Без нараканняў і без пыкі
Сказаў паціва за сталом:
— Не памінаеце, людцы, ліхам,
Калі якое што было.

IV
Зехаў бацька ў Чарамхова,
Даваць стаў вугаль «на-гара»,

Падпоркі ставіў паспяхова...
Мір святкаваць прыйшла пара.
Прасіла жыта ў дзядзкі маці
І бедавала горка так!
— Мы хоць жывем у роднай хаце,
А як жа там
Наш сібрак?
А ён прысніў такую дзею,
Нібы ў далёкіх Азярках
Малілася ўначы Надзея
З маленькім сынам на руках:
— Магутны божа,

Справядлівы,
Палёў ахоўнік і нябёс,
Зрабі ты сейбіта шчаслівым,
Пашлі яму
Спагадны лёс.
Вярні з-за свету
На айчыну,
Усявышні, грэшніка свайго,
Хай ён хутчэй пабачыць сына,
Які пздобны на яго.

V
Хоць бацька і не спадзяваўся,
Не жаліўся
Сваёй бядой,
А да яго ўсё ж прыглядаўся
Былы кулак
Гафур Чмардоў.
Ён рады быў здавацца чулым,
Як быццам крыўды разумеў,
Педсеў:
— Даўно, браток, хачу я
Спытаць,
Ты колькі коней меў?
— Адзін быў конь.
— Зусім нямнога.
І што ты, бедны,
З ім рабіў?
Адуля капейку браў,
Нябога?
— Я старшыней Савета
Быў.

Гафур павёў плячом касцістым,
Зірнуўшы з-пад бровы густых.
Павольна выгукнуў
З педсвістам:
— Дык вось якая птушка ты!

VI
Сабралася на плошчы «веча»,
Не вешай, бацька, галавы,
Пацешся лёсам чалавечым,
Сплялі вянок табе
З травы.
Чмеодоў «камандуе парадам»:
— Да нас прыехаў старшыня.
Усе мы госьці бачыць рады.
Сядай, шанюны,
На «каня»,
Сілкам падводзілі да тачкі,
Штрыхалі ў плечы кулаком,
— Дзеці поўзаць,
Раскулачнілі!
Пракоцяць коні
З вецярком.
— Шыкоўна едзе
Безбілетнік.
Пабрыць яму паўгалавы!
Завезлі з рогатам на сметнік,
Культулі з кручы пад абрыў.
Пакуль ачуньваў небарака,
Пакуль так-сяк на кручу ўзлез,
Зямляк Маляўскі ад баракаў
Помыг, Калоцячыся ўвесь.
Скезаў:
— Ісці ў барак няварта.
Спагяд ніякіх не чкай.
Нябе, Паўлюк,
Прэйгралі ў карты.
Хутчэй адгэтуль уцякай.

VII
І трэба ж трапіць так у нерат,
Чым у блакаду нават горш.
Там на прарыў, ішлі наперад,

А тут
Загінеш ні за грош.
Прыйсці даведка не паспела,
Што нарадзілася дзіця.
Блукаць ёй, можа,
Месяц цэлы,
А тут, лічы,
Канец жыцця.
Якую знойдзеш абарону
Ад нечаканасцей такіх?
Бягуць таварныя вагоны.
Бягуць на захад цягнікі...

VIII

Сузор'і ззялі над Сібірам,
Ды невясёлы быў фінал;
Уцекача як дзэерціра
Судзіў ваенны трыбунал.
Быў час галодны і нялёгка,
А суддзі шчодрый былі,
Не сталі гладзіць па галоўцы,
Няволі сем гадоў далі.
Вясной здароўе прывяралі.
Здароўя ў вязня не было,
Пакуль за штошці дакаралі,
Перад вачамі ўсё плыло.
Што толку
Гнаць такога ў пельку?
Урач рашыла бацькаў лёс:
— Няхай бы ў родную зямельку
Хоць косці ён свае завёз...

IX

Няпраўда,
Што жыццё не казка
З любові,
Веры
І надзей.
Ад смерці ратавала ласка
Між добрых ветлівых людзей.
Ішоў ён стомленай хадою.
Не разгінаючы плячэй,
І вестачка аб тым дадому
Дабегла за яго хутчэй.
Забывышыся закласці люшку,
У весні свет
За Азяркі
Надзея кінулася птушкай
Па-над разводдзем
Нацянькі.
— Хіба ж я, жонка, вінаваты, —
Казаву Паўлюк
Каля сяла, —
У тым,
Што сцезачка дахаты
Такою доўгаю
Была?

X

Для партызана і паэта
Трывог мінулася пара.
Зязюльчын плач
Ён слухаў летам,
А днём асеннім
Дагараў.
Стзім
Над свежаю магілай,
Дождж вераснёвы
Замжыў.
Чаму ж ты,
Наш гаротнік мілы,
Так цяжка жыў,
Так мала жыў?
Імцаца
З-за лясоў заходніх
Сюды балтыйскія вятры,
А ліст кляновы,
Як паходня,
Не патухаючы,
Гарыць.

XI

На сэрцы часам
Горка стане,
Ад крыўд заслоніш
Сэрца жменькай...
Сяўбы пара
Яшчэ настане.
Дзень добры,
Бацькава сявенька!

Віктар ЯРАЦ

●
Над цішынёй нямой бязлюдных вёсак
закружацца, здзіўленыя, буслы.
Не прывітае іх вясёлы позірк
людзей, што ад сядзіб сваіх сышлі.
Маўчаць сады. Пушышкі набрынялі —
ім гоняць сок з глыбіняў карані.
І згадваюць тужліва каміны
дымкаў дыханне, што будзіла ранне.
А вокны хат — як погляды адчаю,
нібы пытанне доўгае: а дзе
падзеліся, забраныя маўчаннем,
і весніцы скрып, і галасы людзей?
Калодзежы забіты.
Іржаваюць
пакінутыя вёдры ля варот,
і з вышнімі буслы ці іражваюць,
што тут не прывітае і ніхто?

Ці стануць, як раней, тут гнёзды ладзіць,
дзе ліпы ціхія, нібы ўспаміны ўдоў,
пасля — дзяцей вучыць кружыць над
садам,
дзе голле долу гнецца ад пладоў.
У жніўні жытнік пад бусліным крыллем,
як згустак мёду, упадзе ў траву,
нікім не паспытаны, з горкай крыўдай...

І што адкажа цэлы свет яму?

●
На Палесці — пясчаныя буры.
Пыл ляціць перагрэты, густы.
Задыхаюцца дрэў лісты
і прысад, і садоў панурых.
Перакатнымі хвалямі пыл
закрывае, нібы завіруха,
небасхіл, што зрабіўся сляпым,
і слухі, што прывучаны слухаць.
За якую правіну такую,
за якія такія грахі

на Палесці (не ў Каракумах)
шлях у полі — ад пылу глухі?
У жытах не чуваць перапёлкі.
Упярэмешку з торфам сухім
раскашуе ў сухмень на прасёлках
пыл-пясчанік — сівы, як дым.

●
Эпохі рыфмавалі:
порах — вораг.
Эпохі рыфмавалі:
ноч і нож...

Бяжыць хлапчук па лузе басаноў.
Гладзіць на дол стары, як вечнасць,
воран.
Акопы-шрамы час зарубцаваў.
Буяе лета ў красках перагрэтых.
Бяжыць хлапчук сцяжынкай паміж траў.
Маўчыць груган вартаўніком сакрэтаў.

Дарагі чытач.

У гэтым нумары тыднёвіка ты прачытаеш твор Лукаша Калюгі, які дасюль нідзе не друкаваўся і, па сутнасці, нікому не быў вядомы. Месца яго напісання — далёкі сібірскі край, куды быў загнаны пісьменнік «па этапе», як і іншыя нявінныя панутнікі.

Напісанае Лукашом Калюгам можна падзяліць на дзве часткі: творчасць на волі і ў няволі, за кратамі. Першае ўвайшло ў томкі твораў, выдадзеных у 1974 годзе. Летась, у дадатак да гэтага, у часопісе «Полымя» былі апублікаваны раннія апавяданні пісьменніка, што ў свой час друкаваліся на старонках «Чырвонага Сейбіта» — літаратурнага дадатку да найпапулярнейшай тады ў рэспубліцы газеты «Беларуская вёска». Ну і самае апошняе з напісанага на волі — гэта навела «Вам знаёмае», якая ўзноўлена ў «Анталогіі беларускага апавядання», якую рэгулярна выдаюць часопіс «Беларусь».

Другая частка творчай спадчыны Лукаша Калюгі стваралася ў няволі. Можна толькі здазіляцца, як пад нядрэманым вокам наглядачыкаў, пазбаўлены элементарных умоў для творчай працы, пісьменнік умудраўся не толькі пісаць, але і, што значна важней, захоўваць моц і нязломнасць духу, вернасць высокім гуманістычным ідэалам. Асабіста я не спадзяваўся, што ад нашага выгнанніка можа застацца такая спадчына — з'явіцца і ацэліцца да нашых дзён. Са слоў Лукашовага сябра па Белпедтэхнікуме Франца Гінтаўта ведаў іншае: тое, што ў Лукаша Калюгі было нямаля напісанага, але ненадрукаванага да арышту твораў, іх прадчуваючы свой лёс, перадаў на перахаванне да бачыноў свайго аднакашніка па Белпедтэхнікуме і «Узвышшу» Антоса Адамовіча, якога ўжо ўзялі, а кватэру ператрэслі і ўсё, што ім патрэбна было, забралі. Такім чынам на паўторнае наведванне сюды нібыта і не было прычын. Бачыкі скрутаны той узялі, але калі Лукаша Калюгу арыштавалі, дык перапахаліся і самі аднеслі паперы ў органы НКВС. Спа-

дзеючыся, што яны ўсё ж захаваліся, я сілаў адпаведны ліст і з просьбай Саюза пісьменнікаў адаслаў яго ў Камітэт дзёржбаспекі з просьбай адшукаць і вярнуць назад копію забранае. Канучы шчыра, мала спадзяваўся на добрыя вынікі. Тым прыемнейшая была вестка пра знаходку. Але знойдзены і перададзены быў не той скрутаны, а творы, напісаныя на выгнанні. Усяго некалькі няясночных аповесцяў і раманаў «Пустадомкі». Хочацца выказаць шчырую падзяку чалавеку (прозвішча яго мне невядома), які па-рупіўся і спрычыніўся да таго, каб значна пашырылася наша ўяўленне пра творчую постаць Калюгі, а заадно і ўзбагацілася наша літаратура непаўторнымі для свайго часу дакументамі, створанымі ў выключна неспрыдатных для творчасці умовах, але самабытнымі і па-свойму дасканалымі эстэтычнымі з'явамі.

Творы гэтыя пісаліся не на звычайнай пісчэй паперы, а на канцелярскіх дакументах, на іх адваротным боку, не чарнілам, а алоўкам, след якога ў шмат якіх месцах стаў невыразны. Такім чынам узнікла праблема расчытвання напісанага. Ды тут мне дапамаглі Ніна Казлоўская і Алена Шарахоўская, якія назаўжды засталіся вернымі ідэалам маладосці, сяброўскім сімпатыям яшчэ з часоў сумеснага навучання з Лукашом Калюгам у Белпедтэхнікуме.

Дасюль пра Лукаша Калюгу ў крытыцы існавала думка як пра пісьменніка-бытавіна, прыхільніка традыцыйнай для нашай літаратуры вясковай тэмы. У асноўным, калі браць знешнія прыкметы, так яно і ёсць. Калі ж заглянуць глыбей, то Калюгаў бытавізм выдасца вельмі адносным, бо пад ім пульсуе вельмі актуальна для свайго часу думка, ставяцца важныя грамадскія («Ні госяць ні гаспадар») і нават філасофскія («Нядоля Зблосціх») праблемы. Аднак адыходы ад вясковай тэмы пазначаліся ў пісьменніка яшчэ «на волі» — навела «Вам знаёмае» прысвечана паказу дасюль незнаёмага ў творчасці праязна гарадскога жыцця.

Паказальна, што пераход гэты адбыўся натуральна

і нязмушана — арганічная для вясковых твораў моўна-стыліявая плынь не засталася нязменнай, а набыла характэрныя гарадскія адценні і асаблівасці, забруіла новымі колерамі, ды, разам з гэтым, не страціла натуральнасці, засталася быць такой жа арганічна беларускай, як і ў творах пра вёску. Менавіта гэтага ніяк не можа дасягнуць наша сённяшняя гарадская літаратура. Ды справа, вядома, не толькі і не столькі ў ёй самой, ці ў слабых творчых патэнцыях яе прыхільнікаў і ўвасабляльнікаў, а найперш у аб'ектыўных прычынах, у тым, што за часы панавання камандна-бюракратычнай сістэмы гарады нашы страцілі сваё нацыянальнае аблічча, а мова іх жыхароў абмялела, засмецілася, згубіла свае натуральныя барвы і сваё непаўторнае харавое, якімі яна аздаблялася ў часы Калюгавай маладосці. Але і тады, мяркую, пісьменніку, выхадцу з вёскі, яе вялікаму патрыёту і адналюбаму, выхаванаму на традыцыйным грунце вясковай маралі і этыкі, было няпроста пераклучыцца на новы жыццёвы матэрыял, новы стыліявы пласты, новую лексику, новыя тэмы, праблемы і вобразы. Пэўныя цяжкасці, мабыць, былі, але новае ўжо для пісьменніка, які некалькі гадоў пражыў у беларускім горадзе, не было чужым і незнаёмым. Нам невядома унутраная духоўная работа, якая папярэднічала і суправаджала напісанне новых твораў, але яе вынікі маюць выразны мастацкі сэнс і пазбаўлены рэшткаў чарнавой панутніцкай працы. У гэтым, спадзяюся, чытач перананаецца, прачытаўшы «Зоры вам вядомага горада» — твора, напісанага лёгка, зграбна, нязмушана, з унутранай свабодой, віртуознай стыліявай дасканаласцю і дасціпнасцю як у вядзенні апавядання ад аўтара, так і ў размовах персанажоў.

Яшчэ раз з прасветленай журбою смуткуеш над тым, якога мастака слова страцілі мы ў асобе Лукаша Калюгі, якому сёлета споўнілася б 80 гадоў. А яго пазбавілі жыцця ў жахлівы свайг жорсткасцю 1937 год ва ўзросце каля трыццаці гадоў...

Яўген ЛЕЦКА.

ВЫПАДКОВАСЦІ ў

Алесевым жыцці пачаліся адразу, як толькі ён астаўся вулчыца. А самая першая здарылася ў сталойцы. Была ля касы вялікая чарга. Яна ўжо мецілася апошняга пятацця, як Алесь крыху адступіўся, каб пусціць перад сабою:

— Вось,— кажа,— ваша чарга. Станавецца.

Яна была вельмі рада. Гэта быў надзвычай каштоўны падарунак: яна, такім чынам, мела паўгадзіны, а то і гадыну жыцця. Толькі знаёмства не адбылося. Абышлося ўдзячным позіркам. А потым высветлілася, што яна разам з Алесем у той самы мастацкі тэхнікум паступіла.

Аднаго разу была вельмі сумная лекцыя. Гэта яшчэ на першым курсе было. Алесь жа ўжо й на I курсе фантастычныя раманы чытаў. Ягоны ж пярвейшы сябар кніжкі не прызапасіў, і не было яму ніякага разгарнення, хоць і ляжаў у яго з кніжкам томік Флабэра «Вываванне пачуццяў». От ён і прыспяпіўся да Алеся:

— Ну што, каб табе...

А яна сядзела побач і, здаецца, чула. Таму й прыкра было Алесю гэтае пытанне.

— Ну што, каб табе... — не сунімаўся пярвейшы сябар,— каб мець асобную, адмысловую для спатканняў, кватэру дзенебудзь у ціхім квартале. Ну што, каб да цябе прыйшла Алена?.. Ну, што ж бы ты!

Яна малявала даволі пасрэдна. Затое ахвотна падраджалася пазваць. І яе ахвотна малявалі нават старэйшыя курсы, каторым было дазволена маляваць твар, бо ў Алесі быў вельмі своеасаблівы профіль.

Пярвейшы сябар наконт гэтага пацельваўся з Алеся:

— З яе добрая жонка мастаку будзе. Мастакі заўсёды голых жанчын з сваіх жонак маюць.

Але ўсё ж на першым курсе нічога ў іх не выйшла,

Маці.

Летаваць раз'ехаліся студэнты хто куды віда. У хлапцёўскім інтэрнаце бадай ці не адзін Алесь застаўся. У дзясючым, засталася значна больш. І Алена таксама летавала ў Віцебску.

Дзяўчаты, з якімі жыла Алена ў адным пакоі, — разумелі добра. Як згаварыўшыся, кудысьці сыходзілі, абы толькі Алесь зайшоў — іх дваіх з Аленаю пакідалі. А яна наказвала Алесю есці капусту з грыбамі, хоць, уласна кажучы, нічога такоўскага паміж імі не было.

Таго лета было: 1, 2, 3.

Бралася пад верасень месяц. Пачалі пакрысе з'яжджацца студэнты. І вось тады да Алеся неўспадзеўкі з'явілася абшарпаная нейкая жанчына. Яго самога ў інтэрнаце на той час

Лукаш КАЛЮГА

Зоры Вам Вядомага Горада

не было. Давялося ёй пачакаць, чым Алесь, як прыйшоў, быў вельмі незадаволен: ён непакоіўся, што тая абшарпаная жанчына расказвала, можа, што — гатова была тым самым Алесеў гераічны жыццяпіс сапсаваць, так сказаўшы, і павёў яе хутчэй з інтэрната.

Яна расказваць не расказвала, а распывалася толькі, ды ўсё бедавала:

— А мае ж вы хлопчыкі!.. — казал.

Хоць Алесь толькі на скверчыку сказаў:

— Ну што, мама?! — студэнты, што яна прыходзіцца Сітніку маці, здагадаліся па тым, з якім яна замілаваннем разглядала Алесевы рэчы, ды якім жалем засвяціліся яе выплаканыя вочы, калі ён толькі зайшоў у інтэрнат.

— Ну як жа ты, Алеська? — прыселі яны абое на лавачцы.

— А дармо сабе.

І пастараўся ён як найбарздей яе справядзіць.

— Толькі не плач! Толькі не плач!.. Шануй сябе,— ёй наказваў.

Проці шчасця на ўзгорку

ад гэтых дат пасяліўся ён. Толькі гэта — чыстая метафарычнасць. Так ён і застаўся на тэй ваколіцы. Яны толькі да часу жылі паасобку. Алена на тую ваколіцу не хацела пераязджаць, бо хутка звальнілася кватэра, дзе яны жылі. Яе сваякі кудысьці выязджалі, дык трэ было не пратраціць, а гэта лепш — значна бліжэй да цэнтра.

Баюся толькі, што з кампазіцыйнага заганага — вельмі куртаў будзе гэты раздзел: не знойдзецца ў ім аб чым пісаць, бо шчасце — спакой, шчасце — калі нічога больш не трэба, калі ўсе жаданні спраўджаны. Ад тых дат з разнастайнага было хіба тое, што рознымі імёнамі Алесь Алесю называў.

А поруч з шчасцем ёсць жыццё, рэчаіснасць. І першыя экскурсы ў рэчаіснасць быў, калі аднаго разу прыйшла Алена і сказала:

— Я кідаю хадзіць на заняткі.

Прынесла горкія свае расчараванні, што з яе не выйдзе мастака, што яна — жанчына, каторай трэба наследаваць, пераймаць у каханага кожную драбніцу.

— Адкуль мне ўзяць разнастайнасці?! — як бы ратунку прасіла ў Алеся.

— Тое самае, што і тваімі тэатральнымі лятункамі?

— Якраз.

Пасля пацалуку Алена знайшла, што яе прызначэнне быць натурчыцаю.

— А ў кіно... Там розныя ракурсы прыдаюць шмат разнастайнасці.

Алена не пагадзілася, бо там усё залежыць ад машыны — ад рэчы, якая не можа ўяўляць і магчымасці чалавека — апэратары абмежаваны ёю. Яна гарача прыхільніца мастака. Той кахае, любаморствуе, часам шкадуе, часам бязлітасны. І калі ў яго шмат уяўлення, ён можа стварыць цікавую разнастайнасць.

Так тое, што Алена пакінула хадзіць на заняткі, стала фактам.

Далей рэчаіснасць узяла ў клямары й Алеся. Нельга ж было без канца пазычаць у пярвейшага сябра. Давялося шукаць працы. І ён узяў заказ з выдавецтва вонладні рабіць.

Гэта Алесева праца асабліва Алена па душы прыйшла. Хоць яны й на розных кватэрах жылі, але гэта хто ведаў: усе лічылі за мужына й жонку. Яе часцей, як мужа, можна было ў выдавецтве бачыць. І ніколі б так спрытна Алесю, як ён, не ўзяць было авансу, а што з заробленымі грашыма — у іх ніколі не было затрымак.

У мансардзе добра

— там зверху святло, а ў Алесевым пакойчыку адзінае акно, ды і тое яшчэ яблыняю, што расла на агародзе, як бы заткнёна было. Алесь же свавольі фарбамі. Калі неба, дык ужо сіне... Калі заход, дык чырвоны, як ягонае параўнанне ў сьвапных да крыві пісьменнікаў. А яшчэ калі з'явіўся туды пярвейшы сябар, дык лепшага асвятлення й не трэба было хацець.

Перша, праўда, хмурна было: Вітка паглядзеў і сказаў:

— Дрэнна.

Памаўчаў і вытлумачыў:

— Вельмі ж шмат. Табе яшчэ дзевядзецца прывучаць сябе над усім марудзіць. Куды табе спяшацца так. Наўзахваткі проста... Хто першы да смерці...

Вітка казаў, што ён не любіць тых аўтараў, якія па смерці шмат пакінулі «збораў твораў». Яны, бачыце, не ўмелі марудзіць. У іх, як ні прыглядзіся, нічога больш, як тое, што ёсць на паверхні, не ўбачыш. У такіх творы нельга ўгледзецца, як у цябе, напрыклад.

Алесь даводзіў, што якраз можна.

— Ды, наогул, у цябе няма паслядоўнасці. А чаму цябе й цяпер можна застаць у бібліятэцы за тойстаю кнігаю.

— Бо не дапрацаваў свае тэмы.

— Што акцёры — вар'яты?

— Але.

Хмурна было.

Але ўвайшоў пярвейшы сябар.

— Ну што ў цябе новае?

Знайшоў новае.

— Цудоўна!.. Ты ўгледзеся адно,— цягнуў меланхалічнага Вітку.— Так талент і пырскае.

І праяснілася ў змрочным Алесевым пакойку.

Перш-наперш ён Вітку даў паратунак, бо толькі што атрымаў аванс. У пярвейшага сябра было шмат ідэй, як здабыць грошы. Самая ж хлебная работа, якую ён вынайшоў,— гэта пісаць цітры для кіно.

— Гэта ж чарцёжніцкая праца,— прафесійны гонар выказаўся ў асобе Алеся.

— Хай сабе. А я вось толькі што адтуль. Давёў пракатнай канторы, што якраз не чарцёжніцкую пэцканіну, якую цяпер пушчаюць на экран, а мае добрае работы трэба мець надпісы, і вынік ад гэтага вельмі рэальны — аванс... Але хадзем,— яму не сядзела.

Ён абодвух сяброў завёў у рэстаран. Праўда, швейцарскае пазіраў на Віткавы строі, а каб жа ён зірнуў на чаравікі, дык бадай ці трапілі б яны туды.

У гэтым месцы была вельмі добра выкананая ілюстрацыя на тэму, як добра, меўшы грошы ды яшчэ пярвейшага сябра, да яе даваць тлумачэнні.

— Толькі майце, чым заплаціць, і ўсяго гэтага вам лёгка будзе дасягнуць.

— Паглядзеце,— казаў,— якія тут жанчыны. Якія ў іх гладкія плечы, якой скульптурнай выразнасці бюсты. Толькі майце грошы, і такіх ж будучэ сядзець за вашымі столікамі.

І яшчэ ў пярвейшага сябра з'явілася ідэя:

— Ты, Алесь, такі таленавіты мастак. Ты павінен пісаць прыгожае голае жаночае цела.

— А мне ўсё роўна: ці бот ці голае жаночае цела.

— Паглядзім, што ты потым

скажаш. Я прывяду табе натуршчыцу.

Толькі Алесь мала верыў у трываласць пярвейшага сябра ідэй.

У каторага не было мінулага.

Гэта ўсяму й пашкодзіла, што Алена ў выдавецтве авансы спаганяла. Прыкметна было, што, як прызначылі Трэцяга загадваць аддзелам афармлення кнігі, яна не так хутка пачала спаганяць авансы, вельмі ж доўга прасяджала перад ягоным сталом.

Трэба шчырым быць у дачыненні да Трэцяга. Ён быў прыгожым геаметрычным нейкім прыгошым. Здавалася, няма ў яго ніякіх заган — ва ўсім прапорцыі. І пад вопраткаю ў яго знаць былі даволі моцныя біцэнсы. Як гумовыя, хутка збягаліся яны на выпадак патрэбы.

Малады яшчэ, а ўжо бародку меў, як у правадыроў якіх-клінок. І галоўнае — быў заўсёды спакойны. Твар яго не багат быў на адценні: усяго толькі дабраякасная сур'ёзнасць і аптымістычная, абавязковая для ўсіх газетных фатаграфій, усмешка па чарзе праходзілі па ём, а так — нічога лішняга!

І галоўнае — самаўпэўнены. Страшна!.. Паводзіўся з людзьмі вельмі ўладарна, як паводзіцца ў заваяванай краіне. Нібы пэўны быў, што ўсё лепшае належыць яму.

Яшчэ адна асаблівасць: у яго не было мінулага — адно «Працоўны спіс», які пачынаўся бадай ад самага дня нараджэння.

Дзівіла прозвішча...віч. Ян бы і свой чалавек. Толькі нікому з мастакоў нідзе з ім да гэтага часу сустраткацца не даводзілася. Аднекуль з-пад Масквы прота гатоваў быў сюды прыклані гатоваць.

Толькі ўсё гэта мела на Алесю вялікі ўплыў.

Алесь не ведаў, што яна цяпер ходзіць на спатканні да Трэцяга й не мае патрэбы бачыцца ў выдавецтве, і загэтым не зразумеў, калі яна адмовілася, бо не мае часу, і самому яму давялося хадзіць спаганяць авансы.

Што далей, то радзей былі іхнія з Алесем спатканні, Алена скардзілася, што далёка да Алеся, а ў яе дома ўсё тым сваякі — вялікая перашкода. Аднаго ж разу Алесь зайшоў да яе неўспадзеўкі, дык тых сваякоў і пачату не было.

— Ну што ж? — цяпер усё добра,— так лёгка здавалася Алесю.

Але з доўгіх адгаворак Алесі выявілася, што ЖАКТ будзе нешта супроць мець, калі ён так хутка пераедзе, дык што наогул яму не спрытна хадзіць сюды. Лепш у яго, хоць гэта й

далёка, будуць сустракацца.

Есць такія вокны, пад якія цягне падзіці.
Па немалым часе, калі тая агорка адзінота, Алясь пайшоў пад тымі вокнамі прайсціся. Дык убачыў, што Трэці вельмі ж па-хатняму трымаўся там. У яго была нават расхрыстана сарочка... Вострым кілнам ад ягонае правядзенае бародкі лажыўся на бялюткае цела. А далей відаць былі валасатыя панібраткія грудзі. На іх пазіраў Алясь, як на чужы.
Страўшыся, Алясь, можа б, і не спытаў нічога, але Алена першая:
— Што ты на гэта, Алясь, скажаш, калі дачуешся, што я другі месяц, як замужам.
Ну што ён мог сказаць?
Нешта сказаў. Ды зусім нязначнае.

Спатканні на сузор'і Воз.

Пра адзіноту, як пра турму ўсё роўна, і чытаць нудна, і пісаць што можна пра яе цікавае? Але ў астрозе, як і ў адзіноце, ёсць шмат магчымасцей; напрыклад: можна прызначыць спатканне на сузор'і Воз.

Воз было выбрана як самае папулярнае.

Алясь прасіў Алены не пазніцца. Пад раницю вельмі слізка на сузор'і Воз. І таму, што яно куляца. А калі далей развіваць параўнанне, дык слізка — бо гразка, а гразка — то ўжо восень будзе, і ад таго (ад восені) прыкра, хладна...

Алена не прыходзіць на сузор'е Воз. Алясь чакае марна. Вандруе адзінока. А з зоркі на зорку пераскочыць гэта не тое, што на балоце з купіны на купіну — трэба добра разганацца, ды і сін тая жаклівей за ўсякую багну перад табою і пад табою ззяе.

Гэта не выйшла. Тады Алясь іншым спосабам прабуе.

Ён знаходзіць на дарозе балаголюскую пугу. Гэта даволі рэдкая знаходка, калі такія частыя сталі кулімабілі. Тую пугу ён называе бізуном, каб страшней было. Ніколі з гэтым не займаўся, а то піша верх: як яе муж бізуном лупцуе. Верх выйшаў, вядома, дрэнны.

Камісіённы гарнітур.

Марна кажучы, што прарокам на сваёй бацькаўшчыне заўсёды крута. Усё ж прыкмецілі, што на Алесевай выстаўцы нашага неба бланкітнасць. І за гэта яго траха не за прарона падзіці. Але купілі мала — адно тая нарцыя, дзе бланкітнейшае неба было. Тады Алясь, як выйшаў з церплівосці, напісаў абвестку:

«За 3 рублі якую хочаш, на выбар!»

Гэта дапамагло. Як прыскочыў пярвейшы сябар, ужо толькі партрэт рыжанага юнака ды яшчэ сётое з дробязі асталося. Вядома, што ён нарабіў на Алесеў крэйку:

— Так не разгайдмашваецца, каб ты ведаў, праўдзівы талент!

Але ў Алесеў завяліся грошы, і пярвейшы сябар завалок яго ў камісійны магазін і купіў яму гарнітур. Хоць крэйку ў нейкіх там драбніцах быў ён устарэлае моды, але затое работа і матар'ял — чыста амерыканскі. Гарнітур быў Алесеў крэйку цесны, і загэтым ён у ім выглядаў элегантна.

Алена на выстаўку й не заглянула.

А страўшыся з Алесем, была прыемна здзіўлена.

— Багаты будзеце, — сказала, прывітаўшыся. — Я вас не пазнала.

І праўда, ягоны амерыканскі гарнітур на заходзе сонца выглядаў цудоўна.

І сам Алясь у тым гарнітуры пасмялеў многа. Ён трымаўся куды больш самаўпэўнена, а дома напісаў Алене пісьму. Прызначыў спатканне цяпер не на далёкім халодным сузор'і Воз, а крэйку бліжэй — у кіно на 3-м сеансе.

І гэты раз Алена прыйшла.

Непераможнае было ўражанне ад амерыканскага матар'ялу ў тым асветленым пад'ездзе кіно, як выходзілі, а калі яны трапілі ў сад, дык там пад месцяц яшчэ больш чарававу ён. І калі Алясь памкнуўся пацалаваць, Алена не ўхілялася. Алясь абнадуўся і паўтараў не раз.

Пасля таго яны часта пісалі «да запатрабавання» адно аднаму.

Былі месячныя ночы. Адну не паспала Алена і назаўтрае напісала Алесеў, што ў яе ніякіх пачуццяў няма да Трэцяга, і калі Алясь даў згоду, уцякла да яго.

Была з дзіцем. Гэтаму Алясь як бы рад быў. Ён узняў дачушчу на рукі. Высока гайдае яе. Малой гэта да таго спадабалася, што яна ў захалпенні ашчаперыла Алесеў за шыю і дала незнаёмаму гэтаму «дзядзьку» мокрую, ды затое шчырую «буську».

Выстаўка.

Мастацтва — тое самае, што і адзінота, — гэта боль. Ад адзіноты не так ужо, каб вытрымаць нельга было, не: толькі шчыміць і ные. Вось чаму тварыць можна толькі ў адзіноце, а злашча, калі з светам не ў зладзе. Толькі шчыміць і ные. А калі разварушыць, раз ятрыць — тады й сапраўды аж дзецца не бывае дзе. ...І ў гэтым прыемнасць.

Што ў мастакоў, якім нестася на натуршчыц, на палотнах голыя іхнія жонкі — няпраўда. Яны выстаўляюць напакказ сваіх недасяжных каханак. І чым прывабней паставы, чым у выкананні лепшае майстэрства — тым цяжэй было трымаць, тым немагчымы быў боль.

Вазьмеце прыклад з Алесеў. На каторую сцяну вы не зірнеце, як у першым, так і ў другім пакоі, усюды Алену на ягонай выстаўцы ўбачыце. І гэта што так мілосна сядзіць на крэсле, схіліўшы аблічча на руку, засталучыўшыся такім аздобным локцем — гэта таксама яна.

Вы ўяўляеце сабе выстаўку, калі ўсё ўжо прыбраны вам прырыхтавана. Вы ўяўляеце сабе выстаўку з таго моманту, як у абвестках сказана «Адчыняецца». А на самай рэчы выстаўка — гэта цвікоў трэба купіць, шпагату, гэта хто яго ведае адкуль рэзек на асідкі ўзяць. Гэта — дзён колькі ўпартае, як касу пацягаць на сенажаці, работы. А перад самым тым, калі ў абвестках паведамлена, бывае такі час, што можна прысесці, адпачыць і паглядаецца, можа, што дзе яшчэ неагледжана, вась тады якраз так хочацца, бывае, пачуць прыхільнае слова. Так што пахваліць ніколі не саромейцеся. А ўсякія іроніі пра каніфоль зусім марныя тут.

І тым больш горка, калі хто так, як Вітка, разгледзіць усё ды і скажа:

— Дрэнна.

Павёў ён Алесеў і паказаў:

— От зірні, да чаго даваляло, што ты не марудзіў.

Яшчэ зіхцела ўсё, але Вітка прыкмеціў, як на некаторых палотнах з Алесевай творчасці выступілі зусім непажаданыя слёзы. На дзверз восень. У зале было крэйку вільготна. І праз гэта высветлілася, што на саялявых мяшках напісана было.

— От успомніш маё слова, што аблушчыцца ў цябе. Кавалкамі адкідацца пачне — от убачыш.

— От успомніш маё слова, — сказаў Вітка, і больш яго ў тым Вам Вядомым горадзе не бачылі.

Невядома, каторую з сваіх рамантычных прафесій такі выбраў ён.

Смерць робата.

Железныя поют и плачут люди, Хватаясь за сердца.

Памёр Трэці раптоўна. Кажучы: ад разрыў сэрца — так, прынамсі, дактары сцвярджалі. Нібыта гэтак на яго падзейнічала вестка, што жонка кінула. У яго не знайшлося лекавае кніжкі — адно працоўны спіс.

Потым анатамавалі. І тут, кажучы, дактары толькі пераглынулі ды змоўклі. Ён быў — робат: зверху сінтэтычны каучук найпярвейшага гатунку, а далей алюміній і іншы лёгкі метал.

Тады ж было выветлена шмат цікавых драбніц. Калі з чэрапа парык саскрэблі, знайшлі радзімы знак: на самай патыліцы вельмі ж аздобнае таўро стаяла, тры літары МЗР.

І хто б гэта даў веры, што ён адтуль. Толькі цяпер, калі ўсё стала вядома, аразумела стала й імя й прозвішча. Тым больш, звацца Янкам — гэта ўжо называецца: перасалілі. А тым больш і з радзімы нахабна вельмі. Брацькавіч! — наце нам.

Ды чаго тут не разумець?! Робіць жа Галівуд гукавыя фільмы для розных краін на іхніх жа мовах, дык чаго тут М з-ду не дагнаць.

Рамантычныя прафесіі.

Вітка гэты раз прыйшоў, як Алесеў дома не было.

— Яго чэрці на форму не хопілі! — пытае ў гаспадыні.

Тая збятэжана адказала, што праўда — няма дома. Яна

заўсёды бянтэжылася на Віткавы пытанні.

— Куды ж гэта яго праметнага сагнала?

— Хто яго ведае!.. Нічога не казаў.

Вітка пачакаў.

Як прыйшоў Алясь, ён не вельмі мадыгаваўся.

— Цябе, кажучы, чорт не бярэ цяпер. Пазыч. І аддаць, тое ведай, не дакляраю, — ён быў няўдачнік, а самае трагічнае ў лёсе такіх людзей, што нехта ж павінен аплачваць іх няўдачы.

Ён ізноў спракудзіўся. Ужо яго зволілі з дыктарскае пасады. Не было ў яго вялікае павягі да дыванамі высланых студый і перад самую святлыню эфіру — перад самым мікрафонам трапляўся з ім зусім не ў пару кашаль. За гэта й зволілі.

Вітка загаварыў, што існуюць рамантычныя прафесіі.

Напрыклад, пераплётчык. Як добра апраўляць кнігі. Навокал цябе чыстыя, як снег, паперы. Працаваць не спяшаючыся. Чытаць вечарамі. І рабіць справы паводле самім устаноўленай вартасці кнігі. Вітка й цяпер разразаць новыя кнігі вялікі ахвотнік. Гэта адменнік рамантыкі для вялікага места.

— Потым — будачнік на чыгунцы.

Цудоўна позіркам праводзіць нейтаймаваныя вокны, падняць зялёны сцяжок, каб ехалі далей. Назіраць спакойна людскую мітусню й усведамляць, што сам яе самохаць адчураўся.

Не так ужо й блага — пчаляр. Тут адзіная нязручнасць, што вельмі ж у тых мух пякучыя джалы. Але да іх можна прывыкнуць. А спакоем, ласкаю й свой характар ураўнаважыш і з драбязою гэтаю можна добрыя дачыненні ўстанавіць. І гэта дзе-небудзь у глушы, у Палессі.

Або — стаць злодзем, што крадзе ў цягніках. Тут амаль навуковая праца: вывучэнне раскладаў цягнікоў і належаў, з усіх бакоў абгрунтаваныя высновы з яго. А яшчэ больш, як навуковае, тут артыстычнае працы. Тут выступаеш у самай складанай, самай адказнай ролі — пасажыр, чалавек, які нічым ад рэшты людзей не розніцца: у цябе стандартны чамадан, тыпова пасажырскага памеру й колеру, каб яго лёгка было пакінуць, а другі, якраз гэтакі, сабе «праз памылку» ўзяць; на табе стандартны, памеру й колеру дарожны падошаны пасажырскі гарнітур, на каторым няма ніводнае, хай мімавольнае, але прыкметнае плямы, які нічым запомніцца не можа. Адно розныя амплуа: тут ужо трэба быць хто з табою — такі й ты, тут патрэбны павярхоўныя энцыклапедычныя веды, але йзноў без ніякіх уласных, экстравагантных ідэй, перад якімі б здзіўліліся й якія б належалі ўласна табе.

А яшчэ была, ды цяпер нікчэмная, страшна адна рамантычная прафесія — млынаром быць у вадзяным павольніваюцца завознікі й дзе знарок дзеля іх коней стадола, а дзеля іх казак запаленая хатка збудавана. Але, я ж кажу, гэта прафесія была ды перабылася.

І невядома было: якую ж сабе з тых прафесій выбраў Вітка, дзеля якіх, у якім кірунку, крокаў ён зрабіў пазыку.

Усё растрэсена.

Тыя панібраткія грудзі прычынлівы да таго, што Алясь у сабе зняверыўся: можа, сам ён нічога не варт, а той Трэці не тані ўжо пусты, механічны, як думалася.

Забудавалі дом мастака. Там збіраліся, там жылі. Адтуль плёткі пладзіліся. І было іх шмат пра Алесеў, хоць ён яшчэ і жыў у сваёй ваколіцы.

Тое, што курьў Алясь шмат, — праўда. А каб так, што мог ён працаваць над адзіно рэччу, пакуль не закурыць, а закурыўшы, спыніўшыся, ужо не мог узціца за старою — гэтага я не ведаю. Вадай што было няпраўда, ды і напэўна няпраўда. Здуманна для легенды.

Толькі зусім не Алясь, а пра Алесеў складаліся легенды. У

рэчаіснасці цяпер прыкрыя сталі спатканні з Аленаю. А было адно такое. Алена там упікала, што ва ўсякіх варунках Алясь шукае арыгінальнае паставы.

— Вось хоць бы гэта самая папяроска... Я ненавіджу цябе за папяроску, — так і сказала.

— І дайце рады! — у яе вочы блішчалі праўдзівае нянавісцю.

Многа лагяднейшыя спатканні пачаліся потым, але пра гэта ўжо давядзецца дазнацца з наступнага раздзелу.

Алясь умеў, ды не хацеў пісаць

так, як вымагалася, каб кожная жылка знаць была. Пагарджаў тымі, хто вельмі ж тонкі пэндзлі меў:

— Што ты там гэтым шылам калупаешся? — казаў ён, бывала.

Але, калі наконт гэтага з адным прафесарам паспрачаўся, ён напісаў яму пайзаж, дзе кожны лісток асобна знаць быў, і ад тых дат пакінуў хадзіць на заняткі.

— Агідзела, — казаў.

Толькі часам заходзіў на тэхнікумаўскі калідор увечары.

Нежак раз убачыў Алену.

— Што гэта ты так распусціўся, што ніколі не відаць цябе?

— А я думаю дакументы забраць.

— З апошняга курса?.. Ну? На ўсё жыццё застанецца адно пытанне:

— І табе нікога тут не шкада будзе?

Да рэшты ж згідзела Алесеў, калі на сходзе ўжо проста пра яго пачалі вастрыць пытанні.

Там гаварылася пра рэалізм, які зацверджан і прыняты для кіраўніцтва. Давастрыліся да таго, што цурацца драбніц можа толькі той, каму дадзёў зямны тлум, што, можа, гэта й Алясь напісаў той адказ — толькі яны ад яго гэтага не спадзяюцца.

Алясь у гэтым месцы плюнуў (да сплявачкі не дайшоў — проста на падлогу), устаў і выйшаў са сходу й як скрозь зямель пайшоў.

Толькі Алесеў не давлялася жыць у мансардзе, дзе святло зверху, ён не быў прывілеяваным. Мансарды звычайна ў вялікіх дзяржаўных дамох, дзе патрэбен ордэр і іншая ўсякая злыбеда. А хто яму даў бы ордэр? Ён нават дакументаў як мае быць не меў і ні да якога саюза не быў прыпісан. Дык жыў недзе ў ваколіцы горада — ў невялікай мяшчанскай хатцынай наймаў пакой.

Але ўсё ж яго спытаў Вітка.

— Тут жыве Алясь Сітнік? — загрымеў ягоны голас.

— Тут.

— А ён жыў ці павесіўся?!

Здзіўліў першы раз Вітка Алесеў гаспадыню незвычайным сваім абыходжаннем.

Ён прыйшоў пазычыць якую дробязь, бо нават папалуднаваць Вітка не меў за што.

— Ты не падумай чаго!.. Я працую за дыктара на радыёстанцыі. Я аддам. За дыктара, — кажа, — з загадзе напісанага тэксту. Слухай і сягоння а 17 гадзіне 35 хвілін увечары. РВ 10.

Ды трапіў на такую пару, калі сам Алясь збіраўся ў каго з сяброў расстарэцца.

Вялікая неспадзяванка

Усё ж была, калі пярвейшы сябар прывёў Алену. Ніколі б Алясь не падумаў, што якраз гэта будзе ў яго натуршчыца. І пакінуў пярвейшы сябар іх адных.

Яму некуды вельмі ж хутка адлучыцца трэ было. Да гэтага разу ўсё ж Алясь быў няўважлівы. Як было не аднаваць сабе, што любіла яна насаць строі, каторыя як бы абшчынуўшыся ляжаць, і каб тонкія... Як было яму прапусціць паў увагу, што такія прыгожыя, крамяныя ў Алены грудзі.

Алясь ніколі не думаў, што так хутка можна раздзецца. Асабліва жанчыне, у каторай так шмат гузікаў ды гумак розных.

Вельмі добра, што ў Алесеўым пакоіку была канапа. На ёй гатова была Алена любую паставу прыняць. І прымяркоўвала ўжо некаторыя з іх.

— Вось так добра, — пагадзіўся Алясь.

Вось яно было, тое голае жаночае цела. Вядома, што яму перад ботам аддаў ён перавагу. Толькі не пісалася. Кінуў ён свае пэндзлі, падшоў, сеў каля Алены, давай гаварыць, што ён кахае яе... і гладзіў мяккае,

падаўкае жаночае цела. Толькі пупышыні на грудзях зблізку крэйку страцілі сваю прывабнасць: яны як бы паколотацы былі, як на самай рэчы: вельмі ж аздобнай шылаватой формы як точыны.

Алена не працівілася. Толькі яе разбіраў дурны смех.

— Нужо ў цябе не хапала ўяўлення раней пакахаць мяне. У такім стане бачыўшы, у кожнага можа абудзіцца жарсць. А ты не зважай — застанься мастаком. Ты пішы. Мне вельмі хочацца як найбольш мець сваіх партрэтаў. Я толькі жанчына. Ад нас і фатографам найбольш прыбытку.

Было шмат цікавых людзей

на іхнім першым курсе, як Алясь разгледзеўся. Асабліва вась гэты Клемас Вітка, каторага Алясь часта ў гарадской бібліятэцы сустракаў. Асабліва калі адну гаворку сабіла Алесеў пачуць.

Вывявілася, што яны з Аленаю перад мастацкім яшчэ ў тэатральным тэхнікуме вучыліся. І вась, у першыя дні страўшыся, Вітка й пытаў, чаму яна кінула.

— А ты чаму?

— Будзе лепш, калі спаткаць ты раскажаш, а я потым. Бо калі мне пачаць, ты яшчэ пакрыўдзішыся.

Сповідзі бываюць часта ў зусім непадобным месцы, напрыклад: у школьным калідоры.

— Мне страшэнна хацелася, — сказала Алена, — акторкаю стаць. Летучэла пра кіно. У мяне былі ўсе паштовачкі, якія звычайна збіраюць дзіўчаты ў 15 год. Брада ўдзел у школьных спектаклях.

Мне і ўперад казалі, што граю добра, але... сама сябе, што няма ў мяне разнастайнасці характараў. А калі ў гэтым упэўнілася й пагадзілася, я кінула тэатральны тэхнікум.

Мне не быць акторкаю. Я не разнастайная... адзіная ў сваім характары — я жанчына. — Яна грала сваёю «ніздатнасцю», а Вітка сур'ёзна сказаў, што гэта вельмі добра.

— Ну? — аж здзіўлілася Алена таёй сур'ёзнасці. — Ну а ты чаму кінуў?

Вітка раскажаў, што з тэатрынікуму вынес перакананне, што людзі з акторскімі ўхіламі — вар'яты, і што ён адмыслова ў бібліятэках шукае падмацаванні сваім поглядам, і гэта падмацаванне ёсць.

Ды наогул Вітка быў дзівак. Напрыклад, аднае раніцы здарылася ў інтэрнаце падзея. Вітка вывесіў плакат: «Прывучыцца над усім марудзіць». І прысталі да яго, каб сарваць, бо такі лозунг нідае не зацверджаны. Але Вітка меў ёмкаваты кіён і свой плакат адстаяў.

Шушамцы!

Ну што пра гэту моладзь лепшае можна сказаць?!

От пра калідоры трэ было б пагаварыць шмат і адно добрае. Гэта яны — толькі яны! — прычынны ў тым, калі што ў гэтае моладзі — добрае ёсць. Тут бы трэ было пачаць з «о!» — ды можа б, не адзін абзац напісаць шмат чаго хвалебнага школьным калідорам. Ды баюся пісаць прыгожа. Баюся, каб на выпісак не здрасавалі маіх слоў. Згадайце песню пра камара, які просіць не хаваць яго ў тым месцы, дзе здрасуюць ногі. Дык і я от баюся, каб па смерці не пахавалі край школьнае дарогі.

Хай у мяне будзе адно тое, чаго сам шукаю ў другіх кнігах: не сплянтаванага, якое я густую адзін, якое адшукаў без нічыё назойлівасці.

Хто яго ведае што: можа, тое, што Алясь чытаў фантастычныя розныя раманы і цураўся сходаў, а можа, й тое матчына наведванне адгукнулася так. Толькі вярнуліся студэнты з вакацыяй, як ім падунулі ананімную анкету.

«Чым бы вы хацелі быць?»

«Астраномам» — напісаў Алясь.

«Чаму?»

«Бо на небе ціха, а тут вечны тлум і ніна кроплю шчыраці ў тым, аб чым чэшуць языкі».

Толькі пасля Алесевага адказу стала яшчэ тлумней: сход за сходам. Усё вастрылі пытанне, а давастрыліся да аўтара. Толькі не Алясь, а Вітку. Ніхто не ведаў, што гэта Алесеў быў адказ, колькі ні галяяшчылі на сходах. А Алена адчула.

Аднойчы увечары адявала яго ўбок у калідоры й сказала:

— От успамянеш маё слова!.. Ты такі ўсочыш...

Яна, мусіць, кахала яго.

— Гэта ты, а не Вітка напісаў той адказ.

— Чаму так думаеш?

— Я пэўна ў гэтым.

Алясь перад Аленаю не таіўся.

РАДКІ, НАРОДЖАНЫЯ ЗМАГАННЕМ

Працуючы ў рукапісным адзеле бібліятэкі Вільнюскага дзяржаўнага ўніверсітэта па выяўленні матэрыялаў для сваёй манаграфіі, зацікавіўся вершам, які быў змешчаны ў часопісе падпольнага гуртка вучнёўскай моладзі Віленскай беларускай гімназіі (№ 1, снежань, 1926 г.). Верш, пад якім стаіць подпіс вучня гэтай гімназіі Якуба Міско — камсамольца, а пазней вядомага дзеяча КПЗБ.

Сёння, калі мы адзначаем гістарычную гадавіну ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР, змест гэтага верша набывае сімвалічнае гучанне. Ён адлюстроўвае ўсю тую цяжкую і складаную рэчаіснасць, у якой знаходзіўся беларускі народ у гады панавання буржуазна-абшарніцкай Польшчы, паказвае рашучасць беларускай моладзі да барацьбы за вызваленне ад панскага прыгнёту.

Васіль МЯЛЕШКА.

Якуб МІСКО

Наперад

Наперад, да лепшае долі!
Наперад, да сонца, да зор!

Мы ў цемры не можам жыць болей,
Нам трэба святло і прастор!

Мы дзеці працоўнай сярмягі,
Гаротнікаў тых мы сыны,
Ланцуг на якіх і знявага,
З чыёй жывуць працы паны.

Не змогам спакойна на здзекі
Глядзець, што скрозь ўюцца, як ніць,
Нам панскай не трэба апекі,
Без здраднікаў можам мы жыць!

Пад гэтай апекаю панскай
Бацькі нашы гора цярапяць,
Дык нашым і ёсць абавязкам
Ісці іх хутчэй ратаваць.

Выходзьма ж хутчэй, арляняты,
З-за кратаў бацькоў вызваляць.
Падайма мы рукі брат брату
І крыкнем: «Даволі нам спаць!»

Дык дружна ж да лепшае долі!
Да лепшага шчасця, да зор!
Не можам мы ў цемры жыць болей,
Нам трэба святло і прастор!

Невядомы аўтограф Эпімах-Шыпілы

Гэты ліст Браніслава Эпімах-Шыпілы, колішняга апекуна і настаўніка Янкі Купалы, хроснага бацькі цэлай кагорты беларускіх культурных дзеячаў нашай катэгорыі. Францішак Багушэвіч.

Рыхтуючы па дамоўце з выдавецтвам «Мастацкая літаратура» новы аднатомнік твораў Мацея Бурачка, прымеркаваны да 150-годдзя з дня нараджэння паэта (гэты юбілей 1990 года пазначаны ў календары ЮНЕСКА), я паставіў за мэту сабраць увесь ягоны вядомы эпісталаграфічны кола асоб, з якімі Багушэвіч меў сталую карэспандэнцыю, прадстаўлена ў папярэднім выданні «Твораў» (1967 г.): гэта сямейства Карловічаў (Антаніна, Ірэна, Ян), пісьменніца Эліза Ажэшка і калегавы адвакат Адам Карповіч. У новым аднатомніку пералік адрасатаў узрос усяго на адно імя — Баяслава Русецкага. Мастак (жывапісец і графік), творчасць якога звязана з мастацкім жыццём Беларусі і Літвы, віленскі грамадска-культурны дзеяч канца XIX стагоддзя. У зборніку гісторыка-літаратурных матэрыялаў «Пачынальнікі», складзеным Геннадзем Кісялёвым, адзначалася: «Сярод папер Русецкага захавалася візітная картка Багушэвіча з надпісам, які сведчыць пра блізкае адносіны гэтых людзей»; далей прыводзілася дакладная архіўная сігнатура.

Паколькі ў свой час Ге-

надзь Васільевіч не занатаваў змест візіткі, на знаёмства з дакументам я падаўся ў Вільнюс. Тэкст аказаўся кароценькім, як у тэлеграме: «Двойчы біў у званы — беспаспяхова». Датаваць яго можна 1897—1899 гг., калі адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння цялікага сына беларускай зямлі, польскага паэта Адама Міцкевіча, і Русецкі быў выбраны старшынёй віленскага юбілейнага камітэта. Сябрам камітэта ў ліку іншых дванаццаці асоб быў, як вядома, і Францішак Багушэвіч.

Я звярнуў увагу, што пагнацыя старонкаў у архіўнай справе змянілася: замест л. 19, як пададзена ў «Пачынальніках», сінім алоўкам выведзена лічба 26. Нумарацыя ўзрастае за кошт новых паступленняў. У ліку апошніх быў і вось гэты ліст Браніслава Эпімах-Шыпілы (падаецца ў перакладзе з польскай мовы):

С[анкт]-Пецярбург
9/22 верасня 1900-га г.

Шаноўны пане!

20 жніўня я звярнуўся з Віцебскай губерні ў Пецярбург і ў сувязі з навалом працы ва ўніверсітэце і ўступных экзаменаў у школе імя св. Кацярыны толькі сёння сабраўся адаслаць шаноўнаму пану даручаную мне ойчам Рафалам Каліноўскім кнігу: «Кляштары босых кармелітанак у Польшчы, на Літаве і Русі». Пра атрыманне гэтай кніжкі шаноўны пан будзе ласкава паведаміць пісьмова ойчу Рафалу (Кляштар кармелітаў босых у Вадавіцах, Аўстрыя-Галіцыя). Найпакорней перапрашаючы шаноўнага пана за гэтую затрымку, маю гонар заставацца з глыбокаю павагаю да Вас найніжэйшы слуга

Браніслаў Эпімах-Шыпіла

Малая Майстэрская, д. № 9/22, кв. № 11.

Што Эпімах-Шыпіла ведаў віленскага мастака Баяслава Русецкага, не з'явілася нечаканкаю; неспадзяванкай для мяне паўстаў факт знаёмства святара Рафала Каліноўскага з пецярбургскім прафесарам, ураджэнцам Полаччыны. З мэтай высветліць, дзе маглі пазнаёміцца гэтыя выдатныя прадстаўнікі польскай і беларускай культур, звярнуўся да біяграфіі манаха-кармеліта.

Юзаф Каліноўскі, у законе (манастве) ойча Рафал, нарадзіўся ў Вільні 1 верасня 1835 года ў сям'і Андрэя Каліноўскага і Юзафы з Палоньскай Каліноўскай. Вучыўся ў Віленскім шляхецкім інстытуце, аграмічнай школе ў Горы-Горках (усяго два гады), у Акадэміі вайсковых інжынераў у Пецярбурзе. Удзельнік крымскай кампаніі 1855 года, абаронца Кранштата і Пецярбурга, перад паўстаннем 1863 года накіраваны ў крэпасць у Брэст-Літоўску. За ўдзел у паўстанні сумнавадомы Мураўёў-вешальнік прыгаварыў Каліноўскага да расстрэлу, аднак з увагі на просьбу рускіх афіцэраў смяротную страту змянілі пажыццёвай сібірскай высылкай, якую адбываў у мястэчку Усоля на рацэ Ангара каля Іркуцка. Там уступіў у закон оо. босых Кармелітаў. Праз дзесяць гадоў, па амністыі 1874 г. выехаў у Кракаў...

Паступова заглыбляючыся ў жыццёпіс а. Рафала Каліноўскага, натрапіў, як мне падалося, на тыя агульныя інтарэсы, што лучылі яго з Эпімах-Шыпілам: а. Рафал слыху не толькі як выдатны інжынер і матэматык,

але і як лінгвіст, валодаў амаль усімі еўрапейскімі мовамі. Думаецца, захапленне апошнімі (Эпімах-Шыпіла ведаў больш як 20 моў, у тым ліку грэцкую і лаціну, якую выкладаў у Пецярбургскай рымска-каталіцкай духоўнай акадэміі) і пазнаёміла іх.

І тут для будучых даследчыкаў жыццёвага і творчага шляху Браніслава Эпімах-Шыпілы раскрываецца плёная перспектыва: з мэтай пошуку новых матэрыялаў пра аднаго з заснавальнікаў беларускіх выдавецкіх суполак нашаніўскай эпохі варта было б прагледзець добраўпарадкаваны архіў а. Рафала Каліноўскага. Магчыма, імя Эпімах-Шыпілы прыгадаецца ва «Успамінах», якія пакінуў былы ўдзельнік паўстання 1863 года (выдадзены ў Любліне ў 1965 г.), ці ў двухтомніку ягоных пісем (Люблін, 1978, Т.1; Кракаў, 1984, Т.2).

На жаль, усе пералічаныя крыніцы, таксама як і адзіную прыжыццёвую кнігу а. Рафала Каліноўскага, згаданую ў лісце Эпімах-Шыпілы да Баяслава Русецкага «Klasztory Karmelitank w Polsce, na Litwie i Rusi» я не змог вывучыць па прастай прычыне: у савецкіх бібліятэках іх няма. Таму сам дзіўлюся, чаму вясной мінулага года пад час 45-дзённай вандрункі па архівах Варшавы, Вроцлава і Кракава, неаднаразова неведваючыся ў спецыяльны каталіцкія кнігарні, набыў у іх усяго адну-адзіную кніжку: *Blagoslawiony Rafal Kalinowski Swiętymi bodźcie* (Кракаў, 1987). Звесткі з гэтага аднатомніка рэлігійных казанняў, забяспечанага грунтоўнай прадмовай з каментарыямі, я і выкарыстаў у публікацыі.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ.

3 9 ПА 15 КАСТРЫЧНІКА

9 кастрычніка, 20.25

Прэм'ера нароткамётражнага мастацкага фільма БТ «Сон». Аўтар сцэнарыя А. Асташонак, рэжысёр У. Бокун, апэратар-пастаноўшчык С. Фрыдланд. У ролях — заслужаныя артысты БССР А. Ткачонак і В. Філатаў, артыстка Т. Пузіноўская.

10 кастрычніка, 19.20

«ЛІРА»
Мастацка-публіцыстычная праграма.

11 кастрычніка, 21.40 — 1-я частка, 22.50 — 2-я частка.

«НАЧНОЕ РАНДЭВУ»
Гэта музычна-тэлевізійнае шоу праводзіцца па заказе маладзёжнага культурнага цэнтру «Лідэр» сумесна з творчай групай тэлешоу «Лідэр» Галоўнай рэдакцыі музычных праграм БТ.

Вядучыя — аўтары праграмы Алена Спірыдовіч і Аляксандр Вавілаў.

13 кастрычніка, 23.00

«РАДАВОД»
Вяртанне ў Купалле.

14 кастрычніка, 12.35

ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ

Мастак Зоя Літвінава.

14 кастрычніка, 19.35

«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс Віцебскай студыі тэлебачання цалкам прысвечаны культурнаму жыццю Наваполацка.

У перадачы бяруць удзел пісьменніца І. Жарнасен, мастак Р. і С. Цімохавы, майстар па плячэнні з лазы М. Гільніч, паэтэса В. Ансак і аўтары выканаўца самадзейных песень Л. Касьянава.

15 кастрычніка, 12.15

«СУЗОР'Е-89»

Перадача расказвае аб I Усеаюзным фестывалі гілльды мінаанцэраў, які адбыўся сёлета ў г. Калініне.

15 кастрычніка, 15.15

«ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ»

У. Казбанав, В. Аколава, «Галубок». Выконвае Н. Кавалёва.

15 кастрычніка, 16.45
Аўтарскі канцэрт народнага артыста СССР кампазітара Я. Глебава.

15 кастрычніка, 19.25

«Аднаўляючы забытыя імяны. Пецярбургскі дэбют».

У гісторыі, пра якую расказвае перадача, пералічаныя імяны, што складуць славу расійскага тэатра пачатку XIX стагоддзя. Але галоўнай герайн будзе дачка беларускай сям'і Марыя Азарэвічава — першая выканаўца ролі Лізы ў славетым «Горы ад розуму» на сцэне Імператарскага тэатра ў 1822 годзе.

Аўтар і вядучы — пісьменнік Уладзімір Мехай.

15 кастрычніка, 22.45

СТУДЫЯ «РЭЯ»
Агні Міжземнага мора. Музычная рэвію. Частка I-я.

АБ'ЯВЫ

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР

АБ'ЯВІЧАЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ ПАСАДЫ
ДЫРЭКТАРА
РЭСПУБЛІКАНСКАГА НАВУКОВА-
МЕТАДЫЧНАГА ЦЭНТРА
КУЛЬТУРЫ

Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца асобы з вышэйшай адукацыяй (пажадана тая, хто закончыў ВНУ культуры і мастацтва), якія валодаюць беларускай мовай, маюць вопыт творчай і арганізацыйнай дзейнасці ў дачыненні да ўстаноў культуры і народнай творчасці.

Дакументы (заяву, аўтабіяграфію, копію дыплама аб адукацыі, выписку з працоўнай кніжкі) падаваць у конкурсную камісію па адрасе: 220010, г. Мінск, вул. Савецкая, 9. Міністэрства культуры БССР. Тэрмін конкурсу — адзін месяц з часу апублікавання аб'явы.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦІ КП Беларусі.

АТ 00402
Індэкс 63856

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніца галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Руканісы рэдакцыі не вяртае і не рэцэнзуе.